

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

4to. Σ. 408.

JOSEPHI SIMONII

A S S E M A N I

SACROSANCTÆ BASILICÆ VATICANÆ CANONICI,
ET BIBLIOTHECÆ APOSTOLICÆ PRÆFECTI

DE SANCTIS FERENTINIS IN TUSCIA

BONIFACIO, AC REDEMPTO

E P I S C O P I S :

DEQUE PRESBYTERO ET MARTYRE

E U T Y C H I O,

*De quibus Sanctus GREGORIUS Papa in libro
Dialogorum scribit.*

DISSERTATIO

Ad Eñum, & Rñum Dominum CARDINALEM

A N N I B A L E M

A L B A N U M

EPISCOPUM PORTUENSEM S.R.E. CAMERARIUM

Et ejusdem Sacrosanctæ Basilicæ Vaticanæ
Archipresbyterum.

R O M Æ , M D C C X L V .

TYPIS GENBROSI SALOMONI IN PLATRA S. IGNATHI.

SUPERIORUM FACULTATE.

DE SANCTIS FERENTINIS IN TUSCIA,
BONIFACIO, AC REDEMPTO
E P I S C O P I S,
DEQUE PRESBYTERO ET MARTYRE
E U T Y C H I O.
DISSERTATIO.

A D P R O B A T I O.

JUSSU Reverendiss. P. Aloysii Nicolai Ridolphi S. Pal. Apostolici Magistri Dissertationem de SS. Ferentinis in Tuscia Bonifacio, & Redempto Episcopis, deque Presbytero, & Martyre Eutychio, ab Illustrissimo, & Reverendissimo D. Josepho Simonio Assemani Sacrosanctæ Basilicæ Vaticanæ Canonico, & Bibliothecæ Præfecto exaratam summa cum voluptate perlegi. Nihil enim in ea vel moribus, vel Fidei dissonum occurrit. Quinimo sapientissimi Auctoris ingenium, & eruditio in vindicandis vetustissima Ferentina in Tuscia Ecclesiæ Episcopis Bonifacio, & Redempto, & præsertim Eutychio Presbytero, & Martyre ita sese explicat ac late diffundit, ut Ecclesiasticæ, ac profanæ Historiæ Auctores principes allucinatos fuisse fatendum sit in confundenda Ferentina in Tuscia, cum Ferentina Campaniæ, seu in Latio Ecclesiæ. Quapropter luce publica dignissimam Dissertationem existimo, qua lux veritatis, & Illustrissimi Auctoris ingenium latius pateat.

Joseph ab Angelo Custode Scholarum
Piarum Præpositus Generalis, & Sac.
Congregationis Rituum Cofultor.

IMPRI-

I M P R I M A T U R ;

**Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sac.
Palatii Apostolici.**

F. M. de Rubeis Archiep. Tarsi Vicesgerens.

I M P R I M A T U R

**Fr. Aloysius Nicolaus Ridolfi Ordinis Prædicato-
rum, Sac. Palatii Apost. Magister,**

Eñe & Rñe Princeps.

DE Sancto EUTYCHIO Ferentino Presbytero , & Martyre , cujus Sacrum Corpus apud Surianum , Excellentissimæ Domus Tuæ Al-

banæ oppidum, religiosissime colitur, Auctores docti, iique bene multi scripsere. Primus omnium scripsit Sanctus Gregorius Papa in libro Dialogorum, ubi EUTYCHII ipsius, necnon Ferentinorum Episcoporum BONIFACII, ac REDEMPTI perhonorificam facit mentionem. Ferrarius deinde in Catalogo Sanctorum Italiae: Florentinius in suo de Tusciae prima Christianitate opere posthumo: Nicolaus Nardinus Aquipendii Episcopus de actis Sanctorum Valentini & Hilarii: Floravantes Martinellius in opusculo de oppido Carbutiniani: Justus Fontaninius in libro de antiquitatibus Hortæ: Franciscus Mariani de Etruria Metropoli: Felicianus Busius in historia Viterbiensi: & cl. vir Andreas Hieronymus Andreuccius in tractatu erudito de SS. Valentino & Hilario Martyribus Viterbiensibus, Eutychem, & Socios Martyres laudant, nec non Ferentinos Episcopos Redem-

ptum,

ptum, ac Bonifacium memorant. Acta Eutychii e vetustis Codicibus descripta Tullius Cima in Italicam linguam transtulit, ediditque. Eadem Theseus Pennatius, uti ab anonymo latine scripta fuerant, transmisit ad P. Henschenium, qui doctis notationibus illustrata, ad diem 15. Maji evulgavit. Thesei denique filius Splendianus Andreas Pennatius integrum librum in lucem emisit, in quo cuncta fere complexus est, quæ alii ante ipsum literis hac de re mandarant. Cur igitur post tot, tantosque Scriptores decrevisti, EMINENTISSIME PRINCEPS, ut ego quoque, ad hanc spartam adornandam accederem? nimirum, quum in actis a Tullio Cima Ronciliono anno 1658. editis, necnon a doctis viris Florentinio, & Andreuccio, Beatus Eutychius è Syria oriundus dicatur, quumque etiam ii, qui eam Eutychii Patriam fuisse negant, Sanctos tamen Martyres Valentinum

Pref-

Presbyterum , & Hilarium Diaconum ,
Eutychie socios , ab Oriente in Italiam
venisse affirmant ; noluit , ut opinor ,
in tanto laudatorum ejus , sociorumque
numero , Syrum , & Orientalem Scri-
ptorem deesse : quamquam enim eum
me esse sentio , qui ingenii , doctrinæ-
que tenuitatis conscius , rem a clarissi-
mis viris tam docte tractatam contin-
gere non auderem ; ratus es tamen , Sy-
rum hominem pro Sanctis Syris (qui
solet esse pro Patria , & conterraneis
amor :) nullum non lapidem movere
debere . Jussis itaque tuis obtemperans ,
hanc de Sanctis tuis , meisque differ-
tatiunculam confeci : utinam & votis
faciam fatis . Nam tanta sunt tua in
me , tuique Patru*is* CLEMENTIS XI.
Pontificis vere Optimi Maximi benefi-
cia , ut nihil mihi non tentandum sta-
tim decernam , quod qualicumque mo-
do gratum tibi , acceptumque fore in-
telligo . Deus te diu sanum , incolu-

mem-

memque fervet, **PRINCEPS EMINEN-**
TISSIME, in præsidium, ac decus li-
-terarum, inque meum, meorumque
Syrorum præsidium.

ADPRO-

A D P R O B A T I O .

IN *Dissertatione de Sanctis Ferentinis in Tuscia Bonifacio, ac Redempto Episcopis, deque Presbytero, & Martyre Eutychio, incredibili diligentia, & acri cautoque judicio elaborata a R. P. D. meo Josepho Simonio Assemano, de Occidentali & ac de Orientali Ecclesia optime merito; quam ex præscripto Rm̃i P. Nicolai Ridolphi Sac. P. Ap. Magistri, una cum Actorum Appendice, attente perlegi; multa inveni, quæ discerem, ad Italiae veteris Geographiam, & ad sacram profanamque Eruditionem spectantia; nihil, quod ad Fidei puritatem, & morum integritatem pertinet, censura dignum offendi. Quapropter eandem publica luce, nec non Eminentissimi Archipresbyteri nostri auspiciis, ejusdemque justa in B. Eutygium pietate dignissimam censeo.*
A. D. VI. Id. Quint. MDCCXLV.

J. Carolus Boschi Abbr. de Curia,
& Sac. Rituum Congr. Consultor.

DE SANCTIS FERENTINÆ
 IN TUSCIA CIVITATIS EPISCOPIS
 BONIFACIO, ET REDEMPTO
Deque ejusdem Civitatis Presbytero, ac Martyre
 EUTYCHIO.
 DISSERTATIO.

I

REGORIUS I., nomine, rebusque gestis Magnus, in aureis illis Dialogorum libris, quibus exemplo Hieronymi, Theodreti, & Casfiani, illustriora quæque Patrum, qui paulo ante in Italia floruerant, facta describit, binos *Ferentina civitatis* Episcopos laudat: *Bonifacium* lib. 1. cap.9., & *Redemptum* lib.3. cap.38. Ibidem *Eutygium Martyrem* affirmat Redempto Episcopo apparuisse, eumque de appropinquante fine mundi præmonuisse, quem ipse Gregorius Pontifex per Longobardorum irruptionem exponit.

II Jam vero quæritur inter doctos Viros primum, quænam fuerit *Ferentina* illa civitas, cui præfuere Episcopi *Bonifacius*, ac *Redemptus*? utrum una, eademque in Tuscia; an una in Tuscia, altera in Hernicis? Deinde quis ille *Eutygius* Martyr, qui Redempto Præsuli apparuit? *Ferentinas* ne in Hernicis, quemadmodum nonnulli sentiunt; an *Ferentinas* in Tuscia, adeoque Presbyter ille, ac Martyr, cujus Corpus apud *Surianum* in Etruria religiosissime colitur? sicut alii clarissimi Viri affirmant.

Quoniam autem hæc omnia, ut opinor, lucem aliun-

I.

Dissertationis occasio ex Dialogis S. Gregorii Papæ, in quibus agit de Ferentinis Episcopis, Bonifacio, ac Redempto, deque Eutygio Martyre.

II.

Quænam Ferentina illa civitas? In Tuscia, an in Hernicis?

DISSSERTATIO.

aliunde habere nequeunt, quam ex auctoritate Gregorii Papæ, qui primus, & solus ex antiquis Scriptoribus Bonifacium, Redemptum, atque Eutychium commemoravit: non possum, quin ipsius Sanctissimi Pontificis verba describam, quæ Dissertationis hujusce materiam mihi præbent.

III.
De Bonifacio
Episcopo Ferentino
ex S. Gregorii
Papæ Dialogis.

III Ait igitur de S. Bonifacio Ferentinæ Civitatis Episcopo lib. 1. cap. 9. *Fuit vir vitæ venerabilis, Bonifacius nomine, qui in ea civitate, quæ Ferentis dicitur, Episcopatus officium tenuit, & moribus implevit. Hujus multa miracula is, qui adhuc superest, Gaudentius Presbyter narravit. Qui nutritus in ejus obsequio, tanto valet de illo quæque veracius dicere, quanto eis contigerit & hunc interesse. Pergit octo miracula a Sancto Episcopo perpetrata narrare. Primum videlicet, quod vinea Ecclesiæ Ferentinæ grandine vastata, ex paucis racemis omnia, quæ allata fuerant, pauperum vascula impleverit. Alterum, quum in natalitio Beati Proculi Martyris die Missarum solemnia egisset, & ad mensam Fortunati nobilis viri venisset, importuni cujusdam jocularis, qui repente ante januam cum simia adfiterat, & cymbala percutiebat, mortem prænuñciavit. Tertium, quum duodecim aureos Constantii Presbyteri nepotis sui in pauperes distribuisset, eosdem orando receptos, in sinum furentis Presbyteri projecit, dicens: Ecce solidos quos quæstisti, sed hoc tibi notum sit, quia post mortem meam in hujus Ecclesiæ Episcopum non eligeris propter tuam avaritiam. Quod & eventus probavit: nam idem Constantius in Presbyteratus officio vitam finivit. Quartum, duobus Gothicis hospitibus, Ravennam contendentibus, parvum vas ligneum vino plenum manu sua præbuit, ex quo illi nullo die cessarunt bibere, & tamen vinum eis ex illo vasculo nunquam defuit. Quintum, quadam die ingressus hortum, quum magnâ hunc eruucarum multitudine invenisset esse coopertum, in nomine*

Do

DE SS. FERENTINIS.

Domini Jesu Christi erucas adjuravit, ut inde recederent: quæ statim ad Viri Dei verbum ita omnes egressæ sunt, ut ne una quidem intra spatium horti remaneret. Atque hæc quinque miracula Bonifacio Episcopatum gerente contigerunt. Tria postrema, dum adhuc puer esset. Sextum videlicet, quod nonnunquam egressus hospitio, sine lineo, crebro etiam sine tunica revertebatur: quia mox ut nudum quempiam inveniebat, vestiebat. Septimum, quum die quadam horreum ingressus, pene omne triticum, quod mater sibi in stipendium totius anni præparaverat, puer Bonifacius pauperibus erogasset, quumque eam ob causam mater filium increpasset; ipse orando, tritico vacuum horreum ita implevit, sicut plenum antè non fuerat. Octavum denique, ablatam a vulpe gallinam recepit, & vulpem ipsam ante suos oculos in terram cecidisse vidit, postquam ab oratione surrexit.

IV. De Sancto autem Redempto, quum Petrus Diaconus quereretur, incassum bonos subtrahi, quod videret & malos catervatim perire; ita respondit idem S. Gregorius lib.3. cap. 38. *Hac de re nihil, Petre, mireris; nam Redemptum Ferentinae civitatis Episcopum, vitæ venerabilis virum, qui ante hos fere annos septem ex hoc mundo migravit, dua dilectio cognitum habuit. Hic, sicut mihi adhuc in monasterio posito valde familiariter jungebatur, hoc, quod Joannis junioris prædecessoris mei tempore de mundi fine cognoverat, sicut longe lateque claruerat, a me requisitus, mihi ipse narrabat. Agebat namque, quia quadam die dum Parochias suas ex more circuiret, pervenit ad Ecclesiam Beati Eutychie Martyris. Advesperascente autem die stratum fieri sibi juxta sepulcrum Martyris voluit, atque ibi post laborem quievit: quum nocte media, ut asserebat, nec dormiebat, nec perfecte vigilare poterat, sed depressus, ut solet, somno, gravabatur quodam pondere vigilans animus; atque ante*

IV.

Verba S. Gregorii Papæ de Redempto Ferentino Episcopo, & Eutychie Martyre.

D I S S E R T A T I O :

eum idem Beatus Martyr Eutychius adstitit, dicens: Redempte, vigilas? cui respondit: vigilo. Qui ait: Finis venit universæ carnis: Finis venit universæ carnis: Finis venit universæ carnis. Post quam trinam vocem visus Martyris, quæ mentis ejus oculis apparebat, evanuit. Tunc vir Dei surrexit, sequæ in orationis lamentum dedit. Mox enim illa terribilia in cælo signa sequuta sunt, ut hastæ, atque acies igneæ ab Aquilonis parte viderentur. Mox effera Longobardorum gens de vagina suæ habitationis educta, in nostram cervicem grassata est, atque humanum genus, quod in hac terra præ nimia multitudine, quasi spissæ segetis more, surrexerat, succisum aruit. Nam depopulatæ urbes, eversa castra, concremata Ecclesiæ, destructa sunt Monasteria virorum, ac feminarum, desolata ab hominibus prædia, atque ab omni cultore destituta in solitudine vacat terra, nullus hanc possessor inhabitat, occupaverunt bestię loca, quæ prius multitudo hominum tenebat. Et quid in aliis partibus agatur, ignoro; nam in hac terra, in qua nos vivimus, finem suum mundus jam non nunciat, sed ostendit.

Hæc Gregorius Pontifex: cujus testimonio constat, Eutychium Martyrem in Diocesi Ferentina jam tum in Sanctorum numero cultum fuisse, suoque nomini nuncupatam Ecclesiam habuisse, quum Dialogos suos Sanctus Gregorius conscriberet: id enim testatum faciunt ea verba, quæ supra de S. Redempto Episcopo descripta sunt: *Dum Parochias suas ex more circuiret, pervenit ad Ecclesiam Beati Eutychii Martyris: advesperascente autem die fixatum fieri sibi juxta sepulcrum Martyris voluit. Exstabat ergo inter Parochias Ferentinæ Dioceseos, etiam nobilis Ecclesia Beati Eutychii Martyris, in qua & ipsius sepulcrum religiosè colebatur. Sanctus autem Gregorius Dialogorum libros conscripsit anno Christi 593. aut 594., ut in præfatione in eosdem Dialogos ostendunt*

DE SS. FERENTINIS.

5

dunt clarissimi Viri Maurini Monachi §.18. pag.116.

V. Quum vero ab ipsis Catholicæ Ecclesiæ primordiis in more positum sit, ut cujusque Martyris natalis dies ex scripto recitaretur in Ecclesia, eodemque quo passus est die recurrente, per singulos annos in ejusdem Sancti Martyris memoriam Deo offerretur sacrificium; (cujus quidem moris testes locupletes habemus S. Cyprianum in Epistola ad Presbyteros, & Diaconos Ecclesiæ Carthaginensis: *Dies eorum (Martyrum) quibus excedunt, adnotate; ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus.* Et S. Gregorium Papam lib.7. Regist. Epistola 29. *Nos pene omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus, collecta in uno Codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemnia agimus.*) Quæritur, quis in Martyrologio dies Beato Eutychio Martyri olim assignatus fuerit? Quandoquidem certum est, non minus ipsius, quam aliorum Martyrum memoriam celebratam fuisse. Auctor est idem Gregorius Papa lib.1. Dialogor. a Bonifacio Ferentinæ civitatis Episcopo natalitium Beati Proculi Martyris diem celebrari consuevisse: *Alio namque tempore, inquit, Beati Proculi Martyris natalitius propinquabat dies, quo in loco vir nobilis, Fortunatus nomine, manebat: qui magnis precibus ab eodem venerabili viro (Bonifacio Episcopo) postulavit, ut quum apud Beatum Martyrem Missarum solemnia ageret, ad benedictionem dandam in suam domum declinaret.* Hinc in antiquis tum manu exaratis, tum impressis Martyrologiis nomen *Proculi*, seu *Procli* Martyris inscriptum reperitur die 14. Aprilis hoc elogio: *Interamnis Beati Proculi Martyris: seu die 1. Junii: Bononiæ Sancti Proculi Martyris, qui sub Maximiano Imperatore passus est.* Non convenit enim inter eruditos, qua die de illo S. Proculo Martyre agatur in Martyrol. Rom. de quo S. Gregorius Papa loquitur: neque

V.

Tamquam certum quidem statuendum est, in Ferentina Ecclesia celebrari consuevisse memoriam S. Eutythii Martyris, non secus atque ibi celebratur dies Festus S. Proculi. Gregorio Papa Teste.

que quis ille fuerit, aut quo tempore martyrium subierit: quamquam Baronius, & Henschenius postremam hanc sententiam priori præferant. Sed de hoc Proculo Martyre consulenda sunt, quæ doctissime, ut semper solet, scripsit Sanctissimus Pontifex BENEDICTUS XIV. in lib. de Sanctis Bononiensibus ad diem 1. Junii; ubi Sanctum Bonifacium nostrum vocat *Episcopum Ferentini*. Si igitur in Ferentina civitate natalitius colebatur Beati *Proculi* Martyris dies, cujus ibi neque Reliquias, neque Ecclesiam existisse, vetera monumenta declarant: quis negaverit, Eutychiei Martyris solemnia a Ferentinatibus celebrata fuisse, qui Ecclesiam ejus nomini nuncupatam, & sacrum ipsius Corpus se habere gloriabantur?

VI.
In Antiquis tamen Martyrologiis nomen Eutychiei Martyris non reperitur inscriptum.

VI. Antiqua tamen, quotquot existant manu scripta Martyrologia, quæ Hieronymi, Bedæ, Ussuardi, & Adonis nomen præferunt; Kalendaria etiam, quæ Martyrologiis ipsis, sive Missalibus vetustissimis, aut Breviariis præmitti solent, de Eutychio Martyre, cujus B. Gregorius meminit, ne verbum quidem.

VII.
Quot, & quales Eutychiei Martyres a Latinis, & Græcis coluntur.

VII. Tam in vulgatis Martyrologiis, quam in manuscriptis, quotquot videre licuit, Codicibus, isti Martyres laudantur, quibus nomen Eutychiei, seu Eutychetis est impositum.

I. *Eutychieus* Martyr Romæ, sepultus in Cœmeterio Callisti, cujus sepulcrum S. Damasus Papa versibus exornavit, die 4. Februarii. Corpus e dicto Callisti Cœmeterio, ad Basilicam S. Laurentii in Damaso ad Theatrum Pompeji, translatum est: nomen vero ex antiquis monumentis in Martyrologium Romanum illatum, Baronius in Not. ad Martyrol. Rom. die 4. Febr. recitat versus S. Damasi Papæ,

II. *Eutychieus* Patricius, & Martyr, cum sociis, Carrhis in Mesopotamia, ab Evelid Arabum Rege ob Fidei confessionem anno Christi 733. vel 741. interemtus, die 14. Martii, de quo in historia Miscel-

DE SS. FERENTINIS.

7

la ex Theophane lib. 21. his verbis : *Eodem anno, quo Evelid interfecit Christianos captivos in omni civitate, inter quos & Euty chius filius Mariani Patricii Martyr verus ostensus est in Carrhis Mesopotamiae, ubi & Reliquia ejus sanitates per Dei gratiam operantur, multi alii per sanguinem consummati sunt.*

III. *Euty chius*, & socii Martyres, Alexandriae, qui Constantii tempore sub Georgio Episcopo Ariano pro Fide Catholica gladio caesi sunt die 26. Martii, quorum meminit S. Athanasius in Epistola ad Solitarios, & in Apologia secunda.

IV. *Euty ches*, Victorinus, & Maro, qui primò cum Beata Flavia Domitilla apud Insulam Pontiam in Christi Confessione exules, postmodum sub Nerva Imperatore liberati, demum in persecutione Trajani ab Aureliano Judice variis poenis jussi sunt interfici die 15. Aprilis : quorum Passionis acta recensentur in Vita SS. Martyrum Nerei, & Achillei. Eorundem meminerunt in Martyrologiis suis Beda, Ufuardus, Ado, & alii, licet Beda Maronem praetereat.

V. *Euty chius*, Timotheus, & Polius, seu Hippolytus, Diaconi, & Martyres in Mauritania Caesariensi sub Diocletiano Imperatore die 21. Maji, de quibus Beda, Ufuardus, Ado, Maurolycus, Galesinius, & alii.

VI. *Euty chius* Martyr, Discipulus B. Joannis Evangelistae, die 24. Augusti, de quo Graeci in Menologio; quem Ferrarius in Catalogo Sanctorum *Euty ches* S. Pauli Apostoli Discipulum vocat.

VII. *Euty ches* Martyr Puteolis in Campania, socius Sanctorum Januarii Beneventanae civitatis Episcopi, Festi ejus Diaconi, & Desiderii Lectoris, Sosii Diaconi Misenatis, Proculi Puteolani, & Acutii, qui post vincula, & carceres capite caesi sunt sub Diocletiano

Prin-

Principe die 19. Septembris : de quibus Beda, Ufuardus, Ado, ac cæteri Latinorum, sed & Græci in suo Menologio.

VIII. *Eutychius*, Plautus, & Heracleas in Thracia passi, de quibus Beda, Ufuardus, & alii die 28. Septembris. Maurolycus autem hoc illos elogio exornat : *In Thracia civitate Abdera Eutychii Episcopi, Plauti, & Heracleæ.*

IX. *Eutychius* cum fratribus, Placido Monacho discipulo S. Benedicti Abbatis, Victorino, & Flavia Virgine eorum sorore, item Donato, Firmato Diacono, Fausto, aliisque triginta Monachis : qui Messinæ in Sicilia a Manucha pirata pro Christi Fide necati sunt, die 5. Octobris : de quibus Beda, Ufuardus, & alii.

X. *Eutychius*, Honorius, & Stephanus, Martyres in Hispania, die 21. Novembris, de quibus Laurentius Padil. Vasæus in Chronico, Flos Sanctorum Hispaniæ, & Thesaurus Conciliorum Tom.2. hac die.

XI. *Eutychius* alter Martyr in Hispania die 11. Decembris : de quo Beda, Ufuardus, Ado, Laurentius Padil., Vasæus in Chron. Hispan., Flos Sanctorum Hispaniæ, & Thesaurus Concilior. Tom.2. hac die.

XII. *Eutychius* Presbyter, & Domitianus Diaconus, Martyres Ancyrae in Galatia die 28. Decembris, de quibus Ufuardus, & alii recentiores.

XIII. *Eutyches* duo, ex quadraginta Martyribus Sebastenis, quorum nomina a Bollandianis recensentur ad diem 10. Martii pag.12.

XIV. *Eutychius*, Cantianus, & Euthymius, Martyres Aquilejæ, ex Martyrologio S. Hieronymi, de quibus Henschenius ad diem 30. Maji pag.239.

XV. *Eutychius*, Pergentius, Philippus, Saturninus, & Julia, Martyres in Cilicia, de quibus Maurolycus ad diem 4. Junii.

Idem Maurolycus die 2. Julii alterum *Eutychium* lau-

DE SS. FERENTINIS.

9

laudat, qui in Campania cum fociis Aristone, Crescentio, Urbano, Vitale, Justo, Felicissimo, Felice, Martia, & Symphorosa; martyrio coronatus est: sed illum *Eutybianum* vocant Beda, Ufuardus, Ado, & alii, qui ejus, sociorumque passiones ex actis Sancti Sebastiani die 20 Januarii describunt.

Joannes Molanus in additionibus ad Martyrologium Ufuardi, quod anno 1573. Lovanii edidit, ad diem 9. Aprilis ex Menologio Græcorum Venetiis anno 1532. excuso hæc habet: *Die nona sancti Martyris Eutychiei*. Quis vero hic Eutychieus fuerit, aut ubi martyrium, vel sub quo Principe consummarit, non indicat. Illum tamen diserte distinguit ab Eutychete Maronis, & Victorini socio, cujus memoriam ex eodem Ufuardo ad diem 15. Aprilis ponit.

Ferrarius in Catalogo Sanctorum die 5. Junii *Eutychieum* Episcopum Comensem memorat: & die 15. Novembris *Eutychieum* Syracusanum Præsulem.

Tillemontius in historia Ecclesiastica, præter alios plures Eutychieos, quorum gesta refert, laudat *S. Eutychieum*, qui circa annum Christi 260. Christianam fidem Gothos docuit, teste S. Basilio magno Epist. 338. *Tom. 4. pag. 130. Tom. 9. pag. 87. & Tom. 10. pag. 2.* Meminit etiam *Tom. 2. pag. 885.* alterius *S. Eutychetis*, qui in actis S. Concordii Presbyteri, ac Martyris ad diem 1. Januarii apud Bollandianos dicitur solitariam vitam temporibus Marci Aurelii Antonini Imperatoris apud Trebulam in Umbria in prædiolo suo egisse: eundem autem Concordium Martyrem, quem Torquatus Præses in urbe Spoletina in carcerem ob Christi fidem conjecerat, una cum S. Anthimo Episcopo visitasse. Hujus Eutychetis meminit Ufuardus in Martyrologio ad diem 1. Januarii, Cod. Ms. Vat. 377. qui pertinuisse olim dicitur ad Monachos Carthusianos Bononiæ: in hæc verba: *Sequenti nocte venit ad eum (Concordium) Beatus Eutychieus cum Anthimo Episcopo.*

B

po.

po. Subjungit Tillemontius: *Quid postea de hoc S. Eutyche factum sit, non liquet. Esset autem omnino temerarium sine aliquo certo fundamento affirmare, illum fuisse eundem, ac S. Eutychem Martyrem in cœmeterio Callisti apud Urbem sepultum, cujus Epitaphium habemus a Damaso Papa conscriptum.* Ejus enim mentio præterquam in Actis S. Concordii Spoletini Presbyteri ac Martyris, ut supra dictum est, nusquam reperitur.

Denique Andreas Hieronymus Andreuccius Societatis Jesu, Vir de patria Viterbiensi optime meritus, & doctrina non minus, quam pietate insignis, in eo volumine, quo Acta Sanctorum Martyrum Valentini Presbyteri & Hilarii Diaconi illustrat, quod Italice prodiit Romæ anno 1740. quum de S. Eutitio Presbytero ac martyre agit pag. 80. & seqq. qui in actis eorundem Martyrum Viterbiensium laudatur, in eam descendit sententiam, ut asserat, Eutygium quidem, cujus corpus in oppido Surianensi colitur, non fuisse memoratis Martyribus Valentino & Hilario æqualem, sed longe antea Ferentinam Ecclesiam exornasse, temporibus nimirum S. Ptolemæi Episcopi & Martyris, qui Christianam Fidem in Pentapoli Tusciæ, idest, in eo Etruriæ tractu, qui Nepete, Fidenas, Phaliscos, Villam magnam, & Ferentum comprehendit, a S. Petro Apostolorum Principe illuc missus, annunciavit, & martyrii coronam sub Claudio Nerone circa annum Christi 67. vel 69. adeptus est; illum vero *Eutygium Presbyterum*, cujus honorificatæ mentio tum in actis SS. Valentini & Hilarii, Gratiliani & Felicissimæ, tum in iis S. Secundi Amerini, & S. Landi Hortani Martyris, aut unum eundemque esse cum laudato Eutychio S. Ptolemæi Episcopi socio, cujus proinde nomen in ea Acta ex populari vulgi traditione sit perperam a sciolis amanuensibus intrusum; aut alium omnino esse Eutygium Pres-

Presbyterum , qui per ea tempora , hoc est , Diocletiano , & Maximiano Imperatoribus , vixerit , easque Tusciæ , & Umbriæ partes , in quibus supra laudati Martyres Valentinus & Hilarius , Gratilianus & Felicissima , Secundus & Landus ob Christi confessionem tormentis subiciebantur , divini verbi prædicatione illustraverit . Duos igitur Eutychos existisse , vir doctus existimat : alterum Ferentinum Presbyterum , qui temporibus S. Petri claruit : alterum recentiorem , qui sub Diocletiano , & Maximiano circa annum Christi 305. ea omnia gessit , quæ in actis eorum Sanctorum referuntur . Atque hæc de Eutychiis Martyribus , qui apud Latinos occurrunt .

Græci in Menologio Eutychos istos laudant , qui coronam Martyrii sunt adepti .

I. *Euty chius* in crucem actus 2. Septembris , hoc elogio : ὁ Ἅγιος Εὐτύχιος σωρωθεὶς τελίσται , *Sanctus Euty chius cruci affixus consummatur* ; quem Tillemon-tius Tom.5. art.4. existimat esse filium S. Polyucti , qui colitur in Martyrologio Romano die 13. Februarii . Euty chii autem fit mentio in actis S. Andreae Tribuni ac Martyris die 19. Augusti .

II. *Euty chius* , & Thessalonica , & focii biscentum viri , & septuaginta mulieres Martyres , gladio cæsi 19. Decembris .

III. *Euty chius* , Bassus , Eusebius , & Basilides Martyres sub Diocletiano , die 20. Januarii .

IV. *Euty chius* Martyr cum sociis Januario Episcopo , Proculo , Sosio , Fausto , Desiderio , & Acutione , die 21. Aprilis ; quorum tam in Martyr. Romano , quam in Basilio Menologio fit commemoratio die 19. Septembris .

V. *Euty chius* Martyr Melitinæ , 28. Maji , quem Galefinius , & Ferrarius *Episcopum* vocant , & Gordiano imperante coronam Martyrii accepisse affirmant .

VI. *Euty ches* Martyr , Discipulus S. Joannis Theologi ,

logi, die 24. Augusti; de quo & Martyrologium Romanum, ut supra.

VII. *Euty chius* Martyr in urbe Cyzico, cum sociis Theognide, Rufo, Antipatro, Artema, Magno, Theodoto, Thaumasio, & Philemone, die 29. Aprilis: quorum fit mentio non in Menologio communi, sed in Basiliano.

VIII.

Quandonam Euty chii Martyris nomen Martyrologio Rom. inscriptum, cujus B. Gregorius Papa meminit? & quo Elogio?

VIII. Primum, ut videtur, Sancti *Euty chii* Martyris nomen, cujus B. Gregorius meminit, in Romanum Martyrologium sub Gregorio XIII. Pont. Max. illatum est, ut colligitur ex eo, quod sub eodem Pontifice Romæ ex *Typographia Dominici Basæ* anno 1583. editum fuit, ubi ad diem 15. Aprilis, qua Beatorum Martyrum Maronis, Euty chetis, & Victorini memoria in vetustissimis Martyrologiis colitur, Sanctus Euty chius noster hoc elogio ornatur: *Ferentini Sancti Euty chii Martyris*. In altera vero ipsius Martyrologii editione, quæ ejusdem Gregorii XIII. auctoritate anno sequenti, hoc est, Christi 1584. prodiit, quamque notis suis Eminentissimus Baronius anno 1585. illustratam vulgavit, nonnulla in laudato Elogio ipse Baronius, seu quisquis alius fuerit, addenda censuit: sic enim habet: *Ferentini in Hernicis Sancti Euty chii Martyris*. Addidit *in Hernicis*, ex præconcepta opinione, qua Sanctum Euty chium Martyrem Ferentini in Campania, non Ferenti in Tuscia claruisse, sive sepultum fuisse existimavit. Ibi autem de Euty chio nostro sermonem esse, idem Baronius in notis docet in hæc verba: *Quando hic passus sit, non invenimus; meminit ejus Ecclesia S. Gregorius Papa lib.3. Dialogorum cap.38. in Redempto Episcopo*.

Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui *in Martyrologio Romano non sunt*, edito Venetiis anno 1625., quum hinc Euty chium illum Baronii, seu Martyrologii Romani, putaret alium esse ab *Euty chio*, seu *Eutitio* Presbytero & Martyre, cujus

Festum a Ferentinatibus, Viterbientibus, Hortanis, & Surianensibus die 15. Maji celebratur; illinc vero rem indignam censeret, tantum tanque celebrem in Tuscia Martyrem sine speciali commemoratione eo, quo Martyrii coronam adeptus est, die præterire, nomen ipsius in suum Catalogum retulit, his verbis: *Apud Surianum in Hetruria Sancti Eutitii Presbyteri, & Martyris*. Deinde in notis id se accepisse testatur *ex Tabulis Ecclesiæ Surianensis*: Additque, *De eo in passione SS. Graciliani & Felicissimæ Virginis, ac Sanctorum Valentini & Hilarii Martyrum Viterbientium*. Demum concludit: *Extat in Hortana Diœcesi Ecclesia Sancto Eutitio dicata, quæ a finitimis populis solet in ejus die festo frequentari*. Idem Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ex monumentis Ecclesiæ Hortanæ, & Suriani, ubi is præcipue uti Tutelaris colitur, vitæ ejus compendium edidit, quod legere est apud G. Henschenium ad diem 15. Maji pag.458.

Henschenius ipse, vir in cribrandis Sanctorum actis diligentissimus, postquam vitam S. Eutychie, seu Eutitii, ex eodem Ferrario descripsit, certum esse affirmat unum, eundemque esse Tuscorum *Eutitium*, ac *Eutychie* Sancti Gregorii Papæ. Sic enim pergit de Eutitio ipso scribere pag.459. num.5. *Insignis hujus Sancti memoria extat apud Sanctum Gregorium lib.3. Dialog. cap. 38. Redemptus Ferentina Civitatis Episcopus*. Reliqua, ut supra. Quibus verbis ea vir doctus emendavit, quæ Tomo 2. Aprilis, die 15. pag.378. de Eutychio Martyre *Ferentino in Hernicis*, tamquam ab hoc Eutychio Martyre *Ferentino in Tuscia* diverso, relatis iisdem S. Gregorii Papæ verbis, affirmaverat. *Nec mirum*, ut inquit Pennatius pag.259. *sapientis est enim mutare consilium*. Scripserat quippe de Sanctis Aprilis, quum nondum acta S. Eutychie vidisset. His vero inspectis, compertum exploratumque

que habuit, Gregorium Papam de eodem Eutychio agere, cujus Ecclesiam & Sepulcrum Surianenses se possidere gloriantur.

IX.

Baronius acta Eutychie Martyris Ferentini non viderat.

IX. Idipsum, ni fallor, sensisset, idipsum scripsisset Baronius, si acta B. Eutychie inspexisset. In iis enim & locus, & dies passionis ipsius notatur: ex quibus levi negotioprehendisset, diem decimam quintam Maji, (ut fit in Tuscia oppidis Viterbio, Hortia, & Suriano) ejus cultui assignari debuisse; non decimam quintam Aprilis, in quam ejus festum Baronius ipse, vel quicumque alius, qui Martyrologium Romanum auxit emandavitque, non alia ratione conjecit, quam ob similitudinem nominis Eutychie nostri Ferentini, & Eutychetis focii Sanctorum Martyrum Maronis, & Victorini, quorum memoria in vetustissimis Martyrologiis eadem die colebatur. Insuper pro certo habuisset, Eutychium nostrum Ferentinum, cujus Ecclesia, & Sepulcrum in crypta Surianensi exstat, eundem esse, ac Martyrem illum, cujus B. Gregorius Papa in Redempto Episcopo meminit: ac proinde neque in Martyrologium Romanum appendicem illam invexisset, *Ferentini in Hernicis*: neque in notis dixisset: *quando hic passus sit, non invenimus.*

X.

Ex actis tamen SS. Valentini, & Hilarii, Gratiliani & Felicissimæ, quæ idē Baronius laudat, Eutychium Martyrem in Tuscia ponere debuerat, non in Hernicis.

X. Atqui non ex actis solum Beati Eutychie Martyris, quæ apud Viterbienses, Hortanos, & Surianenses servabantur, hoc ipsum intelligere potuisset Baronius; sed etiam ex actis Sanctorum *Valentini & Hilarii*, & Sanctorum *Gratiliani & Felicissimæ*, si ea mature expendisset. Coluntur in Martyrologio Romano, per ipsum Baronium, sive alium quemcumque, emendato, *Gratilianus* quidem & *Felicissima* die 12. Augusti; *Valentinus* autem & *Hilarius* die 13. Novembris. Utrorumque autem res gestas præ manibus habuit idem Baronius, qui primos *Faleriæ in Tuscia*, alteros *Viterbii* passos notat: idque se a *Tabulariis*

riis Ecclesiæ Castellanae, & Viterbiensis accepisse testatur. In iis vero Tabulariis diserta fit mentio Sancti Eutychie Presbyteri & Martyris, tamquam eorum, Sanctorum æqualis, & Magistri: adeoque, si ad illa Martyrum acta attentius mentis aciem intendisset, eodem etiam tempore, quo Gratilianus, Felicissima, Valentinus, & Hilarius, Eutygium passum fuisse intellexisset: idque non Ferentini in Hernicis, sed in Tuscia contigisse.

Acta illa *Gratiliani & Felicissimæ*, quæ Baronius vidit, eundem inducere, ut mendum, quod in priori Martyrologio irrepererat, ipse in posteriori corrigeret. Sic enim Ufuardus locum passionis eorum Martyrum designavit: *Item urbe Phalari passio Gratiliani & Felicissimæ Virginis*; quæ Ufuardi verba Galefinius in Martyrologio Romano, quod anno 1578. vulgavit, commentatur in hunc modum. *In Phalari urbe legit Ufuardus: at scripti codices nullam mentionem faciunt loci, ubi Gratilianus & Felicissima martyrium obierint.* Ideoque legendum censet in suo Martyrologio: *Faleriæ Sanctorum Martyrum Gratiliani, & Felicissimæ Virginis.* Et in notationibus ad diem 12. Augusti: *Faleriæ*, inquit, *quæ urbs Faliscorum est in Regione Tusciæ mediterranea.* At Martyrologium Romanum jussu Gregorii XIII. anno 1583. vulgatum, Ufuardi verbis adjunxit: *Falari in Piceno.* Quam appendicem emendavit Baronius in altero Martyrologio Romano, quod ejusdem Gregorii jussu anno 1584. prodiit: *Faleriæ in Tuscia:* & in notis ad hunc diem: *Quoniam apud Ufuardum, & nonnullos alios manuscriptos Falari legebatur, loco Faleriæ; idcirco & irrepsit error, ut Falari in Piceno legeretur; nam Falaris est civitas in Piceno jam pene diruta, vulgo dicta Falarone.* Rationemque reddit, cur *Faleriæ in Tuscia* legendum sit, non *Falari in Piceno.* At vero, inquit, non *Falari*, sed *Faleriæ esse legendum, vetera*

ra monumenta Ecclesiæ civitatis Castellane, ubi horum Sanctorum sacra corpora asservantur, & digno honore coluntur (posita sunt enim in Ecclesia Cathedrali) nos adeo certiores reddiderunt, ut nullus prorsus remaneat dubitandi locus.

XI.

Quemadmodum Baronius nonnulla correxit in duabus prioribus Martyrologii Romani editionibus, quæ sub Greg. XIII. prodierant: ita in tertia ejusdem Martyrologii editione Eutyrium Martyrem Ferentinum in Tuscia dixisset, non in HERNICIS.

XI. Quod Baronius de *Faleria Tusciæ* in locum *Falaris in Piceno* substituenda, actorum Gratiliani & Felicissimæ auctoritate motus judicavit, huic contrarium accidit, dum in posteriori Martyrologio locum passionis S. Eutyrii Martyris exprimere voluit. Nam in Martyrologio anni 1583., ut supra diximus, absolute legebatur; *Ferentini S. Eutyrii Martyris*. In altero vero anni 1584. (de quo idem Baronius cap. 8. circa finem: *Tertia editio purior est, atque sincerior, facta anno Domini 1584., illi enim tantum, ut legitimæ, atque germanæ, accesserunt Literæ Apostolicæ datæ die 14. Januarii, eodem anno: cui etsi ex nostris notationibus levis certe aliqua accessit commendatio; vel si quid additum reperitur (quod quidem perraro factum invenies) id nos ejus, cujus summa est in Ecclesia auctoritas, constanti voluntate fecisse, lector intelligat:*) In altero, inquam, Martyrologio anni 1584. additur, *Ferentini in HERNICIS*. Prioris Martyrologii editionem tamquam mendosam rejicit Gregorius XIII., & alteram veluti sinceram commendat: *Romanum (1) Martyrologium, (inquit) nonnullis in locis Librariorum, Typographorumque negligentia mendosum per viros eruditos ad fidem historiæ, quæ rerum gestarum, personarum, locorum, temporum veritate continetur, adhibitis etiam codicibus vetustioribus, atque emendatioribus, corrigi, correctumque, & multis in locis auctum edi curavimus*. Eadem de utriusque Martyrologii editione est Baronii sententia loc. cit. *De quo etiam illud necessario*

(1) In Literis Apostolicis Romano Martyrologio præfixis, Dat. die 14. Januar. 1584.

rio lectorem monendum putamus, Romani Martyrologii triplicem hactenus in Urbe esse factam editionem, ejusque primam, & secundam esse mendosam, nec satis dignam, quæ iterum prælo tradatur: quod cujus culpa acciderit, libentius silentio præterimus. Nonnulla tamen in tertia Martyrologii editione, ut omnes norunt, oculatissimi licet viri diligentiam fugerunt, quæ ipse certissime emendasset, non secus atque in binas priores editiones animadverterat, si codices vetustos, atque emendatos adhibuisset. Correxerit ille, *Falari in Piceno*, quod in priorem editionem irrepsisset: correxisset utique, *Ferentini in Hernicis*, quod in tertiam editionem invecitum est; vel saltem illud ita scriptum reliquisset, *Ferentini*, quemadmodum in priori fuerat, si acta S. Eutychie habuisset, aut si attentius gesta SS. Gratiliani & Felicissimæ, Valentini, & Hilarii expendisset, qui non in Campania, sed in Tuscia claruere.

XII. Hæc de Baronio Ecclesiasticæ historiæ parente prælibanda fuerunt, ne quis tanti viri auctoritate præoccupatus, in ipso hujusce dissertationis limine nobis objiceret, cur ab illius sententia recedendum nobis esse existimemus, qui & diem decimumquintum Aprilis Sancto Eutychio assignavit, eumque Ferentini in Hernicis, non in Tuscia posuit, eundemque demum esse judicavit, cujus B. Gregorius Papa mentionem facit? Id certe Ferrarius non est ausus, tametsi Eutychie Martyrem Ferentini in Tuscia insignem agnovit, nomenque ipsius in suo Martyrologio die 15. Maji, qua palmam martyrii est consequutus, recensuit: aut enim putavit, duos esse Eutychos, alterum, qui in Martyrologio Romano die 15. Aprilis inscriptus est, quique, Baronio teste, Ferentini in Hernicis, juxta B. Gregorium Papam, Sepulcrum, & Ecclesiam habuit: alterum, quem ipse Ferrarius Ferentini in Tuscia claruisse, & in crypta Surianensi sepultum, ex

XII.

Unum Eutychie Martyrem Ferentinum esse, & hunc non in Hernicis, sed in Tuscia.

Tabulis Viterbiensibus, & Hortanis deprehenderat: aut, si unum dumtaxat Eutyrium credidit, de quo & Gregorius Pontifex, & Tabulæ Ecclesiarum Tusciæ; Baronii tamen testimonium reveritus, quæstionem hanc aliis examinandam reliquit. Nos vero, quibus acta Eutyrii Martyris videre licuit, quemadmodum Eutyrium unum agnoscimus, ita illum in Tuscia, non in Hernicis, sepulturam, templum que habuisse, & adhuc habere, non contemnendis, ut mox patebit, rationibus ducti affirmamus.

Ut autem singula ordine procedant, primum de Ferentina civitate, ejusque Episcopis Bonifacio, ac Redempto differendum erit. Deinde, quisnam Eutyrius ille Martyr fuerit? an unus idemque cum aliquo ex supra recensitis ejusdem nominis Martyribus? an ab omnibus diversus? Demum in qua Ferentina Diocesi reconditus? in Campania, an in Etruria?

CAPUT I

De Ferentinis Italiae locis.

I.

QUATUOR apud Geographos reperio oppida, quibus *Ferentini* nomen impositum. Primum in Apulia: alterum, ac tertium in Latio. Quartum in Tuscia, sive Etruria. His addunt nonnulli quintam Ferentinam gentem inter Marucinos, & Apulos, quæ tamen rectius *Frentana* appellatur, ut mox patebit. Cruquius in Horatium tria loca *Ferentinum* dicta putat: I. in Latio 48. mill. pass. ab Urbe in via Lavicana. II. in Campania. III. in Etruria. Verum quod *Ferentinum* Campaniæ dicitur, illud ipsum puto Apuliæ *Ferentum*, sive *Forentum*: nam aliud in Campania *Ferentinum*, præter id, quod primo loco Cruquius in Latio posuerat, nusquam reperire est, ut suo loco ostendam. Pennatius in vita S. Eutychii pag. 253. & alii communiter, tria tantum loca notant, quæ *Ferentina* dicuntur. *Animadvertendum est*, inquit, cum *Leandro Alberto de Italia fol. 47. tres affimiles nomine Civitates reperiri. Prima est Civitas nostra Ferentum in Etruria: secunda Ferentinum in Latio: tertia Fren-tenum in Apulia.* Quartum tamen oppidum in Latio ad radices montis Albani inter Tusculum, & Albam, *Ferentinum* & ipsum dictum, agnoscunt, & ex antiquis monumentis demonstrant Cluverius in lib. de Italia antiqua, & doctus antiquitatum Italiae illustrator Vulpinus in Latio vetere, quemadmodum infra sermo erit.

I.

Quatuor loca Italiae, Ferentina dicta.

II.
 Ferentum, &
 Ferentani in
 Apulia.
 Alias Foren-
 tum, & Fo-
 rentini.

II. Primum itaque illud Apuliæ oppidum, de quo paulo ante dicebam, *Ferentum*, & *Forentum* vocari Auctores tradunt. Acron ad hunc Horatii locum:

..... quicumque

Saltusque Bantinos, & arvum

Pingue tenent humilis Ferenti:

Ferentum, inquit, oppidum est Apuliæ, *Venusinae civitati vicinum, in valle situm*. Diodorus Siculus lib. XIX. cap. LXV. *Ferentum* appellat: Ἰώμαῖοι διαπολεμῆντες Σαμνίταις, Φερέντην, πόλιν Ἀπυλίας, καὶ κράτος ἔλλον, *Romani cum Samnitibus bellum gerentes, Ferentem Apuliæ urbem vi ceperunt*. Latinus Diodori interpres *Ferentum* vertit. Hinc populi *Ferentani* Livio lib. IX. cap. XVI. *Æmilius cum Ferentanis uno secundo prælio debellavit; Urbemque ipsam, obsidibus imperatis, in deditioem accepit*. At Plinius lib. 3. cap. 5. *Forentanos* vocat: *Fregellani, Foroappi, Forentani*. Stephanus quoque *Forentanum* habet oppidum: Φορεντανὸν πόλις Ἰταλίας, τὸ ἰθνηκόν, Φορεντανός. Στράβων πέμπτη: *Forentanum, urbs Italiæ. Gentile, Forentanus*. Strabo quinta. Quam tamen pericopen in manuscriptis codicibus esse negat Salmasius: neque enim Strabo *Forentanos Apuliæ libro quinto* commemorat; sed *Frentanos* Samniticam gentem, edit. Amstælodam. anni 1707. pag. 369. & 370. *Supra Picenum sunt Vestini, Marsi, Peligni, Marucini, Φρεντανοὶ, Frentani, Samnitica gens*. Et infra: *Post Aternum Orton est ἰπίνειον Φρεντανῶν, Frentanorum navale, & Buca ipsa, etiam Frentanorum, ac superne Apulos tangens est ἐν τοῖς Φρεντανοῖς, in Frentanis Ortium, saxa a prædonibus infessa*. Et paucis interjectis. *Inter Ortonem, & Aternum Sagrus fluvius labens ὀρίζων τὰς Φρεντανὰς ἀπὸ τῶν Πελαγονῶν, Frentanos a Pelignis dividit*. Denique: *deinceps post Latium Campania est juxta mare porrecta, & supra hanc in mediterraneis Samnium usque ad Frentanos, & Daunios pertinens, μέχρι Φρεντανῶν, καὶ*

τῶν Δαυνίων . Idem Strabo paulo superius *Daunios* a Græcis dici affirmat , quos Latini *Apulos* vocant : ὁ δὲ παράπλευς ἀπὸ τῆς Πικεντίνης ἐπὶ τὰς Ἀπέλας , ἐς οἱ Ἕλληνας Δαυνίους καλεῖσι : *Navigatio secundum litus a Piceno usque ad Apulos , quos Daunios Græci dicunt* . Nulla , ut vides , *Ferentinorum Apuliæ* apud Strabonem mentio , sed *Frentanorum* , Samniticæ gentis , inter Marrucinos , & Apulos positæ , *quæ terminos habuit* (Cluverio teste lib.4. Ital. antiq. pag.1206.) *ab meridie Frentonem amnem* (unde Frentani fortasse dicti) : *ab ortu æstivo mare superum : ab occasu , Forum amnem , ad fontem usque : ab occasu hiberno , lineam a dicto fonte ad Frentonis ripam , quæ est medio itinere inter oppida Serra , Capriola , & Tragouara , ductam* . Scio gentis hujus Samniticæ nomen in multis Auctorum exemplaribus in *Ferentanos* corruptum fuisse : sic enim nonnulli Ciceronem pro A. Cluentio cap. 69. perorantem inducunt . *Adsunt Ferentani homines nobilissimi , Marrucini item pari dignitate : quæ quidem lectio a viro clar. Casaubono probatur , citaturque in notis ad novissimam Strabonis editionem pag.370. Plinius sibi non constat ; siquidem in textum nullus error obrepserit ; nam lib.3. cap.5. Ferentanos vocat : Volscorum postea litus , & Campaniæ : Picentium inde , ac Lucanum , Brutiumque : ab eo Græciæ ora , mox Salentini , Pediculi , Peligni , Ferentani , Marrucini , Vestini , Sabini , Picentes , Galli , Umbri , Tusci* . Eodem vero lib.3. cap.11. & 12. eosdem populos *Frentanos* , regionemque *Frentanam* appellat : *Flumen portuosum Frento , Tcanum Apulorum , itemque Larinum , Cliternia , Tifernus amnis . Inde regio Frentana . & paulo post : Larinates cognomine Frentani In ora Frentanorum a Tiferno flumen Trivium portuosum Intus Anxani cognomine Frentani* . Hæc Plinius . Ptolæmeus quoque lib.3. cap.1. *Frentanos* dicit : Φρεντανῶν μεσόγιοι , Ἀγξανον , Ἀδρινον : *Frentanorum mediterraneæ urbes , Anxanum , Larinum ,*

22 DE FERENTINIS LOCIS

num. Stephanus tamen Byzantius *Ferentinos* dictos censet ab urbe *Ferentino* in Samnio. Verba ejus hæc sunt. Φερεντίνος πόλις Σαυνιτῶν ἐν Ἰταλίᾳ. τὸ ἔθρικόν, Φερεντίνος. Λέγεται καὶ Φερέντιος, ὡς Διονύσιος ἰζ' τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας: *Ferentinus*, *urbs Saunitarum in Italia*. *Gentile*, *Ferentenus*; dicitur etiam *Ferentius*, ut *Dionysius septimo decimo Romanæ antiquitatis*. Hoc quidem Stephani testimonium, quo *Frentani* populi inter Marrucinos, & Apulos positi, clare designantur, Cluverius lib. 3. *Ital. antiq.* pag. 983. ad *Ferentinum* Hernicorum oppidum trahit; *eo quod*, ut inquit, *Samnites tunc omnem hanc (Latii) oram occupaverunt, pulso inde per bellum Romanorum Imperio*. Sed vim verbis Stephani manifeste infert: nam eadem hic sunt *de Ferentinis Samni. a gente* Stephani, ac Strabonis verba: constat autem ex dictis, Strabonem non de *Ferentino* Campaniæ, seu Hernicorum oppido loqui, sed de populis inter Marrucinos, & Apulos positis, quos *Frentanos* vulgo appellamus. Ad hæc, quum Stephanus Dionysium Halicarnassæum laudet *libro decimo septimo Romanarum antiquitatum* de *Ferentino* oppido, ejusque incolis loquentem, quumque e xx. libris, quos ille usque ad primum bellum Punicum pertexuit, foli undecim priores supersint, nescio unde sententiam suam Cluverius confirmare possit, dum ait, Dionysii dictum non de *Frentanis* Samnitica gente, sed de *Hernicis Ferentinis* ibi esse intelligendum.

IV.
Ferentinum ad radices Albani montis. Alias Lucus Ferentinæ, & caput Ferentinæ: idest Aquæ.

IV. Alter in Latio *Ferentinus* locus apud Livium & Dionysium non semel memoratus, duodecim fere ab Urbe milliaribus distans, in radicibus Albani montis situs, ubi nunc est oppidum vulgari vocabulo *Marino* dictum. Fons ibi conspicitur in nemorosa valle, qui olim Romanis appellabatur *caput aquæ Ferentinæ*, cui numen etiam, & cultus divinus tributus fuit; unde *Lucus Ferentinus* dicebatur ipsum nemus Fonti circumsitum, & absolute *Ferentinum*. Dionysius Halicarnas-

passensis (1) lib.3. pag.175. de bello, quod Romanis
 sub Tullo cum Latinis intercessit: αἱ δὲ τῶν Λατίνων πό-
 λεις ἰδίᾳ μὲν εἰδὲν ἀπεκρίναντο πρὸς τὰς πρέσβεις, κοινῇ δὲ τῷ
 ἔθνει ἀγορὰν ἐν Φερεντίῳ ποιησάμενοι, Ψηφίζονται μὴ παραχω-
 ρεῖν Ῥωμαίοις τῆς ἀρχῆς: *Legatis a nulla Latinorum civi-
 tate privatim quidquam responsum est: sed indicto Fe-
 rentinum publico gentis concilio decernunt, Imperio Ro-
 manis haud cedendum esse.* Et eodem libro pag.188. de
 Tarquinio; ἐφ' οἷς παραχθέντες οἱ λοιποὶ Λατίνοι, καὶ δέσαν-
 τες μὴ πᾶν ὑφ' ἑαυτῶν ποιήσεταί ἔθνος, εἰς τὴν ἐν Φερεντίῳ συνελ-
 θόντες ἀγορὰν, ἐψηφίσαντο πλὴν τε οἰκείαν δύναμιν ἐξ ἀπάσης
 τῆς πόλεως ἐξάγειν, καὶ τῶν πλεσιοχώρων ἔθνῶν τὰ κράτιστα πα-
 ρακαλεῖν: *Terruit hoc Latinos, verentes, ne universam
 Gentem suæ ditioni subjiceret Tarquinius. Ergo in Fe-
 rentium conventu indicto, decretum est, deletus oppi-
 datim habendos esse, & ciendas ad arma fortissimas
 propin quarum gentium.* Idem lib.4. pag.247. γνὸς δὲ
 ταῦτα, προεῖπε δὲ ἀγέλων ἦκεν εἰς τὴν ἐν Φερεντίῳ γενομένην
 ἀγορὰν τὰς εἰωθότας ὑπὲρ τῆ κοινῆ τῶν Λατίνων συνεδρεῖν:
*Hisque animo decretis, Tarquinius per nuncios indi-
 cuit, ut qui Latina Reipublicæ nomine in Ferentinum
 concilium solerent convenire, adessent.* Et lib.5. pa-
 gin.316. καὶ γίνεται κοινὴ τῶν συναγομένων εἰς Φερεντίνον ἀγο-
 ρὰ, πλὴν μιᾶς τῆς Ῥωμαίων πόλεως: *coiveruntque ad Fe-
 rentinum in commune concilium omnes, præter unam
 Romanorum urbem; & paucis interjectis pag.326. συν-
 αχθείσης δὲ ἀγορᾶς ἐν Φερεντίῳ, πολλῶν ἐποιεῖντο τῶν ἀπο-
 σκευδόντων τὸν πόλεμον κατηγορίαν οἱ τὰ ὄπλα πείθοντες
 ἀναλαβεῖν: Concilio ad Ferentinum coactis, belli hortato-
 res multis verbis in armorum dissuasores inveciti sunt.*
 Quæ Dionysii loca si cum Liviana historia conferantur,
 certo certius colligitur eum Auctorem non de alio Fe-
 rentino loqui, quam de Luco, quem *Ferentina* vo-
 cant.

(1) Edit. Francofurt. 1586. opera ac studio Frederici Sylburgii.

cant. Livius lib.1. de Tarquinio Superbo Romanorum Rege : jam magna Tarquinii auctoritas inter Latinos proceres erat, quum in diem certam, ut ad Lucum Ferentinæ conveniant, indicit. Et postea. Injēctæ Turno catenæ, & confestim Latinorum concilium magno cum tumultu advocatur. Ibi tam atrox invidia orta est, gladiis in medio positis, ut, indiēta causa, novo genere lethi, dejectus ad caput aquæ Ferentinæ, crate superne injēctæ, saxisque congestis, mergeretur. Idem eodem libro 1. Ita renovatum fœdus, indiētumque junioribus Latinorum, ut ex fœdere die certa ad Lucum Ferentinæ armati frequentes adessent. Et lib.2. ubi Volsci ex Urbe exire jubentur; quum propè continuato agmine irent, prægressus Tullius ad caput Ferentinum, ut quisque veniret, primores eorum excipiens querendo, indignandoque, & eos ipsos sedulo audientes secunda iræ verba; per eos multitudinem aliam in subiectum viæ campum deduxit. Denique lib.7. Inter hos longe maximus exitit terror, concilia populorum Latinorum ad Lucum Ferentinæ habita. Ex his igitur patet, Lucum illum fuisse comitiis Latinorum habendis destinatum; eundemque dictum fuisse Ferentium, & Ferentinum, ut simpliciter appellat Dionysius: & caput Ferentinum, Caput aquæ Ferentinæ, seu Lucum Ferentinæ, ut vocat Livius, scilicet Deæ Ferentinæ, cujus apud fontem, & Lucum, & Templum fuisse, verosimile est. Sylburgius in Dionysii lib.3. pag.175. & 188., quod Φερέντιον Dionysius scribit, ipse vertit Ferentinum; additque de suo, oppidum Ferentinum: εἰς τὸ ἐν Φερεντίῳ συνελθόντες ἀγορὰν: In oppidum Ferentinum conventu indiēto: quum tamen Dionysius simpliciter habeat, in Ferentino convenientes. Cluverius quoque in Ital. antiq. lib.2. pag. 319. in margine Lucum Ferentinæ oppidum esse notat; eosque citat Auctores, quos supra laudavi: qui tamen auctores nunquam affirmant, ibi oppidum fuisse, cui Ferentio, seu Fe-

Ferentino nomen fuerit. Sylburgii, & Cluverii sententiam ego quoque libenter amplector, ut existimem ibi oppidum fuisse, cui *Ferentino* sit nomen impositum: *Hinc enim caput aquæ Ferentinæ factum est oppidum Ferentinæ, sive Ferentinum, quod crebræ inter eos mercatores (qui ad Forum illud convenire solebant) de commerciis ac mercimoniis lites inciderent; Magistratus autem aliquis ad eas decidendas a Republica Latinorum fuit constitutus, qui ad Ferentinæ aquæ caput jus diceret. Ex quo Forum Ferentinæ factum est. Fora enim antiquitus ea proprie loca dicta sunt, in quibus Prætor aliquis, aut ex reliquis Magistratibus alius quispiam, publice jus dicebat. Quæ sunt ex clar. Josepho Roccho Vulpio tom.7. de vetere Latio pag.51. exscripta. Sed nego a citatis Auctoribus Dionysio, & Livio locum illum usquam Forum aut Oppidum vocatum fuisse. Denique ibi Lucum illum fuisse, ubi a nobis ex Cluverio positus est, constat ex hisce Pompeji Festi verbis: Albanos rerum potitos usque ad Tullum Regem. Alba deinde diruta usque ad M. Valerium Maximum, & P. Decium Murem Consules, populos Latinos ad caput Ferentinæ, quod est sub monte Albano, consulere solitos, & imperium communi consilio administrare.*

V. Tertius in Latio quoque *Ferentinus* locus, abest ab Urbe ad XLVIII. lapidem: *Ferentinum oppidum* audit, Græcis, Latinisque Scriptoribus memoratum. Ptolemæus: Φερσινῶν, Φερσινῶν, *Frusino, Ferentinum*. Strabo lib.5. pag.362. εἶθ' ἐξῆς μὲν ἐπ' αὐτῆς τῆς λατίνης, ἐπίσημοι κατοικίαι, καὶ πόλεις, Φερέντιον, Φορέσινον, παρ' ἣν ὁ κόσας ῥεῖ ποταμός: *Deinceps in eadem Latina via sunt nobilia oppida, ac urbes, Ferentium, Frusinum, quod Cosa amni alluitur. Ferentium* habet Strabo, quod Latinus Interpretes *Ferentinum* vertit. Hinc in Lexico geographico Martinierii, *Ferentinum*, seu *Ferentium* in Latio vocatur. Ab initio Volscorum oppidum fuit:

V.

Ferentinum in Latio, Campania seu Hernicis oppidum. Populi Ferentini, Ferentimates, Ferentinenses, Ferentanenses.

postea Hernicorum . Livius lib.4. Eodem anno adversus Volscos , populantes Hernicorum fines , legiones ductæ a Furio Consule ; quum hostem ibi non invenissent , Ferentinum , quo magna multitudo Volscorum se contulerat , cepere ; minus prædæ , quam speraverant , fuit ; quod Volsci , postquam spes tuendi exigua erat , sublatis rebus nocte oppidum reliquerunt : postero die prope desertum capitur , Hernicis ipse ager dono datus . Quamobrem ita de Romanis queruntur Volsci : nec ipsos modo Romanos sua divisa habere , sed Ferentinum etiam de se captum Hernicis donasse . Idem Livius Coloniam a Romanis in agrum Ferentinum deductam tradit lib.35. Eodem anno (h. e. Urbis 569. quo Consules fuere L. Cornelius Merula , & Q. Minucius Thermus) Coloniam Latinam in agrum Ferentinum Triumviri deduxerunt , Cn. Manlius Volso , L. Apustius Fullo , P. Ælius Tubero ; cujus lege deducebantur tria millia peditum fere , CCCC. equites : numerus exiguus pro copia agri , dari potuere tricena jugera in pedites , sexagena in equites , Apustio auctore tertia pars agri dempta est , quo postea , si velent , novos Colonos adscribere possent . De anno autem antecedenti , quo Consules fuere P. Cornelius Scipio Africanus iterum , & Titus Sempronius Longus , sic loquitur lib.34. Novum jus eo anno a Ferentinatibus tentatum , ut Latini , qui in Coloniam Romanam nomina dedissent , Cives Romani essent . Ex duobus hisce Livii locis inter se comparatis , colligit Cluverius , alios esse Ferentinos , qui lib.35. memorantur , a Ferentinatibus , quorum lib.34. fit mentio ; hos Ferentini in Latio , illos Ferentii in Tuscia incolas esse ; ac proinde diversis utrosque nominibus appellari , Ferentinos nimirum Etruriæ , & Ferentinates Hernicorum in Latio . Heic , anno Urbis 559. , Scipione Africano , ac Tito Sempronio Consulibus , Coloniam jam tum fuisse ; illuc insequenti anno , L. Cornelio Merula , & Q. Minucio Thermo Consulibus , Coloniam deduc-

deductam: idque lege Ælia, nimirum per Triumviros, P. Ælium Tuberonem, L. Apustium Fullonem, & Cn. Manlium Volsonem. At vero Ughellus utrumque Latii locum de Ferentino Hernicorum oppido intelligit: sic enim ait Tom.I. Ital. Sacræ pag.720. *Horum* (idest Ferentinorum in Latio, seu in Hernicis) *origo adeo perantiqua est, ut nobiliorum Scriptorum etiam diluta industria, solum constat in iis populis haud postremos fuisse, qui in Romanam nascentem adhuc felicitatem, incurrere non dubitaverint, quin Ferentini cum Alatrinatibus, Verulanisque, maluerunt pristinas leges sibi restitui, quam Romana Civitate donari. Oppugnati deinde, & propemodum a Romana potentia expugnati, factique consensu Ducum prædabundo militi præda, in eo infortunato conflictu tria millia suorum Civium desiderarunt: deinde, quum Ferentinam Civitatem iterum excitassent Romani, illo deduxere Coloniam anno a Roma condita 558. Consulibus Lucio Cornelio Merula, Quintoque Minutio Thermo, ut apud Livium videre est lib.35. Eodem anno (inquit ille) Coloniam Latinam in Agrum Ferentinum Triumviri deduxerunt. Reliqua. Pergit Coloniam istam lege Ælia in Ferentinum Latii oppidum deductam, ab altera distinguens, quæ lege Sempronia in Etruriam deducta fuerat. Meminit, inquit, alicubi Frontinus cujusdam Coloniae per legem Semproniam in Etruriam deductæ, quam Ferentinensem appellat, ad hujus, de qua modo loquimur, differentiam. Ferentum enim, sive Ferentinum oppidum in Etruria est, jam olim excisum, a civitate Viterbiensi non procul. Livii tamen verba adeo clara sunt de Colonia in Ferentinum Hernicorum oppidum ante Consulatum Scipionis Africani, ac Titi Sempronii jam deducta lib.34. loquentis, ut ad alium sensum ab Ughello, nisi vi illata, detorqueri nequeant. Ait enim Livius: *Novum jus eo anno a Ferentinatibus tentatum, ut Latini, qui in Coloniam**

Romanam nomina dedissent, Cives Romani essent. Jam igitur Latini, quos inter & ipsi Ferentimates censebantur, in Coloniam Romanam nomina dederant, nec tamen eo nomine contenti erant, sed ulterius progressi, tentabant novum jus, ut scilicet Cives Romani essent: quis enim nescit, Romanam Civitatem majus esse privilegium, quam Coloniam? Si autem Colonia in Ferentinam Civitatem jam deducta fuerat Consulibus Scipione Africano, ac Tito Sempronio; illa igitur quæ anno insequenti in agrum Ferentinum a Triumviris lege Ælia deducta est, alio loco, atque regione fuit, ut optime observat Cluverius: nimirum in Ferentinum Tusciæ oppidum. Quod autem Frontinus in illud ipsum Tuscorum oppidum deductam Coloniam lege Sempronia affirmat, vel statuendum est, diversis temporibus duas diversas in Etruriæ Ferentium deductas fuisse Colonias, alteram Ælia lege, alteram Sempronia: vel dicendum, in Frontino mendum irrepsisse, pro lege Ælia Semproniam obtrudente. Sempronio enim, ac Scipione Consulibus, quemadmodum ex Livio constat, nulla in Ferentinum, sive Tusciæ, sive Hernicorum oppidum, deducta est Colonia; sed Ferentimates novum jus tentarunt, ut Latini, qui in Coloniam Romanam nomina dedissent, Cives Romani essent: tentarunt, inquam, sed non assequuti sunt.

Ad Ughellum regredior. Ferentinorum ait mentionem ab Halicarnassæo fieri, quum lib.3. narrat, *ad Ferentinum Forum contra Romanos conspirationem valuisse*. Idem supra dixerat, a Livio narrari, Tullum Hostilium Romanorum Regem, jam inde a gliscente Romana potentia ad caput Ferentinorum populorum duxisse, ac vi, armisque dominium Ferentinum cepisse. Verum allucinatur vir doctus; neque enim Halicarnassæus, neque Livius locis citatis Ferentimates, Hernicos populos, designant; sed loquuntur

tur de loco illo, cui nomen *Caput Ferentinæ* ad radices Albani montis posito, de quo supra diximus.

Ab Hernicorum Ferentino, oppidanos appellatos fuisse *Ferentines*, patet ex his Livii verbis lib. IX. cap. XLII. *Id ægre passi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis, in circo, quem maritimum vocant, præter Alatrinate, Ferentinateque, & Verulanum, omnes Hernici nominis, populo Romano bellum indixerunt.* & capite XLIII. *Hernicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, sue leges redditæ.* Ipse Livius etiam lib. XXVI. scripserat: *Hannibal infestius perpopulato agro Fregellano, per Frusinate, Ferentinateque, & Anagninum agrum in Labicanum venit.* Tandem Plinius lib. 3. cap. 5. *Ex Faerno Frusines, Ferentines, Fregines, & cæteri.* Hos populos idem Plinius paulo superius *ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominatos* dixerat. Unde vetus commentator in illud Horatii lib. 1. epist. 17. *Ferentinum ire jubebo;* duplex Ferentinum distinguit, aliud in Tuscia, de quo postea, & aliud in via Labicana. *Ferentinum: alii municipium volunt via Labicanæ ad XLVIII. lapidem: alii Ferentinum, quod est in Tuscis.* Antoninus in via Laviniana *Ferentinum, Frusinone VII. millibus* distinguit. Cluverius lib. 3. pag. 983. notat, Poetis usitatissimum esse, ipsis oppidorum vocabulis appellare oppidanos: poeticam enim derivationem hanc *Ferentinorum* ab oppido Ferentino apud Silium lib. VIII.

*Sylla Ferentinos, Privernatumque manipulos
Ducebat.*

Verum in subscriptionibus Conciliorum, & in Notitiis Episcopatum non solum *Ferentines*, sed etiam *Ferentini*, & *Ferentinenses* dicuntur. Quid? quod Julius Obsequens in lib. de prodigiis, *Agrum Ferentinum* vocat. Verba ejus hæc sunt: *P. Africano, Cn. Fulvio Consulibus in Agro Ferentino Androgynus*

Romanam nomina dedissent, Cives Romani essent. Jam igitur Latini, quos inter & ipsi Ferentinales censebantur, in Coloniam Romanam nomina dederant, nec tamen eo nomine contenti erant, sed ulterius progressi, tentabant novum jus, ut scilicet Cives Romani essent: quis enim nescit, Romanam Civitatem majus esse privilegium, quam Coloniam? Si autem Colonia in Ferentinam Civitatem jam deducta fuerat Consulibus Scipione Africano, ac Tito Sempronio; illa igitur quæ anno insequenti in agrum Ferentinum a Triumviris lege Ælia deducta est, alio loco, atque regione fuit, ut optime observat Cluverius: nimirum in Ferentinum Tusciæ oppidum. Quod autem Frontinus in illud ipsum Tuscorum oppidum deductam Coloniam lege Sempronia affirmat, vel statuendum est, diversis temporibus duas diversas in Etruriæ Ferentium deductas fuisse Colonias, alteram Ælia lege, alteram Sempronia: vel dicendum, in Frontino mendum irrepsisse, pro lege Ælia Semproniam obtrudente. Sempronio enim, ac Scipione Consulibus, quemadmodum ex Livio constat, nulla in Ferentinum, sive Tusciæ, sive Hernicorum oppidum, deducta est Colonia; sed Ferentinales novum jus tentarunt, ut Latini, qui in Coloniam Romanam nomina dedissent, Cives Romani essent: tentarunt, inquam, sed non assequuti sunt.

Ad Ughellum regredior. Ferentinorum ait mentionem ab Halicarnassæo fieri, quum lib. 3. narrat, *ad Ferentinum Forum contra Romanos conspirationem valuisse*. Idem supra dixerat, a Livio narrari, Tullum Hostilium Romanorum Regem, jam inde a gliscente Romana potentia ad caput Ferentinorum populorum duxisse, ac vi, armisque dominium Ferentinum cepisse. Verum allucinatur vir doctus; neque enim Halicarnassæus, neque Livius locis citatis Ferentinales, Hernicos populos, designant; sed loquuntur

tur de loco illo, cui nomen *Caput Ferentinæ* ad radices Albani montis posito, de quo supra diximus.

Ab Hernicorum Ferentino, oppidanos appellatos fuisse *Ferentinos*, patet ex his Livii verbis lib. IX. cap. XLII. *Id ægre passi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis, in circo, quem maritimum vocant, præter Alatrinatē, Ferentinatēque, & Verulanum, omnes Hernici nominis, populo Romano bellum indixerunt.* & capite XLIII. *Hernicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, sue leges reddite.* Ipse Livius etiam lib. XXVI. scripserat: *Hannibal infestius perpopulato agro Fregellano, per Frusinatē, Ferentinatēque, & Anagninum agrum in Labicanum venit.* Tandem Plinius lib. 3. cap. 5. *Ex Falerno Frusinates, Ferentinos, Freginates, & cæteri.* Hos populos idem Plinius paulo superius *ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominatos* dixerat. Unde vetus commentator in illud Horatii lib. I. epist. 17. *Ferentinum ire jubebo;* duplex Ferentinum distinguit, aliud in Tuscia, de quo postea, & aliud in via Labicana. *Ferentinum: alii municipium volunt viæ Labicane ad XLVIII. lapidem: alii Ferentinum, quod est in Tuscis.* Antoninus in via Labicana *Ferentinum, Frusinone VII. millibus* distinguit. Cluverius lib. 3. pag. 983. notat, Poetis usitatissimum esse, ipsis oppidorum vocabulis appellare oppidanos: poeticam enim derivationem hanc *Ferentinorum* ab oppido Ferentino apud Silium lib. VIII.

*Sylla Ferentinos, Privernatumque maniplos
Ducebat.*

Verum in subscriptionibus Conciliorum, & in Notitiis Episcopatum non solum *Ferentinos*, sed etiam *Ferentini*, & *Ferentinenses* dicuntur. Quid? quod Julius Obsequens in lib. de prodigiis, *Agrum Ferentinum* vocat. Verba ejus hæc sunt: *P. Africano, Cn. Fulvio Consulibus in Agro Ferentino Androgynus*

natus, & in flumen dejectus. Scio hoc Obsequentis testimonium a Cluverio ad oppidum Etruriæ Ferentium, seu Ferentum, libentius trahi: ac Tiberim fluvium intelligi, in quem Androgynus ille sit dejectus: nihil tamen videtur obstare, quin iis verbis Ferentinum Hernicorum designetur, quod a Cosa amne non longe distat. Petrus Galefinus in notis ad pridie Nonas Maji pag. 103. viam Latinam docet, & Valeriam, & *Ferentinam* vocari. Hoc si verum esset (non enim apud veteres nomen viæ Ferentinæ occurrit) pro Lavicana dici potuit Ferentina, saltem in finibus Ferentini oppidi.

VI.

Episcopi Ferentinales in Campania.

VI. In Ferentinorum Episcoporum censu, post anonymum, quem a S. Silvestro Ferentinatibus attributum fuisse scribit, primum ponit Ughellus *Bonum*, cujus meminit Anastasius Bibliothecarius in vita Pelagii primi ad annum 555. deinde *S. Redemptum*, qui Justiniani, Justinique temporibus floruit, & Longobardorum irruptionem in Italiam ex divino instinctu prævidit, ut S. Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 38. scribit: tertio loco, *Luminosum*, qui Synodo Romanæ sub eodem S. Gregorio anno 591. celebratæ interfuit: huic successisse ait *Agnellum*, qui alteri Synodo sub eodem Gregorio anno 601. subscripsit. Demum sequentes Episcopos recenset; *Agnellum secundum* sub Gregorio secundo anno 721. *Stephanum* anno 771., *Hadrianum* anno 853., *Joannem* anno 871. *Stephanum* anno 879., *Romanum* anno 963., & *Dominicum* anno 993. Reliquos. Verum & mancus est, & redundat hic Episcoporum Catalogus. Mancus quidem, ac mutilus: nam ex iis, quæ supersunt, Synodicis Patrum subscriptionibus habemus *Maximinum* Ferentini in Latio Episcopum sub Felice III. in Synodo Romana anno 487., & *Bonitum* ejusdem Ecclesiæ Episcopum sub S. Martino in Synodo Lateranensi anno 649. diversum ab alio *Bonito* Ferentis Polymartiæ Antistite. Redundat verum
tum

tum quia *Agnellum* sub S. Gregorio Magno in Synodo Romana anni 601. recenset, qui Terracinæ, non Ferentini Episcopus fuit, ut mox ostendam, quum de Ferentinis in Etruria Episcopis sermo erit: tum quia *S. Redemptum* inter Ferentinales Hernicorum Præsules enumerat, quem in Tuscia Ferentinum fuisse Episcopum suo loco demonstrabitur. Holstenius in notis ad Geographiam Sacram Caroli a S. Paulo pag. 47. Ferentinum in Tuscia Episcopum facit *Adrianum*, qui Concilio Leonis IV. interfuit: errore manifesto; hic enim ab Ughello inter Ferentinales in Hernicis recte numeratur, ut infra patebit. Qui Lateranense Stephani III. Concilium anni 769. edidit vir apicissimus, deque sacra antiquitate bene meritus Cajetanus Cenni, in notis ad idem Concilium pag. 106. hæc habet verba: *Ughellus post Stephanum a Baronio relatam in subscriptionibus Constituti Pauli I. descendit ad Adrianum, qui Leonis IV. Concilio subscripsit. Quare noster Sergius successor Stephani dici potest in Cathedra Ferentina.* nam ei Synodo subscribunt *Maurinus Episcopus Polymartii*, idest Ferentis in Tuscia, & *Sergius Episcopus Ferentini* in Hernicis. Imo *anteecessor Stephani*, non *successor* dicendus est Sergius: hic enim Ferentinam regebat Ecclesiam anno 769., quo Lateranensis Synodus sub Stephano III. habita fuit; at vero Stephanus Constituto Pauli I. subscripsit in Synodo, quæ duobus post annis, hoc est, anno 771. celebrata est.

VII. Quartum, & postremum in Tuscia, sive Etruria oppidum *Ferentinum*, illud est, cujus gratia de reliquis Ferentinis locis hætenus differuimus. Patria fuit majorum Othonis Imperatoris, id testante Suetonio in Othone cap. I. *Majores Othonis orti sunt oppido Ferentino, familia vetere & honorata, atque ex principibus Etruriæ.* Sextus Aurelius Victor in eodem Othone: *Otho splendidis ortus majoribus ex oppido Ferentino.* Plinius lib. 3. cap. 5. De Tuscis populis loquens, illud inter

VII.
Ferentis, Ferentia, Ferentinum, Tuscia oppidum. Recentioribus Ferentum.

inter Fefulas, & Fescenniam locat, his verbis: *Clusini novi: Clusini veteres: Fluentini præfluenti Arno appositi: Fesulæ; Ferentinum; Fescennia; Hortanum; Herbanum; Nepet.* Horatius lib.1. epist.17. vers.8. *Ferentinum ire jubebo:* de quo vetus quidem Scholiastes dubitat, sit ne Tusciæ oppidum, an Hernicorum: *Ferentinum: alii municipium volunt via Labicanæ ad XLVIII. lapidem; alii Ferentinum quod est in Tuscis.* Plures tamen de Etrusco interpretantur, teste Cluverio Italiae antiquæ lib.2. pag. 563., & lib.3. pag.984. & Cellario Geograph. Antiq. lib.2. cap.9. pag.725. Strabo lib.5. pag.345. inter oppida Etruriæ mediterranea censet: ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ, πόλεις πρὸς ταῖς εἰρημέναις, Ἀρήτιόν τε, καὶ Περυσία, καὶ Οὐλσίνιον, καὶ Σάτρον, πρὸς δὲ ταύταις πολίχνας συχνὰ Βλήρα τε, καὶ Φερεντῖνον, Ἐφαλέριον, καὶ Φαλίσκον, καὶ Νέπιτα, καὶ Στατώνια: *At in mediterraneis, præter jam dictas urbes, sunt Aretium, Perusia, Vulturnum, Sutrium; tum crebra oppidula, Blera, Ferentinum, Phalerium, Phaliscum, Nepita, Statonia.* Casaubonus ad eundem Strabonis locum notat, in manuscriptis *Φερεντία* haberi, non *Φερεντῖνον*. Item quod supra ex Plinio descripsimus *Ferentinum*, alii legunt *Ferentia*, seu *Ferentium*. Ita Joannes Jacobus Hofmannus in Lexico universali; qui tamen *Ferentinum* Tacito anal. lib.2. cap.50., ac Straboni lib.5. dictum affirmat, & populos *Ferentinos*, ex Svetonio in Salvio Othone cap.1. Certe id oppidum Ptolemæo *Φερεντία* dicitur Geograph. lib.3. cap.1. tabula sexta Europæ: *Clusium, Vulturnum, Sudernum, Ferentia, vicus Elbii, Sutrinum, Tarquina, Blera:* cætera. Quod & Ortelius notat in Ferentino, his verbis; *Habet etiam Plinius, & Strabo Ferentinum, Φερεντῖνον; sed in Tuscia; Ἐ Ferentia, Φερεντία, Cato, Ἐ Ptolemæus.* Idem Ortelius de eodem Ferentino ante dixerat: *Ferentinum Φερεντῖνον, Ptolemæo: Φορέντανον habet Stephanus, idque ex Strabonis lib.5. ubi ego hodie Φερέντιον lego, sine N. in*
ulti-

ultima: Ferentinum tamen vertit Xylander: in Latio est. Ferentino hodie etiamnum dici, scribit Leander. Mira confusio Ferentini Tusciæ cum Ferentino Latii. De primo loquitur Strabo lib. cit. non de secundo: quod & ipse Ortelius sui immemor observat, subjungens: Habet etiam Plinius, & Strabo φερεντινον, sed in Tuscia. Atqui Strabo de solo Ferentino in Tuscia loquitur; nam Ferentinum in Latio idem Strabo vocat φερέντιον Ferentium to. 1. p. 362. edit. Amstælodamen. anni 1707.

VIII. A Ferentia, seu Ferentino, dicti populi *Ferentini, & Ferentinenses*. Frontinus in libro de Colonia: *Colonia Ferentinensis lege Sempronia est assignata*. In editione Nansii pro Ferentinensi, corrupte haud dubie *Ferentensis*, ut notat Ortelius. Eximius sacrarum æque ac profanarum Antiquitatum illustrator Muratorius tom. 2. pag. 1046. hanc inscriptionem refert: CIVIT. SPLENDIDISSIMAE FERENTINENSIVM: quæ quum exstet Viterbii, vero similis est, eam spectare ad Ferentinum Tusciæ, quam Hernicorum oppidum, quamvis ipse Muratorius satis infirmo, ut puto, argumento (nullum enim producit:) animadversionem hujusmodi subtexit: *Ferentinum in Campania Romana. Ferentanum* oppidum vocat Tacitus annal. lib. 15. *Scaevinus pugionem Templo salutis in Etruria, sive ut alii tradidit, Fortunæ, Ferentano in oppido detraxerat*: quam vocem & Paulus Diaconus usurpat in historia Miscella lib. 8. de Othonis Imperatoris majoribus: *Oppido Ferentano*. Hinc puto codicum manuscriptorum, vel impressorum vitio deceptum Baudrandium, quum de hac Etruriæ urbe dixit, *Ferentiam, Ferentium Plinio, & aliis vocari, licet alii codices Ferentinum habeant; Ferentonom autem Tacito, & Straboni*. Strabo enim, ut supra dictum est, *Ferentinum* habet, sive ex fide Casauboni *Ferentiam*: Tacitus autem *Ferentanum oppidum*, non *Ferentonom* scripsit: Plinius vero, & alii, *Ferentinum* appellant: quæ Tusciæ civitas in

VIII.

Populi Ferentini, Ferentani, Ferentenses, Ferentinenses, & Ferentinates.

vita quidem Beati Eutitii, de qua mox sermo erit; auctore Ferrario in catalogo Sanctorum Italiae, *Ferentium* vocatur: *Eutitius Presbyter Ferentii*; a Sancto vero Gregorio Magno lib. 1. Dialogorum cap. 9. *Ferentis*: *Fuit, inquit, vir vitae venerabilis Bonifacius nomine in ea civitate, quae Ferentis dicitur*: & in Martyrologio Romano: *Pridie idus Maji, Ferenti in Tuscia S. Bonifacii Episcopi*. Confirmat Vitruvius lib. 2. cap. 7. ubi de lapicidinis agit: *Sunt etiam lapicidinae complures in finibus Tarquinienfium, quae dicuntur Anicianae; colore quidem, quemadmodum Albanae, quarum officinae maxime sunt circa lacum Vulfiniensem: item praefectura Statoniensi*. & paucis interjectis: *Id autem maxime judicare licet e monumentis, quae sunt circa municipium Ferentis, ex his facta lapicidinis, quae quum sint vetusta, sic adparent recentia, uti si sint modo facta*.

A Ferenti dicti *Ferentini*, & *Ferentinenses*. Hoc nomen, ut supra vidimus, apud Frontinum existat in nonnullis editionibus. Illud vero habet divus Gregorius Papa loco cit. ubi Bonifacium vocat *Ferentinae civitatis Episcopum*. At Sanctus Zacharias Papa, seu quisquis est Graecus Dialogorum B. Gregorii Interpres, vertit, *περὶ Βονιφατίου Ἐπισκόπου Πόλεως Φέρνης*, de *Bonifacio Episcopo Civitatis Phernes*: & quod auctor Dialogorum latine habet, *in ea Civitate quae Ferentis dicitur*, Interpres Graecus sic reddit, *ἐν τῇ φερνήτῃ λεγομένη πόλει*. *Fernem*, seu *Fernetem* dixit urbem, neque Graecos, neque Latinos Geographos sequutus. Carolus a Sancto Paulo Ferentinensem Tusciae Ecclesiam vocat *Ferentinatem*, ubi de Polymartano agit Episcopatu. Dominicus quoque Macrius in Hierolexico V. *Alba*, Bonifacium appellat *Ferentinatem* Episcopum. Sed hoc postremum nomen, nisi apud recentiores, dictum de Ferentinis Tusciae populis non reperitur.

IX.
An etiam dicti

IX. Baronius in notis ad diem 14. Maji, ex hoc
Divi

Divi Gregorii Papæ testimonio deducit, urbem illam Tusciæ recte appellari *Ferentem*, & *Ferentum*; populos autem a *Ferento* Ferentanos, & a *Ferente* Ferentes. *Est enim*, inquit, *Ferentis*, seu *Ferentum in Tuscia*, de quo *Plinius lib.3. cap.5.*, *cujus adhuc vestigia in agro Viterbiensi exstare dicuntur. Est & Ferentinum apud Hernicos civitas nobilis, a qua Ferentimates, seu Ferentini, sicut a Ferento Ferentani, vel a Ferente Ferentes: licet aliquando hæc inter se nomina confusa reperiantur.* Verum ego apud antiquos Scriptores a *Ferentia* quidem, *Ferentio*, *Ferentino*, & *Ferente* dictos populos invenio *Ferentinos*, *Ferentanos*, *Ferentinenses*, & *Ferentenses*; nusquam tamen reperire est civitatem Etruriæ *Ferentum*, aut populos ejusdem incolas *Ferentes*. Doctissimum virum fortasse decepit male intellectus, aut descriptus Sancti Gregorii Papæ locus lib.1. Dialog. cap.9. ubi de Gothis ad Bonifacium Episcopum ex urbe Ravenna reversis, postquam ab eodem in urbe Ferentina vasculum vino plenum acceperant, sic legitur. *Ex quo illi quoadusque Ravennam pervenirent, biberunt Gothi. Aliquantis autem diebus in eadem civitate morati sunt, & vinum, quod a sancto viro acceperant, quotidie in usu habuerunt; sicque usque ad eundem venerabilem Patrem Ferentis reversi sunt, ut nullo die cessarent bibere, & tamen vinum eis ex illo vasculo nunquam deesset.* Baronius, eumque sequutus Pennatius pag.253. existimavit incolas Ferentinæ civitatis ibi designari, eosdemque *Ferentes* a B. Gregorio dici. At Textus ibi procul dubio corruptus: vel enim legendum, *Ferentes*, idest, *deferentes*, *portantes*, vasculum nimirum vino plenum, quemadmodum sex codices manuscriptos notant habere Maurini editores pag.190., & Græcus Interpretres sic expressit: ἀλλὰ καὶ ὑποσρέψαντες πρὸς αὐτὸν, ἤγαγον ἐκ τῆ αὐτῆ οἴνου, καθ' ἡμέραν εἰς κόρον πίνοντες, καὶ μηδέποτε ἐν τῷ αὐτῷ σκέυει ἐπιβαλόντες: *Verum ad eundem.*

Ferentes a Ferente? ubi expenditur locus D.Gregorii Papæ.

redeuntes, attulerunt ex eodem vino, ita singulis diebus usque ad satietatem bibentes, ut nunquam in illo vasculo deesset. Vel si ad Ferentinam civitatem Gothos rediisse auctor significat, nomen urbis non in recto casu, sed in accusativo est ponendum, sic: ad eundem venerabilem Patrem Ferentem, idest, Ferentiam, reversi sunt; quemadmodum & Ferrarius in catalogo Sanctorum Italiae die 14. Maji exponit in haec verba: Gothis duobus Ravennam pergentibus, vasculum ligneum vino plenum dedit, quod quum vix prandio sufficere deberet, satis tamen illis non modo usque Ravennam, sed & quandiu Ravennae morati sunt, atque in reversione Ferentium usque. Ferentium scribit Ferrarius, non Ferentum: hoc enim nomen non apud veteres, sed a recentioribus usurpatum invenio de Ferentina Tusciae civitate, ut infra dicam.

X.
De Verento, &
Verentanis.

X. Illud autem *Verentini*, quod in Italiae antiquae Tabulis obtrudit Del'Isle, citatque in suo geographico dictionario La Martiniere tom.4. in Ferentino, unde hauserint, non video. Corruptum certe puto, & ex Ferentino perperam *Verentinum* obrepisse. Nam *Verentum*, & *Verentani*, qui Plinio memorantur, differunt omnino a *Ferentio*, & *Ferentinis*, seu *Ferentanis*. Id enim oppidum (ut inquit de Verento loquens Cluverius Ital. antiq. lib.2. pag. 516.) haud ita procul a *Visentio* in meridiem versus, vulgo nunc gentilitio vocabulo dicitur *Varentano*, & frequentius emollita canina litera, *Valentano*.

XI.
Unum Ferentinum oppidum
in Tuscia; non
plura.

XI. Sicut unum in Hernicis fuit Ferentinum oppidum, ita & una in Tuscia, non plures urbes Ferentinæ dictæ. Id constat ex haecenus dictis. Lucentius tamen in notis ad Tom. 1. Ughelli, ubi de Ferentinatibus Latii agit, nescio qua ductus auctoritate, sic pronunciat; *Plures existisse Ferenti nomine designatas civitates in Tuscia compertum est*. Ego vero summopere optarem, ut vel unam nobis ex idoneo

Scri-

Scriptore ostenderet Ferentinam in Tuscia urbem, præter eam de qua loquimur.

XII. De statu Ferentinæ civitatis hodierno hæc Cluverius lib.2. pag.562. *Cæterum eodem tractu inter Viterbium Flasconemque Montem, & Vitorchianum oppida, antiqui oppidi ruinæ jacent cum Cathedrali Templo, quibus vulgare nunc vocabulum est Ferenti.* Baudrandius: *Ferento etiamnum urbs Etruriæ olim Episcopalis excisa, cui Viterbium ad quinque millia passuum distans successit in Episcopali cathedra, a Viterbiensibus anno salutis 1074. ob hæresim eversa.* Quæ totidem verbis exscribere Bollandiani Socii Tom.3. Maji ad diem XIV. pag. 371. *Ferentum, seu Ferentium, aut Ferrentio, urbs fuit Etruriæ olim Episcopalis, cui Viterbium ad quinque millia passuum distans successit in Episcopali cathedra, & quæ denique a Viterbiensibus ob hæresim anno 1074. est eversa.* Ughellus Italiæ Sacræ Tom.1. pag.306. de Viterbiensibus Episcopis: *Crevit sensim hæc civitas ex ruinis antiquis Ferentii colonie olim Romanorum, quam Viterbienses exciderant, ut Gothifredus Viterbiensis scribit in sua Chronica. Viterbium enim confluxere excisi Ferentii incolæ, sensimque id oppidum in justæ civitatis evasit magnitudinem.* Quum hæc de Ferentio Ughellus scribat, miror, cur Ferentinæ civitatis Episcopos, quales ex omnium sententia Dionysius S. Eutitio æqualis, & Bonifacius prædictus a B. Gregorio Papa laudatus, fuere, neque inter Ferentinos, neque inter Viterbienses, aut Hortanos recenseat.

XIII. Sed quod Ughellus omisit, hoc supplevit Carolus a S. Paulo in Notitia antiqua Episcopatum Italiæ, ubi Provinciam Romanam describens, in Tuscia *Ferentium* ponit, ejusque Episcopum Maximinum laudat in hæc verba; *Ferentium, seu Ptolemæo lib.3. cap.1. Ferentia, aliis Ferentinum, vulgo Ferento. Maximinus hujus Episcopus subscripsit Concilio Romano sub Felice.*

XII.

Status hodiernus Ferentini in Tuscia oppidi.

XIII.

De Antiquis Ferentinis Tusciæ Episcopis.

lice. Huic sedi Viterbiensis successit teste Ferrario anno 1074. quum ob hæresim eversa est. Hæc Carolus. Verum cl. Lucas Holstenius Ferentinam quidem urbem Episcopis claruisse affirmat; sed Maximinum Ferentini in Latio, non Ferentii in Tuscia fuisse Præsulem. Sic enim Ughellum commentatur. *Ferentium. Ferentum. Adrianus Ferentinatis Ecclesiæ Episcopus interfuit Concilio Leonis IV. Bassus Ferentii Episcopus fuit, Maximinus Ferentini. Basso successit Innocentius, qui subscripsit Synodo Romanæ tertiæ sub Symmacho. De S. Bonifacio Ferentii Episcopo agit Gregorius Magnus Dialog. lib. 1. cap. 9. Servus Dei Ferentensis Synodo Palmari sub Symmacho in manuscripto Vaticano. Fuit igitur Maximinus Ferentini in Latio Episcopus, & Bassus Ferentii in Etruria: sic enim subscribunt Tom. 4. Concil. Labb. pag. 1149. sub Felice III. anno Christi 487. Maximino Ferentanensi: (in margine ex alio Codice Frentanensi) Basso Ferentinati. Idem Bassus sub Symmacho Papa in Conc. Rom. anno 499. Tom. 4. Labb. pag. 1314. subscribit hunc in modum: Bassus Ferentinus: in Synodo vero Romana III. sub eodem Symmacho anno 501. Tom. cit. Labb. pag. 1326., & in Synodo Romana VI. anno 504. pag. 1377. Innocentius Ferentinas. Quæ quum ita sint, corrui cl. Pennatii conjectura in vita S. Eutychie pag. 84. existimantis, alterum e duobus Stephanis, qui Concilio Romano sub Gelasio anno 495., seu sequenti (ut vult Pagius in Breviario pag. 227. num. 4.) celebratæ, non expresso urbis Episcopalis nomine, subscripsere, *Ferentina* in Tuscia civitatis Episcopum fuisse, qui marmoreum illum lapidem in crypta S. Eutychie Martyris posuerit, in quo hæc verba apud eundem Pennatium pag. 88. & 120. leguntur ✱ *Stephanus vates tibi Martyr Eutychie specie marmoris dedi: qua de inscriptione infra sermo erit.* Constat enim ex allatis Conciliorum genuinis subscriptionibus, Bassum Episcopum illam Tusciæ rexisse Ec-*

cle-

clesiam ab anno 487. ad annum 501. adeoque nullum antedicto Stephano relictum fuisse inter ejusdem Ecclesie Ferentinæ Episcopos locum. Nicolaus Coletus in editione Veneta Ughelli anno 1727. Tom. 1. pag. 673. tam *Bassum*, quam *Innocentium* in catalogo Episcoporum Ferentini in Latio censet. Sed ab Holstenii iudicio non esse recedendum, allatæ Conciliorum subscriptiones ostendunt. Lucentio quidem assentimur, qui in notis ad Ughellum, *Bassum* docet Conciliis Romanis anno 487. 493. & 499., non vero anno 502. interfuisse; non tamen illius sententiam probamus agentis, eo tempore, h. e. anno 502. jam Ferentinatibus *Innocentium* præfuisse; nam is in Tuscia Ferentinis, non in Latio Ferentinatibus præerat. Gregorii Magni temporibus *Luminosus*, & *Marcianus* Ferentinatibus præfuere: ille in Latio, ut videtur, hic in Tuscia: nam Synodo Romanæ anno 601. Tom. 5. Labb. pag. 1608. ita subscribunt: *Luminosus Episcopus Ecclesie Ferentinæ: Marcianus Episcopus Ecclesie Ferentis*. Ex qua subscriptione colligo, emendandam esse alteram eorundem Episcoporum, quorum nomina in priori Romana Synodo sub Sancto Gregorio anni 595. Tom. cit. Labb. pag. 1200. sic leguntur: *Luminosus Episcopus civitatis Ferentinæ: Marcianus Episcopus civitatis Ferentis*; & in margine *Farenfis*: nullus enim dubito, quin sit legendum *Ferentensis*, sive *Ferentis*, ut supra. Ita legunt & Maurini editores operum S. Gregorii Pape Tom. 1. pag. 1291. Idque confirmatur ex tertia Synodo ejusdem Sanctissimi Pontificis tam in Maurina pag. 1295. quam in editione Labbeana pag. 1608. ubi *Marcianus Ferentis Episcopus* dicitur. Hinc Nicolaus Coletus Ughelli continuator Tom. 10. pag. 96. inter *Ferentenses* Episcopos *Marcianum* recenset in hæc verba: *Marcianus Episcopus civitatis Ferentis describitur in Synodo Romana Gregorii Magni an. 595. & in altera pro Monachis celebrata anno 601.*

XIV.
De Agnello Tarracinenſi Epifcopo, qui i Ferentinus perperam dicitur.

XIV. Quod autem tam in S. Gregorii Magni Synodo anni 595., quam in altera anni 601. apud Labbeum pag. 1588. & 1608., & apud Maurinos Patres Tom. I. Operum S. Gregorii Papæ pag. 1293. & 1295. *Agnellus*, seu *Agellus* ſubſcriptus legitur ſic: *Epifcopus Civitatis Ferentinenſis*, ſive *Epifcopus Civitatis Ferentis*: hoc certiffimum eſt amanuenſium mendum. Quî enim fieri poterat, ut eodem anno, & in eadem Synodo bini federent unius ejuſdemque Ferentinæ civitatis Præſules? Marcianus, inquam, & Agnellus in Tuſcia; aut Agnellus, & Luminofus in Campania? neque dicas Agnellum præſuiſſe Ferentanis in Apulia: nam ex priori Romana Synodo, quæ in Sacroſancta Baſilica S. Petri Apoſtolorum Principis ab eodem Gregorio Pontifice celebrata eſt apud Labb. Tom. 5. pagin. 1200., & apud Maurinos pag. 1291. compertum exploratumque fit, Agnellum neque Ferentinatum in Tuſcia, aut Campania, neque Ferentanorum in Apulia Epifcopum fuiſſe; ſed *Tarracinenſem* Eccleſiam rexiffe: ſic enim laudatæ Synodo ſubſcribit ſexto poſt ſanctiffimum Pontificem loco: *Agnellus Epifcopus Civitatis Tarracinenſis*; & poſt Agnellum in eadem Synodo loco tertio decimo: *Luminofus Epifcopus Civitatis Ferentinæ*: & decimo ſeptimo: *Marcianus Epifcopus Civitatis Ferentis*. Conſtat itaque eundem Agnellum duabus aliis Synodis eodem modo ſubſcripſiſſe: & pro Epifcopo *Ferentinenſi*, ſeu civitatis Ferentis, quod ibi manuſcriptorum codicum vitio legitur, *Tarracinenſis Eccleſiæ* utrobique ſubſtituendum eſſe. Fuerat hic Agnellus Fundanus Epifcopus, ad quem, & ad Bacaudam Formienſem Epifcopum exſtat S. Gregorii Papæ epiſtola X. lib. 1. apud Maurinos pag. 497. Ab eodem Pontifice ad Eccleſiam Tarracinenſem poſt Petri obitum translatus eſt, quemadmodum conſtat ex epiſt. 13. & 14. lib. 3. apud Maurinos pag. 633. & ſeqq. Eidem, Bacauda mortuo, viſitationem Formienſis

sis Ecclesiæ delegat Gregorius epist. 16. lib. 7. apud Maurinos pag. 862. & lib. 8. epist. 18. pag. 908. mandat, ut perquisitos idolorum cultores puniat, & a murorum vigiliis neminem patiatur excusari: demum lib. 9. epist. 25. pag. 947. una cum aliis Episcopis injungit, ut Gregorio Expræfecto Basilicam ædificare cupienti sacras Martyrum Reliquias concedat. Ubique *Tarracinenfis* Episcopus dicitur: nuspiam *Ferentinensis*. Eundem in serie *Tarracinenfium* Episcoporum sexto loco censet Ughellus Ital. Sac. Tom. 1. pag. 201. his verbis. *Hic idem Agnellus reperitur subscriptus Tarracina Episcopus, cuidam favorabili Diplomati, a Magno Gregorio Casinensi Ecclesiæ indulto anno 595., & in Synodo Romana habita ab eodem Gregorio anno 566. 5. Julii.* Hæc Ughellus: verum dupliciter allucinatur, primum, asserens, concessum a Magno Gregorio Diploma Casinensi Ecclesiæ anno 595. Nam eo anno celebrata fuit a S. Gregorio Papa secunda Synodus Romana, cui subscribere Episcopi, & Presbyteri numero LVIII. apud Maurinos pag. 1292. & apud Labb. pagin. 1587. Initium: *Gregorius Sanctissimus Apostolicus Papa ante corpus Beatissimi Petri in Synodo residens dixit: ubi nihil de Ecclesia Casinensi: tametsi Baronius ad ann. 595. num. 59. asserit, se reperisse in scripto codice Sublacensi, eundem Gregorium in concilio Romano Regulam Sancti Benedicti probasse, & confirmasse.* Hoc certe fieri potuit: sed in Actis ejus concilii, quæ supersunt, de Regula S. Benedicti ne verbum quidem. Alterum, in quo turpius fallitur Ughellus, est, dum ait, Agnellum *Tarracinensem* subscriptum reperiri in Synodo Romana die 5. Julii anno 566. ab eodem Gregorio celebrata. Nulla enim Synodus eo anno a B. Gregorio fuit habita: Tres quippe Synodos ille habuisse dicitur, quarum acta exstant, & quibus Agnellus subscriptus legitur. Prima anno Mauricii XIII. Indiæ. XIV. die 15. Julii, hoc est Christi 595. Initium: *Regnante in perpetuum*

tuum : Labb. tom.5. pag.1198., & iterum pag. 1585. Maurin. edit. Tom.1. pag.1288. Altera sine anno, & mense: Init. *Gregorius Sanctissimus*. Labb. tom.5. pagin.1587. Maur. edit. Tom.1. pag. 1292. Tertia denique pro Monachis anno 601. Init. *Quam sit necessarium*. Labb. pag. 1297., & iterum pag.1607. Maur. edit. pag.1294.

Hunc quidem errorem Ughellus animadvertisse postea videtur, atque emendasse, dum Tom.2. pag.721. scribit, Synodum pro Monachis a S.Gregorio anno 601. habitam: sed in alium priore pejorem impegit, dum ibidem Agnellum eundem inter Episcopos Ferentinates in Hernicis ponit in hæc verba: *Agnellus subscripsit Constituto pro Monachis edito a S. Gregorio Magno in Synodo Romana anno 601., de quo Baronius Tom.8. annal.* Deceptus est vir doctus ex mendosa subscriptione: *Agnellus Episcopus Civitatis Ferentinensis, seu civitatis Ferentis.* Scribendum fuerat, *Tarracinensis*: tum ex epistolis S.Gregorii Magni: tum ex emendatioribus codicibus earundem Synodorum, quas supra laudavimus: idque ipsum levi negotio deprehendere debuisset ipse Ughellus ex mendosis etiam ejusdem Synodi Romanæ, quam citat, subscriptionibus: nam duos in eadem Ecclesia, eodemque tempore sedere Episcopos ejusdem Religionis, ac Ritus, maxime sub oculis Gregorii sanctissimi, ac vigilantissimi Pontificis, res est adeo inaudita, ut a dormitante quocumque non tantum conjici, sed certissime etiam affirmari statim queat, mendum in subscriptionibus inesse. Ughellus tamen utrumque Episcopum in eadem Synodo subscriptum pro legitimis ejusdem Ecclesiæ *Ferentinatis* in Latio Episcopis admisit: Luminosum videlicet, de quo Tom.2. cit. pag.721. *Luminosus sub Gregorio I. Synodoque interfuit Romæ celebratæ anno 591. indict. XI. dum Mauritius ad Romani Imperii clavum sederet; & Agnellum, quem anno 601. Synodo Romanæ pro Mo-*
na-

nachis habitæ ab eodem S. Gregorio Papa subscripsisse testatur. Annos Synodorum dividens, Luminoso annum 591. tribuit, & Agnello annum 601., ut nimirum alterum alterius successorem in eadem sede faceret. Atqui acta Synodorum simul, eodemque tempore utrumque vixisse, eidemque Synodo subscripsisse, demonstrant: ac rursus non anno 591 indiēt. XI. sed anno 595. indiēt. XIII. habitam illam Synodum ostendunt, in qua interfuere *Agnellus Episcopus civitatis Tarracinenfis, Luminosus civitatis Ferentinæ, & Martianus civitatis Ferentis*. Sed de his satis.

XV. Nunc ad Ferentinam urbem regrediamur. Ughelli continuator tom.10. pag.96. *post annum Christi 601. deficiente civitate Ferenti Episcopalem Cathedralam Polymartium translata conjicit ex Bonito, qui Ferentos Polymartio dicitur in Romano Concilio sub Martino anno 649. Vixisse tamen, subjungit, aliquatenus Ferentum ad sæculum Christi duodecimum, quo excurrente a proximis Viterbiensibus hostili incurſu excisum, dirutumque fuit, meliorque incolarum pars Viterbium transmigrare coacta*. Hæc ille ex Carolo a S. Paulo in Geographia sacra Italiæ, cujus hæc sunt verba: *Polymartium urbs Episcopalis Tom.2. Conciliorum, vulgo Bomarzo. Hanc Sedem unitam fuisse Ferentinati, conjicere est ex Concilio Lateranensi sub Martino, cui Bonitus Ferentispolymartianus subscripsit*. Certe in subscriptionibus Patrum Concilii Lateranensis sub S. Martino Papa apud Labb. Tom.7. pag.78. Latine, & Græce nomen Boniti, & Ecclesiæ Ferentensis sic legitur: *Bonito Ferentos Polymartio Episcopo, φερέντα πολυμαρτίς: & pag.363. Ferentis Polymartia Ecclesiæ, φερέντα Πολυμαρτίας*. In eodem Concilio præcedit nomen alterius Boniti *Ferentinatis Episcopi*, Græce itidem φερέντα: ex quo colligitur Græcum Interpretem eodem quidem *Ferenti* nomine appellasse tam Latii, quam Tusciæ civitatem, sed hanc ab illa distinctam

XV.

*Polymartiana
Ecclesia Ferentina
in Tuscia
conjungitur.*

censuisse propter πολυμάρτιον, seu πολυμαρτίαν, quæ Cathedralæ Ferentensi in Etruria adjuncta fuerat. Holstenius tamen in citatum Caroli a S. Paulo locum, existimat unum, eundemque Bonitum pro utraque Tusciæ, & Campaniæ civitate subscripsisse: *In editione, inquit, Bini, Bonitus Ferentinas legitur, & mox repetitur idem Ferentis Polymartanus, ut pro duabus Ecclesiis distinctis subscripserit. Et sic sæpius.* Levissima hæc conjectura est, ex sola nominis similitudine desumpta, cujus exempla infinita sunt in Conciliis Orientalibus, & Occidentalibus, nec tamen ex sola homonymia cordatus quispiam arguere queat, pro distinctis Ecclesiis unum, eundemque Episcopum subscripsisse, nisi id in ipsa subscriptione affirmetur. Sed quidquid sit, unus ne Bonitus fuerit, an duo, qui pro Ecclesia Ferentinate in Latio, & pro Ferentis Polymartio in Tuscia subscripserint; certum est primo, duas distinctas Ecclesias fuisse: deinde constat, paulo post Gregorii Magni tempora, quibus Ecclesia Ferentensis in Tuscia, ut vidimus, non secus atque aliæ in Italia, florebat; Polymartium autem Episcopali nondum Cathedra decoratum fuisse, ex antiquis monumentis apparet; constat, inquam, post Gregorii Magni tempora Polymartium Episcopatu auctum, & Ferentensi Sedi unitum fuisse. Id enim Gregorius ipse Magnus providere consueverat, ut si Ecclesiæ non mediocriter decrevissent, aut essent dirutæ, nec in pristinum statum facile reparari possent, aut quum duo Episcopi ex redditibus commode ali nequirent, unusque pro tempore regendæ Plebi sufficeret, binas, vel plures Ecclesias uni eidemque uniret. Complura unionum hujusmodi exempla in Epistolis sanctissimi Pontificis occurrunt; sed unum præ cæteris seligam lib. I. epistola 8. ad Baucadam Formiensem Episcopum: qua epistola Minturnensem Ecclesiam desolatam Formiensi conjungit, in hæc verba: *Et temporis necessitas nos perurgit, &*
immi-

imminutio personarum exigit, ut destitutis Ecclesiis, salubri ac provida debeamus dispositione succurrere. Et ideo quoniam Ecclesiam Minturnensem funditus tam Cleri, quam Plebis destitutam desolatione cognovimus; tuamque pro ea petitionem, quatenus Formianæ Ecclesiæ, in qua corpus Beati Erasmi Martyris requiescit, cui fraternitas tua præsidet, adjungi debeat, piam esse, ac justissimam providentes; necessarium duximus, consulentes tam desolationi loci illius, quam Ecclesiæ tuæ paupertati, redditus supradictæ Ecclesiæ Minturnensis, vel quidquid ei antiquo, modernoque jure, vel privilegio potuit, potestque qualibet ratione competere, ad tuæ Ecclesiæ jus, potestatemque hac præcepti nostri auctoritate transmigrare. Scilicet ad id cogebant depopulatæ urbes ob assidua Gothorum, & Longobardorum bella, de quibus gemit S. Doctor, maxime homil. 17. in Evang. num. 16. ut recte advertunt Maurini Editores. Itaque ob easdem causas videtur per eadem fere tempora Ferentensi Ecclesiæ Polymartiana adjuncta, sic tamen, ut sequiori ævo, Ferentensis nomine propemodum deleta, Episcopalis illa Cathedra Polymartiana tantum diceretur: nam in iis, quæ Lateranense sub S. Martino subsequuta sunt, Conciliis earum Ecclesiarum Antistes, non amplius Ferentensis, aut Ferentis-Polymartianus subscribitur, sed Polymartii Episcopus.

XVI. Eorum Præsulum seriem habes apud cl. Holstenium in notis ad Carolum a S. Paulo, & apud continuatorem Ughelli Tom. X. pag. 159. Sunt autem: *Barbatianus*, qui Romano Agathonis Papæ (1) Concilio anno 680. interfuit. *Majorinus*, qui in Synodo Romana sub Gregorio II. anno 721. sententiam dixit. *Joannes*, qui in Romano Concilio sub Zacharia an-

XVI.
Polymartiani,
& Ferentianæ
Episcopi.

(1) Labb. Tom. 6. pag. 708. in Actis Conc. Constantinop. III. seu Synodi IV. Œcumenicæ.

no 743. subscripsit. *Agatho*, seu *Agathus* qui Concilio Romano Eugenii II. anno 826. præfens fuit. *Georgius* qui Concilio Romano (2) sub Leone IV. anno 853. subscripsit. *Marinus*, qui de mandato Agapeti II. Concilio Engelenheimensi anno 948. præfuit. *Lambertus* denique, qui in Synodo Romana Benedicti VIII. anno 1015. subscriptus reperiatur. His adde *Maurinum* Episcopum Polymartii, qui subscriptus legitur in Concilio Lateranensi Stephani Papæ III. anno 769., ut constat ex cod. Vat. 800., cujus Concilii acta ex eod. Vat. cod. edidit amicissimus Cajetanus Cenni Romæ typis Vaticanis 1735.

Interim notanda est cl. Lucæ Holstenii allucinatio, qui inter Ferentenses Tusciæ Episcopos recenset *Adrianum* in Concilio Romano sub Leone IV. subscriptum. Is enim non Ferentinæ in Etruria Ecclesiæ, sed Ferentinati in Campania præfuit, quemadmodum ex actis ejusdem Concilii constat Tom. 8. Labb. pag. 123., ubi Polymartiensis Episcopus Georgius, & pag. 122. Ferentinas Adrianus subscripti leguntur: nec dubitandum, quin eo tempore, suppresso licet Ferentis nomine, Polymartiana Ecclesia significaret Episcopalem Ferentinam Tusciæ Cathedram, a Ferentinate in Latio distinctam: id enim in usu fuerat etiam in prioribus Conciliis Romanis; sub Martino videlicet anno 649., sub Gregorio II. anno 721. & sub Stephano III. anno 769. in quibus subscribere pro Ferentinate quidam in Latio Ecclesia Bonitus, Agnellus, & Sergius; pro Ferentina autem in Tuscia, & Polymartiensi, Bonitus alter, Majorinus, & Maurinus. Adeo Ferentini Episcopi cum Ferentinatibus confunduntur ab accuratissimis quoque Scriptoribus, ut vel ii ipsi, qui confusionem hujusmodi notant, ab ea tamen sese nequaquam abstineant.

Po-

(1) Ughell. Ital. Sac. Tom. 2. pag. 997.

Polymartii nulla reperitur mentio apud veteres Scriptores. Primus, quod sciam, illius meminit Paulus Diaconus Longobardicarum rerum lib.4. cap.8. his verbis. *Hac etiam tempestate Romanus Patricius, Exarchus Ravennæ, Romam properavit; qui, dum Ravennam reverteretur, recepit civitates, quæ a Longobardis tenebantur, quarum ista sunt nomina, Sutrium, Polymartium, Hortæ, Tudertum, Ameria, Perusium, Luceoli; & alias quasdam civitates.* Id factum contigit Gregorio Magno Pontifice, & Agilulfo Longobardorum Rege, ut ex eodem Paulo Diacono constat loc. cit. ubi hæc subjungit: *Quod factum quum Regi Agilulfo nunciatum esset, statim Ticino egressus, cum valido exercitu Perusium petiit; ibique per dies aliquot Mauritionem Ducem Longobardorum, qui se Romanorum partibus tradiderat, obsedit, & captum sine mora vita privavit. Hujus Regis adventu iterum B. Gregorius exterritus est, ut ab expositione Templi, de quo Ezechiel scripserat, desisteret, sicut ipse quoque in suis Homiliis refert.* Cetera. Hinc colligitur Polymartium quidem temporibus Gregorii Magni inter civitates Tusciæ nobilem fuisse; nondum tamen suum Episcopum habuisse; quum Ferentensis Episcopus sub eodem Pontifice adhuc esset, & diceretur, ut supra ostendimus. Quo autem anno eadem Polymartiana Ecclesia juris Balneoregiensis evaserit, sicuti nunc est, ut inquit Ortelius in Thesauro geographico, & continuator Ughelli Tom. X. pag. 159., nemo hactenus exposuit. Paulus Diaconus, qui Gregorio Pontifice Polymartium inter Tusciæ civitates non infimam lib.4. cap.8. memoraverat, post ejusdem Pontificis obitum lib. cit. cap.33., Balneoregium etiam recenset, in hæc verba: *Sequenti denique mense Novembris Rex Agilulfpacem fecit cum Smaragdo Patricio in annum unum, accipiens a Romanis duodecim millia solidorum. Civitates quoque Tusciæ, hoc est, Balneum Re-*
gis

gis, & Urbs vetus a Longobardis invasa sunt. Anno igitur Christi circiter 605. quo id factum a Paulo Diacono narratur, tam Polymartium, quam Balneum Regis in Civitatum Tusciæ censu habebantur. Porro sub eodem Sanctissimo Gregorio, quum adhuc Ferentina civitas suum haberet Episcopum, Balneum quoque Regis Episcopali dignitate ornatum fuisse, testatur, idem Pontifex lib.X. Epist.34. ad Ecclesium Clusinum Episcopum, cui mandat, ut de Johanne Diacono a Balneoregiensibus in Episcopum electo sollicitè inquirat, in hæc verba; *Gloriosus filius noster Aufridus ad nos scripta transmisit, indicans, quod in castro Balneo Regis, una cum habitatoribus loci ipsius sibi Joannem Diaconum elegerit Episcopum ordinandum, de cujus omnino vita bona testatus est.* Reliqua. Itaque distinctum Præfulem habuere Balneum Regis, & Ferentina urbs, quæ Polymartio paulo post adjuncta fuit, ab iis temporibus, quibus Gregorius Magnus Ecclesiam Dei illustravit, usque ad sæculum undecimum, quo Lambertus, ut supra diximus, Polymartianus, idemque Ferentinus Episcopus in vivis erat; Girbertus autem Balneoregiensem administrabat Ecclesiam anno 1059. quo Romanæ Synodo sub Nicolao II. interfuit. Sæculo sequenti videtur Polymartiana quidem Cathedra Balneoregiensi, Ferentina autem Viterbiensi accessisse; quum scilicet Ferentum Viterbienses exciderunt.

XVII.
De Excidio Ferentinae urbis in Tuscia.

XVII. De causa, & anno illius excidii, non convenit inter Auctores. Gothifredus de Tineosis in chronico Ms. auctor est, Ferentinam urbem a Viterbiensibus anno Christi 1074. ob hæresim excisam fuisse: eo videlicet, quod in Cerdonis hæresim inciderant. Hujus sententiam sequuntur Albertus in descriptione Italiæ pag.62., Cluverius lib. 2. pag. 562., Ughellus Tom.1. pag.306., Baudrandius, & Carolus a S. Paulo, & cl. Franciscus Mariani de Episcopis Viter-

terbientibus pag.253. in Appendice ad eruditum librum de Etruria Metropoli, ubi Ferrarium citat, & Henschenium in hæc verba. *Ferentum primo loco recensent inter oppida Viterbiensis Diœceseos. Ferentanos Episcopos ibi sedisse usque ad sæculum VII. ambigi non potest: sed postea nostros (idest Viterbienses) ea Urbe potitos fatendum est, & ideo Ferenti Episcopi tunc desiere audiri. Revera limites a Leone IV. assignati, illud comprehendunt, & nostri Episcopi jussu a nostris militibus dirutum fuit, quia in Cerdonis hæresim inciderant; ut ex Gothifredi annalibus notavit Albertus, Ferrarius, & Henschenius Tomo 3. Maji pag.371. quod convincit sub nostræ Urbis, nostrique Episcopi ditione fuisse. Ferentum, ejusque territorium sub Viterbiensi ditione laica ab antiquis temporibus fuisse, non nego: Comitatus enim Viterbiensis a Polymartiensi, atque Hortano territorio usque ad Ripam Albellam Minionis, ac portum Maris extensus erat, ut constat ex diplomate Caroli Crassi Imperatoris anno 881. in Regest. Farfensi edit. Muratorii pag.381., & ex diplomate Othonis III. ann. 991. & Conradi Imp. ann.1027. apud eundem Muratorium pag.707. Verum non inde sequitur, etiam Ecclesiasticam Ferentinam Diœcesim Sedi Viterbiensi iisdem temporibus adjunctam fuisse: alioquin nunc quoque in unum, eundemque Viterbiensem Episcopatum conflatae dicerentur Ecclesiæ Balneoregiensis, Ortana, Montis Phalisci, & Aquipendii, quæ in civilibus Governatori Viterbiensi parent, ut Felicianus Bussius notat in libro, cui titulus, *Historia Civitatis Viterbiensis*, Romæ edito Italice anno 1742. pag.394. quæ tamen Ecclesiæ, ut est certissimum, & omnibus notum, suum unaquæque habent Episcopum a Viterbiensi distinctum. Constat autem ex iis, quæ supra notavimus, usque ad annum 1015. Polymartianam, ac Ferentinam civitates suo nunquam caruisse Episcopo; idque eodem tempore, quo & Tuscanensis,*

50 *DE FERENTINIS LOCIS*

sis, seu Viterbiensis, & Ortana, & Balneoregiensis Ecclesiæ suam etiam Præfulem habebant, quemadmodum ex ea Episcoporum serie compertum est, quam Ughellus Tom.1. Italiæ sacræ edidit. Non igitur post seculum VII. Episcopi Viterbienses, sive Tuscanenses, Ferentina urbe potiti sunt, quemadmodum supra laudatus cl. Marianus noster asserit: neque, ut idem subjungit, eadem Urbs in limitibus a Leone IV. assignatis comprehendebatur; quum post Leonem IV. sub quo Georgius anno 853. in Synodo Romana subscripsit, Marianus anno 948. & Lambertus anno 1015. Polymartienfes Episcopi in aliis Synodis subscripti legantur, quemadmodum supra dictum est.

XVIII.
De anno, &
causa.ejus Ex-
cidii.

XVIII. Jam vero neque verum esse, Ferentum anno 1074. a Viterbiensibus ob hæresim Cerdonis excisum fuisse, certum est ex ipsis Viterbiensium annalibus, in quibus narratur, eam Urbem anno Christi 1169. adeo viribus, & opibus floruisse, ut Viterbiensibus bellum movere potuerit. Describitur id bellum a Lancellotto pag.3. & a Feliciano Bussio pag.98. & seqq., quod quum usque ad annum 1172. Ferentinos inter, ac Viterbienses durasset, tandem Viterbienses, qui ad Federici Imperatoris partes adversus Alexandrum III. Pontificem Maximum transierant, Ferentinos aggressi, eorum Urbem funditus deleverunt. Causa igitur illius belli, non hæresis Cerdonis fuit, ut vulgo dicitur: sed quia Italiæ populis per ea tempora, quibus Federicus Imperator Alexandro III. Summo Pontifici infensus Callistum Pseudopontificem in Petri Cathedram intruserat, in diversas factiones scissis, Ferentini, ut videtur, partes Federici Imperatoris, ejusque Pseudopontificis; Viterbienses vero Alexandri Papæ sequuti fuerant. Liquet enim ex annalibus Viterbiensium, eidem Federico ab anno 1169. ad annum 1180. Viterbienses juramentum fidei præstare coactos fuisse, a quo proinde binis aucti sunt pri-

privilegiis, quorum alterum datum Senis XIV. Kal. April. anno Incarnationis Dominicæ 1172., ut Imperiale vexillum deferrent; alterum datum Fulginei Idibus Februarii anno 1173., quo absolutio ob destructum Ferentum iis fuit concessa. Utrumque diploma a Christiano Moguntino Archiepiscopo, & totius Italiæ legato Imperatoriæ Majestatis subscribitur: a Feliciano autem Bussio in appendice ad historiam Viterbiensem pag. 398. refertur. Si quis vero illud præcipue attentius inspexerit, quod anno 1173. Viterbienses post excisum Ferentum obtinere, certo certius intelliget, non aliam ob causam illos in Imperatoris gratiam receptos dici, quam quia Ferentinis Imperatoriæ factionis hominibus deletis, Imperatoriam Majestatem offendisse visi fuerant: cujus, ut videbatur, criminis maculam, præstita postmodum eidem Imperatori obedientia, & admissio in suam civitatem Pseudopontifice Callisto, Viterbienses eluerant. Hæc diplomatis verba sunt.

Christianus Dei gratia Moguntinæ Sedis Archiepiscopus, Germaniæ Archicancellarius, & totius Italiæ legatus Imperatoriæ Majestatis &c. Unde nos fidem, & præclara servitia, quæ directus noster Comes Idibrandinus, atque Civitas Viterbiensis Imperio favorabiliter hætenus exhibuerunt, diligenti examine pensantes, intercedentibus sed precibus familiarium nostrorum Joannis de Casamala, Galiæ, & Angei Boni, Imperiali qua fungimur auctoritate, præscripto Comiti Idibrandino, atque civitati Viterbiensi concedimus, & promittimus, quod Ferentum nec relevabimus, nec relevari faciemus, & ne relevetur, Imperiali auctoritate præcipimus; ipsam quoque Civitatem Viterbiensem, quam propter idem Ferentum Dominus Phil. Col. Archiepiscopus Banno Imperiali subjacere pronuntiavit, ab eodem Banno absolvimus. Imperiali Igitur Banno Viterbienses subjacuerant, ob excisum Ferentum: & hanc in illos sententiam pronuntiaverat Coloniensis

Archiepiscopus Federici Imperatoris in Italia legatus: adeoque certum est, Ferentinorum patrocinium a Federico olim sumtum fuisse, quod partes suas adversus Viterbienses tutati fuerant; & hanc ob causam illorum Urbem ab iisdem Viterbiensibus, non ob Cerdonis hæresim, cujus nulla tunc mentio, deletam fuisse.

Quidquid tamen sit, sive ob hæresim illam, sive ob civilia odia, constat Ferentum usque ad annum 1172. stetisse, ibique Episcopalem Cathedram Polymartianæ conjunctam viguisse. Exciso autem, ut supra, Ferento, partem quidem ejus Dioceseos Hortani Episcopi tenuere, uti est Surianum oppidum, ubi Ecclesia S. Eutychii Martyris, quæ olim, S. Gregorio teste, inter Ferentinas Parochias censebatur: reliqua omnia Viterbiensibus cesserunt, qui & sacras Ferentinæ Urbis Reliquias, & Ecclesiasticas dignitates atque Beneficia in suam civitatem transtulere. Id fuscè narrat de Viterbiensibus loquens cl. Bussiùs pag. 40. & seqq.

CAPUT II.

De S. Bonifacio Ferentino Episcopo.

I.

Æ C de Ferentinis Italiæ oppidis, ac populis fusius fortasse, quam oportebat, notanda fuerunt, ut inter tot nominum diversitatem, ac similitudinem certa ab incertis distinguerentur. Certum est enim, quidquid de Episcopis Ferentinis Bonifacio, ac Redempto, deque S. Eutychio Presbytero ac Martyre inter eruditos disputatur, aut de Ferentino in Hernicis, aut de Ferentino in Tuscia tantummodo dici posse: aliis vero Apuliæ, Samnitium, aut Latii locis nullatenus convenire.

Certum est etiam, nec in dubium revocandum, S. Bonifacium Episcopum, cujus S. Gregorius Papa lib. 1. Dialog. cap. 9. meminit, Ferentini in Tuscia, non in Hernicis fuisse Episcopum. Idipsum S. Gregorius Papa testatur, dum in ultimis versibus capituli octavi, aperte declarat, de rebus in Tuscia gestis sermonem se habere: *Vis tibi, inquit Gregorius, aliquid de Tusciæ partibus narrem? ut cognoscas quales in ea viri fuerint, & omnipotentis Dei notitiæ quantum propinqui? Petrus. Volo, atque hoc omnimodo exposco.* Et statim subjungit. *Caput IX. de Bonifacio Ferentinæ civitatis Episcopo. Fuit vir vitæ venerabilis Bonifacius nomine, qui in ea civitate, quæ Ferentis dicitur, Episcopatum officio tenuit, & moribus implevit.* Hoc testimonio nihil clarius. Fuit igitur Bonifacius Ferentinæ in Tuscia civitatis Episcopus. Hinc
in

I.

*S. Bonifacius
Ferentinus in
Tuscia Episcopus.*

in Martyrologio Romano jussu Gregorii XIII. anno 1583. edito ad diem 14. Maji, ejusdem Bonifacii fit commemoratio hoc elogio: *Ferenti S. Bonifacii Episcopi & Confessoris, qui a pueritia sanctitate, & miraculis claruit.* In eo vero, quod idem Gregorius Papa anno 1584. emendatius prodire jussit: *Ferentini in Tuscia S. Bonifacii Episcopi, qui, ut refert B. Gregorius Papa, a pueritia sanctitate, & miraculis claruit.* Unde Baronius in notis ad hunc diem: *Porro de Ferenti in Tuscia, & non de Ferentino apud Hernicos, sive in Latio posito, agere S. Gregorium, ex ejus verbis apparet.* Galefinius ad eundem diem: *Ferentini S. Bonifacii Episcopi, cujus jam inde ab in-eunte ætate sanctimonia splendescbat, rebus a se pie, mirabiliterque gestis, quas multas B. Gregorius Pontifex ad posteritatem literis produxit.*

II.
S. Bonifacii
Corpus, Alba,
& Amictus a-
pud Viterbien-
ses.

II. Addit in notis ista tradi ex tabulis Ecclesiæ Ferentinæ, & Cod. MS. Nimirum ex tabulis Viterbiensis, & Hortanæ Ecclesiæ, quæ in locum Ferentinæ successerunt: non enim tam hebes fuit Galefinius, ut nesciret Ferentinam Tusciæ Ecclesiam a Viterbiensibus dirutam, tabulasque ejus, & Sacras Reliquias Viterbium fuisse translatas: adeoque censuram cl. Henschenii videtur immerito subiisse de ipso hæc scribentis ad diem 14. Maji: *Verum quum Urbs hæc ab annis plusquam sexcentis fuerit excisa, suspectus nobis hic Galefinius est, sæpe alias deprehensus, & tabulas, & MS. citare, quæ nusquam viderit.* Satis erat Galefinio, citasse S. Gregorium Papam, ut ostenderet, de quo Bonifacio Episcopo ibi sermo esset. Citavit præterea in notis, & *Tabulas Ecclesiæ Ferentinæ, & Codices manuscriptos*; quia nimirum ex his apud Viterbienses, & Hortanos extantibus constabat, eundem Bonifacium in Etruria, non in Hernicis Episcopum fuisse: Ferentio enim exciso, Corpus ejus, & Albam cum Amictu Viterbienses in urbem suam tran-

transulerant : quemadmodum & Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae elogium ejusdem Bonifacii ex Sancto Gregorio texit , annotatque , *Corpus Viterbii , quo cum Sede Episcopali translatum est , quiescere , & coli , uti audivit .* Id enim Ferrarius a Viterbien- sibus audiverat , quod literis mandaverunt cl. Domi- nicus Macrius in Hierolexico , *verb. Alba : Penna- tius in vita S. Eutychie lib.1. cap.4. , & Bussius in historia Viterbii Par. 1. lib.1. pag.40. Verba Macrii accipe : Sancti Bonifacii Ferentinatis Episcopi , Alba in Cathedrali Viterbiensi asservata , habet hæc frusta attatica , ac etiam in ejusdem Amictu similiter , in quo Gothicis literis pulchre Tetragrammaton efforma- tur , nomen illud , scilicet , Dei ineffabile , alludens ad id , quod summus Judæorum Sacerdos in fronte gere- bat . Pennatius : Certum est , inquit , in antedicta Ca- thedrali Viterbiensi servari Albam cum Amictu S. Bo- nifacii Ferentini Episcopi , (1) quemadmodum testatur & Macrius in Hierolexico , *verb. Alba pag.17. Bra- chium insuper cum aliis reliquiis ejusdem Sancti : re- liquum vero sacrum Corpus servatur , & colitur in Ecclesia Collegiata S. Sixti .* Bussius : *Inter antedictas reliquias (ex Urbe Ferentina Viterbium) translatas speciatim Corpus fuit S. Bonifacii Episcopi ejusdem Fe- rentinae Civitatis , quod quum in Ecclesia Sancti Ste- phani collocatum esset , quumque ea Ecclesia (quem- admodum suo loco dicemus) destructa fuisset , postea fuit in Ecclesia Collegiata Sancti Sixti reconditum . De eodem Sancto Episcopo fusius scribit S. Gregorius Magnus lib.1. Dialogorum cap.9. fitque ipsius comme- moratio in Martyrologio Romano die 14. Maji in hæc verba : Ferenti in Tuscia Sancti Bonifacii Episcopi , qui , (ut refert B. Gregorius Papa) a pueritia san- ctitate , & miraculis claruit . Fuerunt præterea huc**

trans-

(1) Primæ editionis .

translatæ omnes Dignitates, & Beneficia ejusdem Ferentii, ac nominatim pinguis Præpositura, quæ eidem Ecclesiæ S. Stephani tributa est. Quæ omnia annuente, ac probante Apostolica Sede peracta sunt. Hæc Buffius: cui consonat Pennatius, quoad Ecclesiasticas dignitates Ferentio Viterbium translatas, quarum fundus in Maeonia, seu Maeoniano Castro, quod prope Ferentii rudera jacet, situs esse dicitur. De Maeonia autem Turrhenæ Castro, nunc Magognano dicto, agit cl. Franciscus Mariani in lib. cui titulus, *De Etruria Metropoli* cap.7. pag.46. vir Græce, & Hebraice doctus, deque Etruscis antiquitatibus optime meritus.

III.
Ejusdem Ecclesia diruta, inter Ferentii rudera.

III. Addit Pennatius lib. cit. pag.12. & pag.255. *Inter excisi Ferentii rudera ad quatuor millia passuum distantis a Viterbio exstare etiamnum Ecclesiam dirutam Sancti Bonifacii quadratis lapidibus antiquo more magnis sumtibus ædificatam, ut ipsemet vidit.*

IV.
Scrupulus P. Henschenio eximitur dubitanti, an S. Bonifacius Ferentini in Tuscia, an in Hernicis Episcopus fuerit.

IV. Ex quibus omnibus colligitur, non esse dubitandum, quin Sanctus Bonifacius, cujus B. Gregorius meminit, Ferentinorum in Tuscia Episcopus fuerit. Mirum est igitur, oculatissimum virum Henschenium in notis ad vitam S. Eutychie die 15. Maji num.3. pag.458. de re tam manifesta dubium movisse: ait enim de S. Bonifacio: *Hujus, vel alterius Urbis Ferentinæ Episcopi*: quamquam idem Henschenius ad diem 14. Maji pag. 371. sine ulla hæsitatione eundem Bonifacium appellet, *Ferentinum in Etruria Episcopum.*

V.
Ejusdem Henschenii allucinationo Bonifacium Ferentinum Episcopum cum Bonifacio Martyre confundentis.

V. Sed, quod adhuc magis mireris, idem Henschenius quædam verba profert ex pervetusto Sacrosanctæ nostræ Vaticanæ Basilicæ Martyrologio manu antiqua exarato, ut ipsum Bonifacium, quem Ferentinæ in Tuscia urbis Antistitem diserte dixerat, ad Ferentinam Hernicorum Civitatem trahat. Verba ejus hæc sunt: *In pervetusto MS. Martyrologio Ecclesiæ S. Pe-*

S. Petri Romæ ad geminum Bedæ Textum hæc addita leguntur: Eodem die Sancti Bonifacii in Apennino: quæ videntur de hoc Sancto intelligenda, ipsumque Herenicis ad montes sitis vindicarent. Textum laudati Martyrologii, quod in Archivo Vaticanæ Basilicæ exstat, cui hoc anno 1745. ejusdem Basilicæ Canonicus licet immeritus præsum, quum diligenter consuluissem, viri docti allucinationem deprehendi: in eo siquidem Martyrologio, quo olim Chorus laudatæ Basilicæ utebatur, hæc addita sunt die 14. Maji: Eodem die Sancti Bonifacii in Apentino; quæ sunt ex Ufuardo & Adone desumpta seu potius ex antiquo Martyrologio Romanæ Ecclesiæ jussu Caroli Magni conscripto, cujus verba in editione Jo: Molani ad eandem diem 14. Maji accipe: Item eodem die Sancti Bonifacii Martyris sub Diocletiano, & Maximiano, qui apud Tarsum civitatem passus, Romæ via Latina sepultus est. Hic quum diu in stupro misceretur, tandem divino nutu compunctus, non solum, cui subjacuit, vitium deseruit, verum per diversa tormenta ad palmam Martyrii ardentem cucurrit. Ejusdem Bonifacii Martyris memoria colitur in recentiori Martyrologio Romano ad eandem diem 14. Maji his verbis: Natalis Sancti Bonifacii Martyris, qui sub Diocletiano, & Maximiano apud Tarsum Ciliciæ passus, Romam deinde translatus, via Latina sepultus est. De hoc Bonifacio Martyre, non de illo Ferentinorum Episcopo & Confessore intelligenda, sunt addita illa ad genuinum Bedæ Textum verba in Martyrologio Vaticano. Dicitur autem ibi, non in Apennino, ut habet Henschenius, sed in Apentino, hoc est, in Aventino, quia in eo colle sita est Ecclesia S. Bonifacii Martyris, ad quam ex Cœmeterio, quod in via Latina erat, translatus fuit, quemadmodum Henschenius ipse ad diem 14. Maji de eodem Bonifacio notat pag. 280. num. 4. Paulus Aringhus in citato tomo 2. Romæ subterraneæ lib. 4. cap. 6. num. 7. asserit, sacrum

Corpus S. Bonifacii ex loco primæ sepulturæ ad Ecclesiam in Aventino colle sub ejus nomine exædificatam piis Fidelium obsequiis, ac festivis totius Romæ tripudiis delatum fuisse: ad quam Ecclesiam, quum delatum postea fuisset etiam Corpus S. Alexii, sub ejus quoque nomine appellari cæpit cum Monasterio adjuncto. Alius est igitur hic Bonifacius Martyr a nostro Bonifacio Confessore Ferentinorum in Tuscia Episcopo.

VI.
S. Bonifacii
Episcopi ætas
sub Justino Se-
niore, non Ju-
niore.

VI. Quo autem anno Ecclesiam illam rexerit Bonifacius, ex verbis S. Gregorii colligitur. Ait enim Sanctissimus Pontifex initio capitis 9. libri 1. Dialogorum: *Hujus multa miracula is, qui adhuc superest, Gaudentius Presbyter narravit: qui nutritus in ejus obsequio, tanto valet de illo quæque veracius dicere, quanto eis contigerit & hunc interesse.* Atqui S. Gregorius hæc scribebat, ut supra diximus, anno Christi 593. vel 594., quo anno Marcianus Ferentinam Tusciæ Cathedram tenebat, ut constat ex ejusdem subscriptione ad bina Concilia Romæ sub eodem S. Gregorio Papa anno 595. & 601. celebrata. Bonifacius igitur Episcopus, cujus miracula is qui eo Christi anno, nimirum 593. vel 594. adhuc supererat, Gaudentius Presbyter Gregorio Papæ narrabat, post Innocentium Bassi successorem, Ferentinæ Ecclesiæ præfuerit, oportet: nimirum post annum Christi 519., quo Justinus Imperii Romani clavum tenebat. Hinc Baronius in notis ad Martyrologium Romanum de Bonifacii ætate hæc scribit: *claruit circa tempora Justinii Imperatoris.* Justinii, inquam, non Junioris, qui mortuo die 13. Novembris anni 566. Justiniano successit, rexitque Romanum Imperium usque ad diem 5. Octobris anni 578., quo obiit, ut Baronius, Henschenius, & alii existimant: sed Senioris, qui post Anastasium die 10. Julii anni 518. vita functum, Romani Imperii clavum tenuit usque ad diem 1. Aprilis anni 527., quo in vivis esse desit. Quum enim, ut ex Dialogis S. Gregorii constat, Bonifacius iste ante Redemptum

ptum Episcopum Ferentinam Ecclesiam administraverit ; quumque Redemptus , eodem Gregorio Papa teste , cladem Longobardorum præviderit , quæ mox anno Christi 568. sequuta est , ut Paulus Diaconus , & alii narrant ; palam fit , Bonifacium Episcopum sub Justino seniore , & Justiniano claruisse , eo fere temporis spatio , quod post Innocentii Ferentini Episcopi obitum ab anno 519. ad annum circiter 530. excurrit . Nisi dicamus inter Innocentium , & Bonifacium , & inter Bonifacium , & Redemptum alios Episcopos Ferentinos intercessisse , quorum nomina non sint ad nos perlata . Ferrarius ait claruisse Bonifacium circa tempora S. Gregorii Papæ : *Fere S. Gregorii Papæ tempestate vixit : is enim se gesta Bonifacii a Gaudentio Presbytero illius nutritore audivisse scribit .* Verum S. Gregorius Papa non scribit , se gesta Bonifacii a Gaudentio Presbytero illius nutritore audivisse , sed a Gaudentio Presbytero illius alumno ; *qui nutritus in ejus obsequio , tanto valet de illo quæque veracius dicere , quanto eis contigerit & hunc interesse .* Hinc Gaudentius Presbyter Bonifacio Episcopo supervixit : Alumnus enim ejus fuit , non nutritor . Quod autem Bonifacius , quum Dialogos suos S. Gregorius Papa anno 593. vel 594. scriberet jamdiu ad superos migrasset , disertis verbis tradit idem Pontifex num. 1. *Fuit vir vitæ venerabilis , Bonifacius nomine , qui in ea civitate , quæ Ferentis dicitur , Episcopatus officium tenuit , & moribus implevit .* Quæ verba Episcopum vita functum designant . Subjungit Gregorius Papa num. 3. de eodem Bonifacio Episcopo , & Constantio Presbytero illius nepote scribens : *Qui mox de Ecclesia B. Mariæ Virginis egressus , eos (duodecim nimirum aureos , quibus equum suum Constantius Presbyter vendiderat) in sinum furentis Presbyteri projecit , dicens : Ecce habes solidos , quos quæfisti : sed hoc tibi notum sit , quia post mortem meam*

60 DE S. BONIFACIO EPISC.

in hujus Ecclesiæ Episcopum non eligeris propter tuam avaritiam . Ex qua sententia veritatis colligitur , quia eosdem solidos Presbyter pro adipiscendo Episcopatu præparabat ; sed viri Dei sermo prævaluit : nam idem Constantius in Presbyteratus officio vitam finivit . Jam igitur vita functi fuerant Bonifacius Episcopus , ejusque nepos Constantius Presbyter , quum hæc Gregorius Papa literis mandaret ; neque enim Constantius Presbyter patrum Bonifacium in Episcopali Ferentina Cathedra excepit , sed Sanctus Redemptus , ut nunc ostendam .

CAPUT III.

De S. Redempto Ferentino Episcopo.

I.

N antiquis Romanæ Ecclesiæ Martyrologiis neque Bonifacii, neque Redempti Ferentinorum Episcoporum ulla mentio reperitur. Nomen solius Bonifacii ad diem 14. Maji primum, quod sciam, fuit repositum a Molano anno 1568., & a Galefinio anno 1578. Et Molanus quidem hoc illum exornavit elogio: *Bonifacii Episcopi Ferentinæ Civitatis, qui, ut refert Gregorius primo Dialog. a puero vita, & miraculis insigniter fulsit. Egressus namque hospitium, non nunquam nudus redvertebatur: quia mox ut nudum aliquem invenisset, se exspoliens illum vestiebat. Quum triticum omne, quod haberet mater paupercula, egenis erogasset, & ob hoc matrem vidisset afflictam, oratione fusa impetravit, ut amplius esset, quam ante fuerat. Factus tandem Episcopus, plenus operibus bonis quievit in pace. Galefinius autem: Ferentini Sancti Bonifacii Episcopi, cujus jam inde ab ineunte ætate sanctorum monumenta splendebat, rebus a se pie, mirabiliterque gestis, quas multas B. Gregorius Pontifex ad posteritatem literis prodidit.*

II. Ex his Auctoribus videtur tam Bonifacii, quam Redempti memoria in Martyrologium Romanum sub Gregorio XIII. editum in vesta. Et in priori quidem ejusdem Martyrologii editione, quæ Romæ anno 1583. typis Dominici Basæ prodiit, de S. Redempto ad diem 8. Aprilis hæc leguntur: *Ferentini S. Redempti*

I.

Ferentinorum Episcoporum, Bonifacii, & Redempti nulla in antiqui Martyrologiis commemoratio.

II.

Diversa Bonifacii, & Redempti elogia in diversis Martyrologiis Romani editionibus sub eodem Gregorio XIII.

Episcopi, & Confessoris, de quo Sanctus Gregorius Papa scribit. De sancto vero Bonifacio ad diem 14. Maji: Ferentini S. Bonifacii Episcopi, & Confessoris, qui a pueritia sanctitate, & miraculis claruit. In altera autem editione, quæ tamquam emendata, & sincera, ejusdem Gregorii XIII. jussu anno 1584. promulgata fuit, quæque nunc in Sancta Romana Ecclesia obtinet, nonnulla mutata sunt: videlicet: 8. Aprilis Ferentini S. Redempti Episcopi, cujus meminit B. Gregorius Papa. 14. Maji: Ferenti in Tuscia S. Bonifacii Episcopi, qui (ut refert B. Gregorius Papa) a pueritia sanctitate, & miraculis claruit.

III.
Ostenditur S.
Redemptum
Ferentinæ in
Tuscia, non in
Hernicis, civi-
tatis Episcopum
fuisse, ex ver-
bis S. Gregorii
Papa, & ex
priori editione
Martyrologii
Romani.

III. De Bonifacio egimus capite antecedenti, eumque ostendimus fuisse Ferentinorum in Tuscia, non in Hernicis Episcopum. Nunc de S. Redempto inquirendum, cui Ferentinæ urbi Antistes præfuerit? in Tuscia, an in Hernicis?

S. Gregorius Papa tam Redemptum, quam Bonifacium vocat *Ferentinæ civitatis Episcopum*, ut ex titulis libri 1. cap. 9., & libri 3. cap. 38. liquet. Quin igitur certum sit, de Ferentina Tusciæ urbe loqui Sanctum Pontificem cap. 9. libri 1. ex his verbis, quæ caput octavum claudunt, *vis tibi aliquid de Tusciæ partibus narrem?* quemadmodum Maurini Patres in notis ad hunc locum observant; sequitur, eundem de eadem Ferentina Tusciæ civitate intelligendum esse, dum cap. 38. lib. 3. Redemptum appellat *Ferentinæ Civitatis Episcopum*. Eodem enim utrobique nomine civitatem eandem appellat. Quod si de diversis civitatibus loquutus fuisset, proculdubio discrimen inter utramque posuisset; & quemadmodum Ferentinam Tusciæ urbem, cui Bonifacius præfuit, diserte vocavit; ita & alterius Provinciæ nomen ad Ferentinam urbem, quam Redemptus Episcopus rexit, adjunxisset, si alia fuisset ab ea, quam lib. 1. cap. 9. designaverat. Hinc in prima editione Martyrologii Romani

ni, ut supra diximus, non distinguitur Ferentina civitas, cui Bonifacius præfuit, ab ea, quam Redemptus Episcopus administravit; sed utrobique dicitur: *Ferentini S. Bonifacii Episcopi*: *Ferentini S. Redempti Episcopi*: in Tuscia nimirum, non in Latio, seu in Hernicis. Nam in eadem editione quum ad diem 16. Augusti de Ferentino in Hernicis agitur, non Ferentinum absolute vocatur, sed cum addito, in Latio; *Ferentini in Latio S. Ambrosii centurionis*; seu, ut habet ejusdem Martyrologii editio, quam Baronius notis illustravit: *Ferentini in Hernicis S. Ambrosii centurionis*. Ex quo colligitur, veteres omnes, qui priorrem illam Martyrologii Romani editionem antecesserunt, in ea sententia fuisse, eidem Ferentinæ in Tuscia Cathedræ, tam Bonifacium, quam Redemptum Episcopos præfuisse.

IV. Baronius, quod sciam, primus fuit, qui Redemptum Ferentinatum in Hernicis Episcopum fuisse scribit; etsi enim in notis ad diem 8. Aprilis hac de re nihil statuit, sed simpliciter eum Ferentini fuisse Episcopum affirmat, eundemque ac illum, de quo *S. Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 38. meminit*: in Topographico tamen indice, quem Martyrologio Romano notis a se illustrato subtexit, disertis verbis ait, non in Tuscia, sed in Hernicis illum Ferentinatibus præfuisse: sic enim habet: *Ferenti in Tuscia Bonifacius Episcopus 14. Maji. Ferentini in Hernicis. Ambrosius Martyr, 16. Augusti. Euty chius Martyr, 15. Aprilis. Redemptus Episcopus 8. Aprilis*. In ipso quoque Martyrologio, in quo S. Euty chii commemoratio his olim verbis colebatur, *Ferentini, Sancti Euty chii Martyris*; emendandum censuit, *Ferentini in Hernicis S. Euty chii Martyris*: & notam hanc apposuit: *meminit ejus Ecclesiæ S. Gregorius Papa lib. 3. Dialog. cap. 38. in Redempto Episcopo*. Quibus verbis palam facit, Redemptum etiam Episcopum Ferentinæ

IV.
Baronius, Ferrarius, Ughellus, & alii nonnulli non recte statuunt, S. Redemptum in Hernicis Ferentinum fuisse Episcopum.

in Hernicis civitatis fuisse. Baronium sequuti sunt Ferrarius in catalogo Sanctorum Italiae, Patres Maurini in notis ad S. Gregorium, Ughellus in Italia sacra, & alii.

V.
Hanc Baronii, aliorumque sententiam, quam antea tenuerat, Henschenius postea retractat.

V. His tamen non obstantibus tam certum videtur esse, Redemptum Ferentinæ in Tuscia urbi præfuisse, quam certum est unius, ejusdemque civitatis Cathedram Bonifacium antea tenuisse. Henschenius in Actis Sanctorum, priorem Baronii sententiam amplexus fuerat anno 1675. ad diem 8. & 15. Aprilis, ubi de SS. Redempto Episcopo, ac Eutychio Martyre agit: verba ejus hæc sunt tom. 1. April. pag. 752. *De Sancto Redempto Episcopo Ferentini in Latio. Ibidem. Ferentinum urbs antiqua Latii in finibus Hernicorum. Et infra. Inter Episcopos fuit Sanctus Redemptus, cui hic VIII. Aprilis dies sacer habetur. Quotiam die, inquit, in Martyrologio hodierno hoc elogio exornatur: Ferentini in Hernicis S. Redempti Episcopi, cujus meminit S. Gregorius Papa. Tomo autem 2. pag. 378. De Sancto Eutychio Martyre Ferentini in Hernicis, egimus VIII. Aprilis, ad acta S. Redempti ejusdem urbis Episcopi, & quæcumque sciri possunt de hoc S. Martyre Eutychio, istuc protulimus ex lib. 3. Dialogorum S. Gregorii cap. 38., ubi typographorum oscitantia legitur cap. 28. Sed Henschenius ipse rematurius perpenfa, ac visis ejusdem S. Eutychii Martyris, aliorumque actis, sententiam mutavit anno 1680. tom. 3. Maji pag. 458. ad diem 15. Maji, ubi de Sancto Eutychio, sive Eutitio, Presbytero Martyre apud Surianum in Etruria agit. Fatetur enim tam hunc Eutychium Presbyterum, quam Redemptum Episcopum, Ferenti in Tuscia, non Ferentini in Hernicis claruisse. Relatis siquidem ex Ferrario actis S. Eutychii, expressis verbis notat, *indicatum ab illo Ferentum fuisse urbem Etruriæ olim Episcopalem, ex cujus antiquis ruinis paulatim crevit Viterbium.* Quumque ejus-*

eiusdem Eutychie Martyrium ex actis etiam Sanctorum Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi, nec non Gratilani, & Felicissimæ illustrasset, subjungit de eodem Eutychio Martyre pag. 459. *Insignis hujus Sancti memoria exstat apud Sanctum Gregorium lib. 3. Dialog. cap. 38. Redemptus Ferentinæ civitatis Episcopus. Reliqua. Quæ igitur Henschenius Tom. 1. & 2. Aprilis de Redempto Ferentino in Hernicis Episcopo dixerat, hæc ipse Tom. 3. Maji retractat, eundem Redemptum non in Hernicis, sed in Etruria Episcopum Ferentinum affirmans.*

VI. Idipsum sine ulla hæsitatione post Henschenium statuit cl. Tillemontius Tom. 5. hist. Eccles. art. 50., ubi agit de Martyribus Viterbiensibus. Ibi enim dicitur affirmat, S. Eutychie Presbyterum fuisse Ferentii in Tuscia: *Hæc historia, inquit, (nimirum acta S. Eutychie quæ apud Bollandianos die 15. Maji referuntur:) docet hunc Sanctum fuisse Presbyterum Ecclesiæ Ferentinæ, quæ olim urbs Episcopalis in Tuscia fuerat, sed excisa postmodum fuit, ita ut ex ipsius ruinis Viterbium ædificatum sit. & infra. Sanctus Gregorius Papa (lib. 3. Dialog. cap. 38.) refert celebrem apparitionem S. Eutychie Martyris, Redempto Ferentino Episcopo factam, qua Longobardorum irruptionem in Italiam prænuñciavit. Id Sanctus Gregorius ab eodem Redempto didicit, resque erat omnibus nota. Redemptus enim, quum inter alias suæ Dioceseos Ecclesias etiam S. Eutychie Ecclesiam visitaret, juxta Sancti sepulcrum quiescebat, dum hanc visionem habuit; adeoque dubitari nequit, quin hic Sanctus Eutychie fuerit, de quo loquimur.* Hæc Tillemontius.

In serie Episcoporum Viterbiensium, seu Tuscaniensium, quam eruditæ dissertationi de *Etruria Metropoli* cl. Franciscus Mariani Vaticanæ nostræ Basilicæ Beneficiatus, & Bibliothecæ Græcus Scriptor, subtexuit, quæstionem hanc doctis viris examinandam re-

VI.

Tillemontius, Cima, Pennatius, & Marianus affirmant, Ferentinæ in Etruria urbi S. Redemptum Episcopum præfuisse.

linquit, an videlicet *Sanctus Eutyechius* qui anno 306. *Episcopi vices*, (ut ipse opinatur) gerebat, quemadmodum ex *actis SS. Valentini & Hilarii Martyrum*, atque ex *iis S. Demetrii ab Henschenio laudatis confirmatur*, idem sit cum *Eutychio Presbytero*, qui *Ferentini fuisse legitur in actis SS. Graciliani, & Felicissimæ*, atque ex *S. Gregorii libro tertio Dialogorum*. Idem tamen in altera Italica Dissertatione de antiquitatibus Viterbii, quæ Romæ anno 1730. typis Joannis Zempel prodiit, ubi Annum adversus Latinum Latinium pag.63. propugnat, ipsum Latinium oscitantia arguit, quod quum Viterbiensis esset, adeoque Ferentinos Tusciæ Episcopos nosse debuisset, quumque notas eruditas in Baronii Martyrologium, ejusdem Baronii rogatu, fecisset, non advertit tamen invecum in illud Martyrologium errorem, quo dicitur, *Redemptus Episcopus, & Eutyechius Martyr Ferentini in Hernicis*. Verba ejus accipe. *Cardinalis Baronius emendandum ipsi [Latinio] dedit suum Martyrologium, in quo optimas quidem, ac eruditissimas fecit observationes, quæ in ejus margine visuntur, & in Bibliotheca sacra, ac profana, quam Canonicus Macrius collegit, typisque vulgavit. In eo Martyrologio de S. Redempto agitur Ferentino Episcopo. Hic autem non Ferentini in Campania fuit Episcopus, sed Ferentis, quæ quum a nostris (Viterbiensibus) excisa esset, urbem nostram venerandis suis Reliquiis locupletavit. At Latinus nihil horum sciebat, neque id emendavit. Item die 15. ejusdem mensis legitur sic: Ferentini in Hernicis S. Eutychie Martyris. Hujus quoque partem aliquam corporis habemus in Ecclesia S. Mariæ novæ; estque certum, ipsum sepultum fuisse paulo longius a Viterbio, prope Sorianum, ubi plurima illius exstant monumenta, Ecclesia nimirum vetustissima: ossa, è quibus manna profluit, ac stupenda quotidie miracula prodeunt. Adsunt etiam perantiquæ inscriptiones, atque traditio*

tio omnium circumquaque regionum , quemadmodum unicuique compertum , exploratumque faciunt Bollandiani , & accurata vita , quam in lucem emisit Reverendissimus D. Splendianus Pennatius Vicarius Generalis primum quidem Balneoregii , nunc autem Urbis veteris . Hujus quoque Sancti meminit S. Gregorius lib.3. cap.38. Dialogorum , qui tamen hoc unum de illo affirmat , fuisse nimirum Ecclesiæ Ferentinæ Episcopum . Verum id satis esse debuit , ut Latinius animum adverteret , eoque magis , quia Sanctus Doctor non habet in Hernicis ; Ferentines autem nullam hujus , vel alterius memoriam servant .

Qui igitur in Etruria Metropoli id unum sibi proposuerat , ut ostenderet , S. Eutyrium Episcopi Viterbiensis , seu Tuscaniensis fortasse vices gessisse , non ipse quidem definiens , sed aliis indagandum relinquens , an idem quoque Eutyrius is fuerit , qui Ferenti Presbyter in actis Sanctorum Martyrum Viterbiensium dicitur ; inspectis postea , perpensisque iis , quæ de eodem S. Eutyrio cl. Pennatius scripsit , dubium omne exiit cl. Franciscus Mariani , remque adeo claram esse ac manifestam judicavit , Ferentinos scilicet fuisse in Tuscia Redemptum Episcopum , atque Eutyrium Presbyterum , de quibus S. Gregorius Papa loquitur , ut conterraneum suum Latinium , virum doctrinis omnibus instructum , inscitæ atque oscitantæ arguere non dubitaverit , eo quod talem tantamque Baronii , ut inquit , allucinationem , *Ferentinum in Hernicis* , pro *Ferentino in Etruria* oppido statuentis , dum doctas ipsius in Martyrologium Romanum adnotationes expenderet , non adverterit , neque emendaverit . Id sane amicissimus , ac pereruditus Auctor ex Henschenio , atque Tillemontio æque colligere poterat , quorum uterque disertis verbis , ut supra vidimus , docuerat , tam Redemptum Episcopum , quam Eutyrium Presbyterum a S. Gregorio

Magno laudatos, in Tuscia claruisse: sed Splendianum Pennatium præ aliis laudat; tum quia ipse omnium uberrime quæstionem hujusmodi tractat; tum quia pater ipsius Theseus Pennatius primus fuit, qui cl. Godefridum Henschenium, missis ad ipsum S. Eutythii Ferentini in Tuscia Presbyteri ac Martyris actis, a præconcepto de Ferentina in Latio civitate errore ad eam sententiam traduxit, quam Tom. 3. Maji pag. 459. amplexus est, aliisque amplectendam tradidit. Non solum autem Theseum Pennatium citat Henschenius; sed Tullium etiam Cimam, qui acta S. Eutythii è Latina in Italicam linguam vertit, & anno 1658. Roncilionè in Patria sua curavit excudenda. Verba Henschenii hæc sunt num. 5. *Interim Claudium etiam nominat Legenda S. Eutitii, quam ex suorum Majorum chirographis nobis sub fide publica transmisit Latinam Theseus Pennatius a Soriano, publicus Dei gratia, & Apostolica auctoritate Notarius, in Archivo Romanæ Curie descriptus, & fori Episcopalis dictæ Terræ Suriani in civilibus, & criminalibus Cancellarius. & num. 6. Vix tamen dubitant Surianenses, quin manuscriptum, quod diximus a Theseo Pennatio inter majorum chirographa repertum, ipsum illud sit, quod quærebatur: sic enim habet veteris illius ecgraphi titulus: Martyrium S. Eutitii Ferentini extractum de Catalogo veteri, qui asservatur Viterbii in Ecclesia Cathedrali S. Laurentii. Tullius etiam Cima ait, illud ipsum in Archivo Episcopali Hortæ inveniri registratum, quale anno 1649. Soriani reperit, quum istuc Governatorem ageret, Italiceque reddendum transcribi faceret. Quamquam nonnulla sint, quæ in Tullio Cima, atque in Henschenio Splendianus Pennatius pag. 362. & seq. reprehendit, quæque nos suo loco notabimus; ex his tamen constat, Henschenium ipsum ea omnia de Sanctis Redempto Episcopo, & Eutythio Presbytero hausisse, quæ ibi, rei*
veri-

veritate ex authenticis monumentis comperta, retractat. Debemus igitur primum Theseo Pennatio, qui acta illa, quæ diu in obscuro latuerant, in publicam lucem proferendo, id effecit, ut communi, in quo hæctenus eruditi vixerant, errore Henschenius deposito, Redemptum, ac Eutyechium Ferentinis in Tuscia restitueret. Debemus etiam Splendiano Andreæ Pennatio Thesei filio, qui titubantes adhuc Auctores, edito de vita S. Eutyechii Presbyteri, ac Martyris præclaro Commentario, hac de veritate sic confirmavit, ut nullus cuiquam, meo iudicio, dubitandi locus amplius relinquatur. Argumenta, quæ idem Pennatius producit, adeo clara sunt, ut nulla ratione infringi possint.

VII. In historia (inquit pag.96. & pag.255.) quam S. Gregorius Papa lib. i. cap. 38. de SS. Redempto Episcopo & Eutychio Martyre narrat, tria sunt expendenda, quæ certio certius demonstrant, id factum in Ferentina Tusciæ, non Latii civitate contigisse. Primum est, quod ait S. Gregorius: *Redemptus Ferentinæ Civitatis Episcopus quadam die, dum Parochias suas ex more circuiret. Alterum, quod idem subjungit; Pervenit ad Ecclesiam Beati Eutyechii Martyris. Tertium denique, quod addit: Advesperascente autem die stratum fieri sibi juxta sepulcrum Martyris voluit, atque ibi post laborem quievit, quum nocte media..... ante eum idem Beatus Martyr Eutyechius adstitit.* Hæc autem omnia Ferentinum in Tuscia, non in Hernicis oppidum evidenter designant; nam & locus ille inter Parochias Ferentinæ civitatis tunc temporis numerabatur, ubi etiamnum, videlicet in Soriano, habetur Ecclesia antiquissima S. Eutyechii Martyris cum crypta, & prædiolo, ut in ipsius actis legitur: & in hac Ecclesia visitur ejusdem Sancti Martyris sepulcrum. At vero Ferentimates in Latio, seu in Hernicis, neque in ipsa civitate, neque in ejus

Dicæ-

VII.
*Argumenta
 pro Ferentina
 Tusciæ civitate,
 ubi Sanctorum
 Redempti
 & Eutyechii Ec-
 clesiæ, Reliquiæ
 Imagines, acta,
 dies Festus: ni-
 hil horum in
 Ferentino Cam-
 paniæ oppido,*

Dioecesi habuere, vel habent Ecclesiam S. Eutychii, aut ipsius Sepulcrum, seu ullam Actorum ejus memoriam, aut saltem aliquam sacrarum Reliquiarum partem.

VIII.

*Enumerantur
Ecclesie & Re-
liquie Ferenti-
ni Campanie:
ubi nihil de
SS. Redempto
& Eutychio.*

VIII. Ughellus Italiae Sacrae Tom. 1. ubi agit de Ferentinis in Latio Episcopis, Redemptum quidem inter ipsos ex communi errore censet; sed quum duo authentica instrumenta profert, alterum anno 1196. tempore Berardi Episcopi, & Joannis de Ceccano Comitum; alterum anno 1209. sub Alberto Episcopo confectum, in quibus Ecclesie S. Mariae Fluminis, Sanctorumque Matthaei & Jacobi dedicatae dicuntur; plurimas quidem ibi Sanctorum Reliquias repositas narrat; Redempti vero, aut Eutychii ne vestigium quidem. Sic autem habet pag. 723. *Sermone finito* (VIII. Kalendas Augusti, anno 1196. Indictione XIII.) *Altare majus, quod est in medio Ecclesie S. Mariae situm, consecratum est per manus Domini Berardi venerabilis Ferentinatis Episcopi, assistentibus, & cooperantibus ei Domino Jordano venerabili Cardinali S. R. E., & Domino Joanne venerabili Anagnino Episcopo, ad honorem Dei omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & gloriosissimae Virginis Mariae Matris Domini nostri Jesu Christi; de Reliquiis istis, de Ligno Domini, de Vestimento Beatae Mariae, Petri Apostoli, Jacobi Apostoli, Marci Evangelistae, Laurentii Martyris, Sebastiani, & sociorum ejus, Sanctorum Innocentium, Marii, Marthae, Audifax, & Abacuc, Stephani Papae, de lapide S. Stephani Protomartyris, Crysanthi, & Dariae, & sociorum ejus, Eventii, & Alexandri, Caesarii Martyris, Aureliae, Superantiae, de vestimento Sancti Thomae Cantuariensis Archiepiscopi. Ipso die, & ipsa hora consecratum est Altare S. Pauli Apostoli, quod est situm in porticu praedictae Ecclesiae per manus Domini Oddonis venerabilis Verulani Episcopi. De Reliquiis istis: Mar-*
cel-

cellini & Petri, Marci & Marcelliani, Mauriti Martyris, Naboris Martyris, Abundii, Nerei, De sanguine Beatae Lucillae, Secundinae Virginis. Eo die & eadem hora Altare sancti Quirici, quod est situm in alio porticu saepe nominatae Ecclesiae, consecratum est per manus Domini Thaddei venerabilis Alatrini Episcopi. De Reliquiis istis, de Ligno Domini, de Petra Sepulcri, Sebastiani, quadraginta Martyrum, & Barbarae. Ipso die, & ipsa hora Ecclesia Beati Matthaei Apostoli, quae est juxta saepe dictam Ecclesiam, cum altare consecrata est per manus Domini Petri venerabilis Episcopi Signini, assistente, & cooperante ei Domino Tedelgario venerabili Tarracineni Episcopo. De Reliquiis istis, de vestimento Virginis Mariae, Philippi, & Jacobi, Marci & Marcelliani, Chrysanthi & Dariae, Concordii Martyris, & aliorum Sanctorum, quorum nomina Deus novit. Pagina autem 726. Hac die (videlicet Kalendis Maji anno 1209. Innocentii Papae Tertii anno 12.) consecratum est altare Ecclesiae Beati Jacobi Apostoli, quae posita est juxta Pontem Ceccanum, per manus Domini Alberti Episcopi Ferentini. De Reliquiis Sanctorum Apostolorum Philippi, & Jacobi, Sancti Stephani Protomartyris, Sancti Nicolai Confessoris, Beati Blasii Martyris, Sanctae Barbarae Virginis, & Sanctorum Martyrum Chrysanthi, & Dariae, & sociorum ejus, Eleutherii Episcopi, & Martyris, Ambrosii Martyris, Pontiani Martyris, Marcellini & Petri, & aliquorum, quorum nomina Deus novit. Idem Ughellus, tam ex laudatis Instrumentis, quam ex aliis Ferentinatum monumentis, praeter memoratas S. Mariae Fluminis, S. Matthaei, & S. Jacobi Ecclesias, Sanctorumque ibi, & in Altaribus S. Pauli Apostoli, & S. Quirici, repositas Reliquias, memorat pag. 721. Ecclesiam Cathedralis, in qua servatur sacrum Ambrosii Martyris corpus tamquam Protectoris, Patronique Ferentinensium: Reliquiae insuper S. Coe-

S. Coelestini V. Papæ & Confessoris . Demum pag.724. & pag.726. quatuor alias Ecclesias , nimirum S. Joannis , S. Petri , S. Quintini , & S. Stephani . Quod si Redemptus Ferentinatum in Latio fuisset Episcopus , aut ibi Eutychii Martyris corpus , Gregorii Magni temporibus tam celebre , in dicata sibi Ecclesia cultum habuisset , nonne aliqua esset in Ferentina illa urbe , aut ejus territorio , Redempti Episcopi , vel Eutychii Martyris Ecclesia , aut memoria ? Quum igitur ibi non corpus , non sepulcrum , non lapides , non acta , non dies festus , nulla demum monumenta reperiantur ; quis dixerit , Redemptum Episcopum , & Eutychium Martyrem ad illos Ferentinos omnino pertinuisse ?

IX. IX. Contra , qui in Tuscia sunt Ferentini , eorumque finitimi Viterbienses , Hortani , atque Sorianenses , Ecclesias pervetustas habent , utrique Sancto nuncupatas : eorum Reliquias servant , diem festum agunt , missas celebrant , & officium , ac perpetuam commemorationem recitant . Exstat Pennatio teste pag.256. , antiqua Capella erecta in prædio Patrum Dominicanorum , haud procul ab antiqui Ferentii ruinis in Tuscia , in qua visitur manu vetere depicta *Imago B. Mariæ Virginis , S. Cataldi Episcopi , S. Bonifacii Episcopi , Sancti Redempti Episcopi Ferentii , & S. Eutychii Martyris , Sacerdotalibus indumentis ornati* .

X. X. Præterea ejusdem Redempti Episcopi Reliquiæ , quum Ferentium a Viterbiensibus excisum fuisset , Viterbium sunt translatae , ibique in Ecclesia Cathedrali repositæ , ut supra ex clar. Francisco Mariani vidimus . Idque ipsum testatur Pennatius pag.256. his verbis : *Confirmatur pariter ex fide , qua pie creditur , Corpus S. Redempti asservari Viterbii inter multiplices Reliquias è civitate Ferenti translatas [ut lib. 1. cap. 1. Vita S. Eutychii narravimus :] quæ in Cathedrali , & in Ecclesia Collegiata S. Sixti coluntur , licet ad oculum*

Corpus S. Redempti nequeat assignari, quoniam complures ex illis Reliquiis clausæ, & obsignatæ invisuntur.

XI. Ipsius quoque S. Eutychie Reliquiæ, & Ecclesiæ exstant Viterbii, Suriani, & Carboniani. Viterbii quidem, SS. Dionysii Episcopi, & Eutychie Presbyteri ossa quædam mense Decembri anno 1676. in Parochiali Ecclesia S. Mariæ novæ reperta sunt in arca lapidea cum hac Epigraphe: *Hic requiescunt corpora Sanctorum, Dionysii Episcopi, & Eutychie Presbyteri. Ima tenet unum, summa alterum depositum: cujus inventionis Instrumentum in Archivo Cancellariæ Episcopalis Viterbii descriptum refertur a Bollandianis Tom.7. Maji in appendice ad Acta S. Eutychie pag.775., & a Pennatio pag.102.*

XII. In Surianensi autem oppido adhuc manet per vetusta S. Eutychie Ecclesia in Crypta, ubi olim a S. Dionysio Episcopo idem Sanctus Presbyter sepultus fuit, & nunc etiam sacrum illius corpus colitur, ut constat ex Instrumento Inventionis ejusdem Corporis die 15. Maji anno 1496. ab Henrico Bruno Episcopo Hortano confecto, cujus archetypum servatur penes Confraternitatem ejusdem Sancti Martyris Suriani erectam; exemplum autem prodiit studio, & opera Bollandianorum Patrum Tom.3. Maji pag.461. Initium: *Quum populus, & universitas terræ Suriani, Civitatis Hortanæ nostræ Diœcesis, tam ex relatione majorum suorum, quam etiam ex vetusta, & antiquata consuetudine, ac etiam ex compluribus miraculis in compluribus personis factis, & concessis a devotissimo Sancto Eutitio, quem Ecclesia canonizavit, eum pro peculiari Sancto, & singulari Protectore apud divinam clementiam colere, ac devota mente, & animi affectu maxime venerari consueverint; venerabilem Ecclesiam in eorum territorio extra muros Suriani situatam sub nomine dicti Sancti, collapsam tamen vetustate, cupien-*

XI.

Reliquiæ Sancti Dionysii Episcopi Ferentini in Tuscia, & Sancti Eutychie Mart. in urbe Viterbiensi.

XII.

Ecclesia, & Corpus S. Eutychie Martyris apud Surianum.

pientes debitis honoribus refarcire, & juxta eorum facultates exornare. Reliqua. Ex quo Instrumento constat, corpus S. Eutychie inter rudera Ecclesiæ instaurandæ, in arca marmorea a Surianensibus inventum, & ab Alexandro VI. commissam ejus rei inspectionem Henrico Bruno Episcopo Hortano, ejusdem Pontificis, & Sacri Collegii Secretario, qui locum adiit, omnibusque examinatis, declaravit, esse verum corpus S. Eutychie per publicum Instrumentum die & anno, ut supra: idque testatum ipse Episcopus voluit, hoc marmoreo lapide ad perpetuam rei memoriam ibidem apposito: Reliquias Euticii Martyris inter rudera lapideo scypho repertas, jubente Alexandro VI. Pont. Max. Henricus Episcopus Hortanus heic locandas coeravit Idibus Maji MCCCCXCVI. Hanc inscriptionem profert Ughellus tom. 1. de Hortanis Episcopis pag. 801. sed mendis scatentem: sic enim habet: Reliquiæ S. Euthitii Martyris inter rudera in scypho lapideo repertas jubente Alexandro sexto, Henricus Episcopus Hortæ in hac marmorea archa locandas curavit Idus Maji MCCCCXCVI.

XIII.

Reliquiæ S. Eutychie Mart. in oppido Carboniani.

XIII. Denique in oppido Carboniani exstat Ecclesia ejusdem S. Eutychie Martyris cum Reliquiis ipsius, hoc est, *Crure*, de quibus Floravantes Martinellius in opusculo Romæ edito anno 1694. de eodem Carbonianensi oppido cap. 5. & 6., & Pennatius pag. 129. & seq.

XIV.

Memoria S. Eutychie apud Basfanellum Etruriæ oppidum.

XIV. Missum facio, quod de eodem S. Eutychio scribunt docti viri Justus Fontaninus de antiquitatibus Hortæ lib. 1. cap. 6. pag. 109. Andreas Guidi apud Bollandianos Tom. 2. Maji in appendice ad diem V. pagin. 797., & Landus Leoncini apud Pennatium in vita S. Eutychie lib. 4. cap. 4. pag. 92., ubi curam ejusdem S. Eutychie in sepeliendis Christianorum corporibus ex majorum traditione commendantes, eandem probant ex sepultura S. Landi, seu Lanni Martyris apud Basfanellum Etruriæ oppidum, quam ab eo fuisse cura-

tam

tam, ajunt agnitum esse in ipsius Landi corporis inventione; eo quod pariter inventus sit laterculus cum hac inscriptione: *Lannus Christi Martyr hic requiescit sub (E. P. S.) Diocletiano passus*: cujus quidem inscriptionis tres illas literas *E. P. S.*, nemo dubitavit sic legere: *Euty chius Presbyter sepelivit*. Missum, inquam, id facio; etsi enim inscriptio illa, Fontanino, Leoncino, ac Pennatio judicibus, eum sensum reddere potest, ut inde colligatur etiam in Bassanello memoriam S. Euty chii nostri exstare; debile tamen id argumentum cl. viri Henschenius, & Papebrochius tom.2. Maji pag.797. vocant: & jure quidem, meritoque: *quis enim non videt, literas illas multiplici sensui posse aptari, prout cuique in mentem venerit divinare? certe eodem jure, quo isti E legerunt Eutitium, alius quivis legeret Episcopum, & intelligens aliquem Hortanorum Episcoporum, quorum nomina exciderunt (excidisse enim plura liquet ex eorum serie apud Ughellum tom.1. Ital. Sac. col.778.) istas literas sic enunciaret, Petrus, vel Paulus Episcopus sepelivit, vel, posuit Episcopus Stephanus, puta is, qui Romano Concilio dicitur interfuisse anno DCCCXXVI.*

Ut ut est, incertis omissis, certa producimus: Ecclesias nimirum S. Redempto Episcopo, & S. Euty chio Presbytero & Martyri, Ferentii, Suriani & Carboniani nuncupatas: eorundem Reliquias Viterbii, Suriani, atque Carboniani cultas: acta in Ecclesiis Viterbii, Suriani, & Hortæ servata: Sepulcrum denique in crypta, seu Ecclesia Surianensi celeberrimum. Quæ omnia id evidenter ostendunt, quod supra diximus: nimirum Redemptum fuisse Ferentinorum in Etruria Episcopum, inque ea Diœcesi Ecclesiam S. Euty chii Martyris sitam, de qua S. Gregorius Papa scribit.

XV. Porro ex ejusdem S. Gregorii narratione, quam de Redempto Episcopo, deque Euty chio Martyre refert, colligitur, quo tempore floruerit S. Redemptus Ferentinus Episcopus

XV.

Quo tempore
vixerit S. Redemptus Ferentinus Episcopus

demptus . Ait Gregorius Papa de eodem Redempto loquens : *Hic , sicut mihi adhuc in Monasterio prope posito valde familiariter jungebatur , hoc quod Joannis junioris prædecessoris mei tempore de mundi fine cognoverat , sicut longe , lateque claruerat , a me requisitus , mihi ipse narrabat . Et , quum oblatam eidem Redempto de mundi fine a S. Eutychio visionem narrasset , subjungit : mox illa terribilia in cælum signa sequuta sunt , ut hastæ , atque acies igneæ ab Aquilonis parte viderentur . Mox effera Longobardorum gens de vagina suæ habitationis educta , in nostram cervicem grassata est : atque humanum genus , quod in hac Terra præ nimia multitudine quasi spissæ segetis more surrexerat , succisum aruit ; nam depopulatæ urbes , eversa castra , concremata Ecclesiæ , destructa sunt monasteria virorum , ac feminarum , desolata ab hominibus prædia , atque ab omni cultore destituta in solitudine vacat terra : nullus hanc possessor inhabitat , occupaverunt bestiarum loca , quæ prius multitudo hominum tenebat . Joannes junior Papa , sub cujus Pontificatu visio prædicta contigit , est Joannes III. qui sedit juxta Henschenium tom.1. Apr. pag. 752. ab anno 559. ad annum 572. ; juxta Pagium juniorem in Breviario sect. 6. num.1. & 6. ab anno 560. ad ann. 573. , & juxta Papebrochium in conatu Historico tom.4. Maji pag.87. ab anno 561. ad annum 574. quo decessit . At maxima Longobardorum irruptio contigit anno 566. ut vult Henschenius : seu , 567. , aut 568. ut Baronius & Pagius existimant : adeoque visio illa facta est eodem anno , quum S. Gregorius dicat : *Tunc vir Dei surrexit , seque in orationis lamentum dedit : mox enim illa terribilia in cælum signa secuta sunt* : quibus verbis significat , paulo post eam visionem ea signa secuta fuisse , & Longobardorum in Italiam irruptionem contigisse . Superfuit vero S. Redemptus usque ad annum circiter 586. , & sic annis fere septem mortuus fue-*

fuerat , quum S. Gregorius anno 593. vel 594. Dialogorum libros conscriberet : idem enim initio hujus capituli 38. lib.3. de Redempto scriptum reliquit : *nam Redemptum Ferentinae Civitatis Episcopum , vitae venerabilis virum , qui ante hos fere annos septem ex hoc mundo migravit , tua dilectio cognitum habuit .* Sederit ergo Redemptus , necesse est , in Ferentina Tusciae Cathedra post Bonifacium , & ante Marcianum , cujus subscriptiones in Romanis sub eodem Gregorio Magno Conciliis anni 595. & 601. in Labbeana collectione habentur .

CAPUT IV.

De S. Eutychio Ferentino Presbytero
& Martyre.

I.
Quod S. Euty-
chius Ferenti-
nus Presbyter,
ac Martyr idē
sit, qui a S. Gre-
gorio laudatur
& in Ecclesia
Surianensi co-
litur.

X iis, quæ de S. Redempto Fe-
rentino in Etruria Episcopo di-
cta sunt, liquet, *Eutygium*
Martyrem, cujus Ecclesiam ille
dum Parochias suas ex more cir-
cuiret, visitavit: cujus ad se-
pulcrum fieri sibi fratrum vo-
luit, atque ibi post laborem

quievit: qui demum vigilanti Episcopo astitit, dicens:
Redempte vigilas? Finis venit universæ carnis: Mar-
tyrem, inquam, Eutygium eundem esse, qui sub Dio-
nyfio Ferentino Episcopo Ecclesiam illam Presbyter
exornabat: qui in actis SS. Martyrum Valentini, &
Hilarii, Gratiliani & Felicissimæ, atque Secundi lau-
datur: qui Martyrium denique pro Christi fide pas-
sus, in crypta apud Surianum oppidum fuit sepultus.

II.
Quatuor Codi-
ces Mss., qui-
bus ejusdem
S. Eutychii mar-
tyrium contine-
tur, ex auto-
grapho Feren-
tino descripti.
I. Hortanus.
II. Alemannia-
nus. III. Cen-
cianus. IV. Pã-
pbilianus.

II. Hæc confirmantur ex pervetusto manuscripto,
in quo vita ejusdem Martyris describitur: quo de
Codice, deque iis, qui ex ipso descripti sunt, hæc
Pennatius pag. 273. *Ex hoc igitur autographo actorum*
S. Eutychii Martyris (quod certe olim in Ferentina
urbe servabatur, sed ea postmodum excisa, deperdi-
tum fuit, aut in civitatem Viterbiensem translatum)
Ex hoc, inquam, autographo quatuor sunt usque ad
hanc diem reperta apographa, seu exemplaria manu-
scripta Actorum S. Eutychii Martyris: videlicet unum
Hortæ, tria vero Suriani, a quibus Ferrarius exem-
plum fatetur accepisse, ex quo epitomen ipse digessit.
I. Primum igitur manuscriptum, quod post varios la-
bores

bores

bore, summasque diligentias a meo genitore Theseo Pennatio, dum in humanis agebat, impensas, sed in cassum; tandem anno supra millesimum septingentesimo decimo octavo, urgente R. D. Hieronymo Anselmo Cherubino meis precibus, quondam amantissimo collega, in Cancellaria Episcopali Civitatis Hortanæ repertum esse in Codice memorabilium Hortanorum pag. 61. quod damus primo loco hac nota compendiaria signatum, MS. H., idest, Manuscriptum Hortanum. Fuit hujus exemplar exscriptum a D. Dominico Altanese, ac deinceps illud cum Archetypo contulit diligentia R. D. Antonii Cozzii. Hoc manuscriptum multis amanuensis scatet nævis, & erroribus in interpunctiōne, & orthographia: scribit enim Martir, Præsbyter, blasfemat, Eutichius sine y, ut alibi est animadversum. Præfert autem hanc epigraphen. Vita S. Eutychie Presbyteri Martyris, sumpta, & copiata ex quodam antiquissimo Catalogo. Antiquissimus, quem innuit, Catalogus est citra omnem controversiam Autographum Ferenti exaratum, de quo supra. Minus apte ab amanuensi hæc acta intitulantur Vita S. Eutychie, uti etiam intitulavit Henschenius: quia martyrium, non vitam Sancti Martyris referunt. Non ita alia manuscripta asserenda, excepto Pamphiliano. II. Suriani cura & labore Thesæi Pennatii genitoris mei tria sunt manuscripta actorum S. Eutychie Martyris inventa. Primum manuscriptum, quinque distinctum Lectionibus, fuit ab autographo Ferentino in Cathedrali Viterbiensi asservato, ut diximus, exscriptum a quodam Jodoco Alemanno Eremita in Ecclesia S. Eutychie de anno 1522. Ab hoc Alemanni manuscripto exemplum exaravit patruus meus Alexander Pennatius Parochus, quod domi nostræ inventum penes me ad præsens servatur. Alemanni manuscriptum magna cura, ac pari diligentia perquisitum, usque adhuc inventum non est: illius vero exemplum a prædicto Alexandro Pennatio exscriptum, lacunis

cunis multis est refertum : quoniam antiquum Alemanni originale exesis , (ut putamus) & compendiosis characteribus , forsaque semigothicis erat exaratum . Has actorum quinque Lectiones Clerum Suriani , ut mos erat superioribus sæculis (& diximus lib. 4. cap. 6. num. 3. vitæ S. Eutychie :) in Horis Canonicis recitasse , illustre , apertumque habemus testimonium in instrumento Inventionis Corporis S. Eutychie , quod infra datur . Ex illis vero quinque tres constasse Lectiones , ut hodieum juxta Rubricas mos viget in Clero , in dubium nullo modo revocandum , licet fluctuare videatur Henschenius tom. 3. Maji pag. 459. num. 6. F. Cui tamen indulgendum : Quandoquidem hæc acta MS. Alemanniana Lectionibus distincta a meo genitore ad ipsum transmissa minime fuerunt , sed acta MS. Cenciana continuata , nec Lectionibus disparata , de quibus infra . Plura habemus Actorum exempla Lectionibus distincta , ut Acta S. Valentini Martyris , ut nostra , Lectionibus quinque , quæ , ut testatur Henschenius , ad Matutinum recitabantur 14. Februarii tom. 2. pag. 752. num. 2. & pag. 753. Acta SS. Valentini Episcopi , & Damiani Diaconi in novem Lectiones dividuntur , quæ pariter a Presbyteris Ecclesiæ S. Valentini ad officium Matutinum recitari solebant , ut videre est apud Bollandianos 16. Martii tom. 2. pag. 428. num. 3. Acta S. Calogeri Eremitæ duodecim Lectionibus dividuntur , quarum quaternæ recitantur in tribus Nocturnis , ut apud Bollandianos 18. Junii tom. 1. pag. 591. Alia exempla omittimus . Hoc nostrum MS. Alemanni brevi nota prænotatur , MS. A. , idest manuscriptum Alemannianum . Præfert autem hunc titulum , & scribit Eutitius , ut alibi est animadversum . Martyrium S. Eutychie Ferentini , extractum de Catalogo veteri , qui asservatur Viterbii in Ecclesia Cathedrali S. Laurentii , per Jodocum Alemannum Eremitam Suriani apud S. Eutychie anno Domini

ni 1522. III. Secundum MS. inventum pariter est a The-
 seo Pennatio ad oram Catalogi Sanctorum Petri de
 Natalibus in foliis vacantibus, compendiariis chara-
 cteribus, fugientibusque literis exscriptum a Petro Cen-
 cio Notario, qui eodem tempore vixit, quo inventum
 Corpus S. Eutychie. Fuit autem predicto meo genitori
 Theseo Pennatio mense Januario 1680. a Cesare Ca-
 luccio Presbytero egregiis Sacerdotalibus moribus præ-
 dicto Catalogus præfatus commodatus, qui deinceps eidem
 domino restitutus post trium mensium lapsum, fuit to-
 tus (prob dolor!) in sulphuratorum bolidum fabrica
 pro S. Georgii solemnibus a juvenili domestica, barba-
 ra, & crudeli manu dilaceratus: quæ non sine Dia-
 boli æstu, & astu, primo folia illa Actorum S. Eu-
 tychie discerpfit, ut abortis lacrymis retulit prædictus
 optimus Sacerdos meo genitori. In hoc infauſto acci-
 denti mirificum divinæ Providentiæ specimen ante ocu-
 los nostros versatur: est enim operata, ut hujus manu-
 scripti exemplum ante illius combustionem exciperet ge-
 nitor meus: alias hoc viduati manuscripto, in cassum
 partem illam extremam illacrymarentur, quæ in aliis
 tribus manuscriptis desideratur, & incipit: Post mul-
 tos annos pace data Ecclesiæ &c. quam nos jure me-
 rito sub nomine Appendicis damus, utpote Actis addi-
 tam: ipsam tamen in nonum, & decimum articulum
 placuit Henschenio discriminare. Hanc Appendicem
 antiquissimis Actis præcedentibus exaratis (ut diximus)
 de novo fuisse additam, ex ipsomet stylo, tempore, &
 materia neminem fugit: agit enim de Ecclesia in ho-
 norem S. Eutychie post illius martyrium extructa, pa-
 ce Ecclesiæ reddita. Exemplum hujus manuscripti trans-
 misit ad Henschenium genitor meus Theseus Pennatius
 sub die 8. Februarii 1680. quod typis impressum An-
 tuerpiæ tom.3. mensis Maji legitur pag.460. A. Indi-
 catur a nobis hoc manuscriptum hac compendiaria no-
 ta: MS. C. idest, Manuscriptum Cencianum. Præfert

vero titulum hunc, & scribit Eutitius, ut alibi diximus: De Sancto Eutychio Presbytero, & Martyre. IV. Tertium manuscriptum fuit exemplatum a Dominico Pamphili Sacerdote ad calcem cujusdam Codicis, qui paucis ab hinc annis est pariter, ac Petri Catalogus, de quo supra, discriptus, ac deperditus; ante illius tamen jacturam, exemplum desumpsit genitor meus Theseus Pennatius. Designatur hoc manuscriptum hac brevi nota, MS. P. idest, Manuscriptum Pamphilianum. Retinet hanc Epigraphen minus aptam, ratione quam dedimus supra num. 5. & scribit Eutitius. Vita S. Eutythii Presbyteri, & Martyris, sumpta, & copiata ex uno antiquissimo Catalogo per Dominicum Pamphilium Surianensem ad Dei laudem. Tria ex his manuscripta, ut vidimus, testantur, hæc acta fuisse desumpta ex veteri, & antiquissimo Catalogo, de quo num. 2. & 3. Ex collatione vero horum quatuor manuscriptorum nulla substantialis apparet variatio, quod proculdubio manifestum est veritatis argumentum Acto- rum. Hucusque Pennatius de Codicibus manuscriptis, unde suam de S. Eutythii rebus gestis, ac martyrio hausit historiam.

Quidquid enim sit de manuscriptis illis deperditis, de quibus unusquisque suum, ut vult, proferat judicium; illud certe, quod ex Codice MS. Ecclesiæ Viterbiensis profert Henschenius die 15. Maji pag. 460. & ex Hortanæ Ecclesiæ Archivo Pennatius pag. 279. quodque antea Ferrarius ex monumentis Ecclesiæ Hortanæ, & Suriani in Catalogo Sanctorum Italiæ produxerat, compertum exploratumque facit, in id Scriptores omnes convenire, quod nos supra de S. Eutychio Ferentino in Tuscia Presbytero, ac Martyre notavimus.

III.
Instrumentum
Inventionis, &

III. His manuscriptis consonant alia certissima documenta, quæ de eodem S. Eutychio loquuntur. Primum est instrumentum illud inventionis Corporis ejus-

ejusdem , quod auctoritate Apostolica ab Henrico Bruno Episcopo Hortano confectum fuit die 15. Maji anno 1496. Producitur autem ab Henschenio tom.3. Maji pag. 461. , & a Splendiano Andrea Pennatio pag.319. Ibi narratur , quomodo eæ Reliquiæ in Ecclesia S. Eutychii repertæ sint , ac subinde Surianenses per Cardinalem de Urfinis Alexandro VI. Summo Pontifici supplicaverint , ut ejus rei inspectionem Episcopo Hortano aut aliis committeret . *Quum* , inquit , *Populus , & universitas Terræ Suriani Civitatis Hortanæ nostræ Diœcesis , tam ex relatione majorum suorum , quam etiam ex vetusta , & antiquata consuetudine , ac etiam ex compluribus miraculis in compluribus personis factis , & concessis a devotissimo S. Eutitio , quem Ecclesia canonizavit , eum pro peculiari Sancto , & singulari Protectore apud divinam clementiam colere , ac devota mente , & animi affectu maxime venerari consueverint ; venerabilem Ecclesiam , in eorum Territorio extra muros Suriani situatam sub nomine dicti Sancti , collapsam tamen vetustate , cupientes debitis honoribus resarcire , & juxta eorum facultates ædificiis exornare , liberantes , & exsolventes se ab omni menda , & gravamine conscientiæ ; ad nos Henricum Brunum Episcopum Civitatis Ortanæ , & Castellanæ accesserunt , petentes dari sibi facultatem , præfatam Ecclesiam debitis exornare ædificiis , ut cæremonias , devotiones , & eorum vota decentius persolvere possent . Quumque obtenta dicta licentia , & facultate , complures ex præfato populo , & universitate peculiari devotione ad præfatam venerabilem Ecclesiam accesserint ; & illam evacuantes , quia ruinis repleta erat , effodiendo , & evacuando partem præfatæ Ecclesiæ , in qua & antiquiores , & moderni homines dictæ Terræ Suriani , & etiam circumstantes oppidani , eorum vota , & cæremonias persolvebant præfato Sancto , Arcam marmoream invenerint , seu repererint , in qua reliquiæ ,*

Recognitionis Corporis ejusdem S. Eutychii in Crypta Surianensi confectum ab Episcopo Hortano anno 1496.

& ossa corrosa reperta sint. Quumque etiam Sacerdotes, & literatae personae dictae Terrae redditi certiores de inventione dictae Arcae, seu Sepulcri ex tabulis marmoreis confecti, ad praefatam venerabilem Ecclesiam cum Historia dicti Sancti accesserint, quae singulis annis in festo dicti Sancti Sacerdotibus in Matutinis, & aliis horis Canonice legebatur; ac cognoscentes ex Historia, & ex Arcae, seu Sepulcri compositione, & signis, illa fore ossa, & venerabiles Reliquias dicti Sancti, maxima cum devotione, ac quibus poterant caeremoniis, praefatas Reliquias venerati sint. Sed quia potuissent dictus Populus, & universitas subijci reprehensioni, & emendationi nostrae, qui Pastoralem curam de eorum animabus gerimus; per Reverendissimum Dominum Cardinalem de Ursinis, Sanctissimum Dominum nostrum Alexandrum VI. Romanum Pontificem consuli fecerunt, ut servatis solemnitatibus, & diligenti indagine, & perquisitione habitata super praefatis venerabilibus Reliquiis, talis observetur modus, ut eo omnis mentis macula, & defectus in venerandis Reliquiis abstergeretur. Alexander VI. supplicationibus Surianensium sibi per Cardinalem de Ursinis a Petro Pennace, Cicho Ferracuti, Joanne Lombardo, & Sebastiano Jannotti, Officialibus dictae Communitatis, porrectis inclinatus, Literas Apostolicas expediri iussit ad Henricum Brunum Episcopum Hortanum directas, datas Romae apud S. Petrum die 14. Aprilis 1496. in quibus ait Pontifex: Exponi nobis fecerunt dilecti filii Communitas, & homines Terrae nostrae Suriani tuae Diocesis, quod ipsi olim repererunt in quodam pilo marmoreo apud Altare Ecclesiae S. Eutitii sito, plures, & diversas Reliquias, quas licet ipsius Sancti fore arbitrentur, tamen illas publice ostendere, ac pro ipsius Sancti Reliquiis affirmare non audent. Nos igitur eorum in hac parte supplicationibus inclinati, ac de praemissis certam notitiam non habentibus,

tes, *Fraternitati tuæ, de qua in his, & aliis specialem in Domino fiduciam obtinemus, per presentes committimus, & mandamus, ut ad dictam Ecclesiam te personaliter conferas, & de præmissis, an illæ sint veræ Reliquiæ ipsius Sancti, diligenter inquiras: & si ita repereris, dictas Reliquias, infra, vel post Missarum solemnia cum debita veneratione, & reverentia universo populo publiques, & ostendas, ac veras ipsius Sancti Reliquias esse declares, ac per universos Christianifideles venerari decernas. Paruit mandatis Apostolicis Hortanus Episcopus. Nam, ut ipse ait in Instrumento: Viso in primis tenore dicti Brevis, ac potestate, & commissione nobis ipsius vigore per Apostolicam Sedem attributa, & commissa, volentes ad executionem procedere; ad dictam Ecclesiam S. Eutitii nos personaliter contulimus, & diligenter ipsam, & specum seu cryptam nostris oculis subjicientes, ac Historiam, & Legendam dicti Sancti legi facientes; visa, & diligenter perscrutata dicta Ecclesia, & crypta; visa, & audita dicta Historia, seu Legenda ipsius Sancti Eutitii; visa arca, sive sarcophago ex tabulis marmoreis facto, & Reliquiis in eo existentibus, & in eadem parte Ecclesiæ invento, prout ipsa narrat Historia; visis dictis & attestationibus plurimorum testium fide dignorum super hujusmodi negotio examinatorum: auditis plurimis miraculis ibidem per summum Creatorem, & Redemptorem nostrum intercessione dicti Sancti factis, & ostensis: visis demum omnibus, ac singulis super ejusmodi negotio opportunis; Christi, gloriosissimæ ac beatæ Mariæ Virginis Matris, & Sancti Eutitii nominibus invocatis; sedentes pro tribunali in ipsa Ecclesia præfati Sancti, dicimus, pronunciamus, & declaramus, dictas Reliquias in ipsa Ecclesia, & dicto sarcophago, sive Arca, fuisse, & esse dicti Sancti Eutitii Presbyteri, & Martyris, & eas devote venerari debere, prout decet Sanctorum Reliquias: ac præmissis*

sa omnia publice, & palam prædicari, & populis annu-
nunciari.

IV. Instrumentum
Inventionis Re-
liquiarum ejus-
dem S. Eutyebii
Presbyteri, &
Martyris, atq;
Dionysii Epi-
scopi Ferentini
confectum Vi-
terbii an. 1676.
ab Episcopo Vi-
terbiensi.

IV. Alterum Instrumentum inventionis Reliquia-
rum Sancti Dionysii Episcopi, & Eutyebii Presbyte-
ri, confectum a Stephano Brancaccio Episcopo Viter-
biensi anno 1676., quod producitur a Bollandianis
Sociis Francisco Baertio, & Conrado Janningo tom. 7.
Maji in Appendice ad diem 15. ejusdem mensis pag. 775.
Est autem ejusmodi. *Hic* (hoc est Viterbii, quemad-
modum Coccovaginus ad eosdem Bollandianos scri-
psit:) *mense Decembri decesserat Bartholomæus Ncrius,*
Prior Ecclesiæ Parochialis S. Mariæ novæ: cujus ca-
da veri humando quum locus aptus requireretur, qui
sepulchrali lapide elogium defuncti habituro posset in-
sterni; electus est anus, quinque solum pedibus distans
ab ara S. Carolo Borromæo dicata; altiorque commu-
ni Ecclesiæ pavimento duobus gradibus, per quos ad
ipsum sacellum ascenditur. Ibi fodientes, invenerunt ar-
cam lapideam, longam palmos duos, & uncias septem,
inscriptam litteris serme Latinis, subinde inter se con-
nexis, cum nonnullis breviaturis satis ordinariis, quas
sic extendo: Hic requiescunt corpora Sanctorum, vi-
delicet Dionysii Episcopi, & Euticii Presbyteri. Ima
tenet unum, summa alterum depositum. Inventa ar-
ca, jussu Vicarii, inclusa decenti loco fuit, & sigil-
lis obsignata die 5. Decembris, quoad usque veniret Epi-
scopus Stephanus Brancaccius. Venit autem post an-
num, die 18. Decembris: & coram omnibus serme Ca-
nonicis arcam aperiens, reperit duo ossa femorum, duo
tibiarum cum suis fibulis, sed ruptis; duos orbiculos
genuum; plures particulas digitorum ad pedes perti-
nentium; mandibulam inferiorem cum dentibus; par-
tem ossis sacri, cum fine spinæ dorsualis; tres verte-
bras colli, varias particulas pedum, partem brachia-
lem a cubito ad humerum; claviculam humeralem,
costam unam, duos alios dentes; aliaque fragmenta va-
ria,

ria, terræ, pulveribusque permixta; prout hæc omnia descripta sunt in archivio Cancellariæ Episcopalis. Et Inventio quidem inscripta primæ parti libellorum, & instrumentorum spectantium ad annum MDCLXXVI. fol. 1. Recognitio autem, secundæ eorundem libellorum parti, spectantium ad annum sequentem fol. 314. sub hoc titulo: Inventio corporum Sanctorum Dionysii, & Eutychii. Quæ quidem inventio, seu recognitio manifestum facit, eadem Sanctorum corpora fuisse olim distincta, ac separata, eorumque partem tantummodo in illam arcam, quæ in Ecclesia S. Mariæ novæ reperta est, tum illatam, quum translatio seu recognitio eorundem Sanctorum Corporum ab Episcopo Viterbiensi, aut Hortano olim facta contigit. Porro suspicatus Pennatius pag. 102. id accidisse, quum S. Eutychii corpus ab eo deposito, quod in antiqua crypta ejusdem S. Martyris fuerat, translatum est in arcam marmoream, quam in nova extructa Ecclesia Episcopus ejus temporis, quem ipse Pennatius Stephanum vocat, collocavit: qua occasione vero propius est, Episcopum illum partem corporis S. Eutychii inde abstulisse, ut illam in sua Cathedrali Ferentina Ecclesia una cum Reliquiis S. Dionysii Episcopi reconderet. Quum autem Ferentinum oppidum a Viterbiensibus postea excisum fuisset, ut antiquiores hac postrema anni 1676. & sequentis inventione, atque recognitione Scriptores Viterbienses affirmant, sacræ Reliquiæ omnes, quas inter & pars corporum SS. Dionysii, & Eutychii, de quibus loquimur, sunt Viterbium translata. Hoc ipsum affirmant Bollandiani Socii: nam relato antedictæ Inventionis, & Recognitionis Instrumento, hæc subjungunt: *Quum autem antiquæ distinctionis indicium, aut Instrumentum repertum in arca fuerit; puta ligneum, vel marmoreum diaphragma, seu tabula; quumque Coccovaginus nos doceat, ex præfata S. Mariæ Ecclesia, quæ alias forte Cathedralis fuit,*

fuit, quædam S. Dionysii Martyris, aliorumque ossa translata fuisse, nihil propius vero est, quam divisum sacrum Thesaurum ab olim esse, sic, ut ea, quæ S. Dionysii esse credebantur, & supremum in arca locum tenebant, acceperit Cathedralis nova; Sancti Eutychii vero, cujus pars altera Suriani forsitan erat, inferius locata ossa, in arca remanserint. Certe prænumerata ossa non sufficiunt dimidio uni corpori integrando, neque indicium apparet, quo dicantur duorum corporum partes esse.

V.
Viterbiense Instrumentum cū Surianensi seu Hortano collatum palam facit, Dionysium Episcopum, & Eutychium Presbyterum eosdē esse, de quibus in codicibus illis, Hortano, Alemanniano, Cenciano, & Pamphiliano agitur.

V. Si hoc Inventionis Viterbiensis instrumentum, cum illo Surianensi, seu Hortano conferatur, dubium omne, quod Bollandiani Patres movent, eximitur. Dubitant illi primum, an Eutychius ille, cujus Reliquiæ cum S. Dionysio Episcopo sunt repertæ, idem sit ac Eutychius, qui Suriani colitur: operæ pretium fuerit, inquit pag.775. col.1. *hic narrare, quid circa nonnullas Reliquias alicujus S. Euticii, ac forsitan hujus, acciderit anno 1676. Viterbii.* & col.2. *Sancti Euticii vero cujus pars altera Suriani forsitan erat.* At Henschenius tom.3. Maji pag.461. Instrumentum protulerat fide dignissimum, nec ab ullo in dubium revocandum, nisi qui authentica omnia Instrumenta nihili pendat, quo Instrumento declaratur, & Apostolicæ Sedis nomine ab Episcopo Hortano pronunciat, *Reliquias in ipsa Ecclesia Surianensi, & in dicto sarcophago, sive arca repertas, fuisse, & esse dicti Sancti Euticii Presbyteri, & Martyris.* Hoc autem Viterbiense, quod ipsi Bollandiani admittunt, & omnino debent admittere, Instrumentum rotundis etiam literis declarat, *ibi corpora requiescere, non ignotorum Sanctorum, sed nomine proprio designatorum, Dionysii Episcopi & Euticii Presbyteri.* Titulus *Presbyteri*, qui Eutychio jungitur, & ipsa ejusdem cum Dionysio Episcopo conjunctio, satis ostendunt, ibi sermonem esse non de quocumque Euty-

tychio, sed de illo, qui in ea Tusciæ regione olim claruerat, & una cum Dionysio Ferentino Episcopo, licet non eodem anno, in eadem tamen persecutione martyrium subierat.

Hæsitant secundo Bollandiani Patres, quis ille Dionysius Episcopus, aut cujus civitatis fuerit: *Quamquam vero*, inquiunt pag.775. col.2. *Viterbienses nulum S. Dionysium Episcopum noverint; fuerunt tamen circum Episcopales Urbes plures, Tuscanella, Centumcella, Blera, aliæque, quarum Episcopi nos latent.* Sed cur inter circumpositas Viterbio Episcopales urbes non nominant *Ferentum*? In actis tamen S. Eutychie Presbyteri, & Martyris, quæ tam Henschenius tom. 3. Maji, quam ipsi Bollandiani tom.7. probant, Dionysius Eutychio æqualis, Ferentinæ urbis Episcopus diferte appellatur. Epitome Ferrarii tom.3. Maji pagin.458. *Postero die eductus è carcere B. Eutitius (Dionysio Episcopo Ferentino, qui pro Eutitio intercesserat, fustibus cæso, & extra urbem ejecto) primum blanditiis, ac honorum, & divitiarum promissis, ut Deos coleret, a Maximo tentatur.* Et paucis interjectis. *Ac demum extra urbem ductus, capite truncatur. Cujus corpus a B. Dionysio Episcopo a Clericis adjuto noctu sepelitur in crypta.* Acta ejusdem S. Eutychie Presbyteri ex MS. Ecclesiæ Viterbiensis apud eundem Henschenium tom.cit. pag.460. num.1. *In eodem tempore B. Eutitius Presbyter reversus fuerat in civitatem Ferentinam de Christi negotio, quod ei revelaverat Angelus.* & num.2. *Tunc B. Eutitius monuit eos de fide, & doctrina Domini Nostri Jesu Christi, & eadem hora discessit, & reversus est ad propriam civitatem Ferentinam.* Et num.4. *Ante tribunal Judicis inventus est Dionysius Episcopus, qui præerat huic civitati. Hic ut cognovit, quod comprehensus esset B. Eutitius Presbyter, obtulit se Maximo Tribuno dicens: Pietati tuæ suggere sacratissime Tribune, servum Dei qui orat pro*

te, & pro Republica, quare trucidas? Tunc iussit Maximus, Dionysium Episcopum fustibus cædi, & foras civitatem emitti. Denique num.8. Hæc audiens B. Dionysius Episcopus, ubi erat occulte propter persecutionem Paganorum, abiit noctu cum Clericis suis ad corpus B. Eutitii, & levaverunt illud cum hymnis, & orationibus, & posuerunt in prædiolo suo, & crypta sua milliaribus ab urbe Ferentina plus minus quindecim. En disertis verbis habemus Dionysium Episcopum Ferentinum, & Eutitium, sive Eutyechium, ejusdem urbis Presbyterum, ambos in Christi confessione illustres. Id si Bollandiani advertissent, de Reliquiis utriusque Sancti dubitationem omnem exuissent.

VI.

S. Leo IV. in Epistola ad Episcopum Tuscanensem, quæ ab Inn. III. confirmata est, Ecclesiam S. Eutyechii commemorat in Diocesi Tuscanensi ab anno 852.

VI. Tertium de S. Eutychio Presbytero ac Martyre documentum nobis exhibet Epistola 142. Innocentii III. quæ refertur apud Baluzium tom.2. Epistolarum ejusdem Pontificis pag.80. editionis Paris.1682. In ea epistola confirmat Innocentius privilegium, quod S. Leo IV. Virobono Episcopo Tuscanensi concesserat. Verba autem Leonis IV. quæ epistolæ Innocentianæ inferuntur, hæc sunt. *Leo Episcopus servus servorum Dei, venerabili Fratri Virobono Tuscanensi Episcopo, ejusque successoribus in perpetuum. Convenit Apostolico moderamini pia religione pollutibus benivola compassione succurrere. Et post paulo. Ideoque quia tua fraternitas humiliter postulavit a nobis, quatenus Episcopium S. Tuscanensis Ecclesiæ cum Plebibus, Ecclesiis, Cappellis, fundis, casalibus, massis, villis, terris, vineis, curtibus, & silvis, vel omnibus, quæ sunt in dominio ejusdem Episcopii, tibi, tuisque successoribus confirmarem atque corroborarem in perpetuum secundum jura prædecessorum tuorum; inclinati precibus tuis, per hujus præcepti seriem præfatum Episcopatum Tuscanensem confirmamus, atque corroboramus tibi cum omnibus sibi pertinentibus. Inter eas autem Ecclesias, quæ ad Tusca-*

scanensem Episcopatum spectare dicuntur, recensentur Ecclesia S. Eutychie, in hæc verba. *Plebem Sancti Laurentii in palmule cum Ecclesia S. Lucie, & S. EUTYCHII, cum villis fundis, casalibus, domibus, curtibus, hortis, olivetis.* Scripta hæc S. Leonis IV. Epistola per manus Nicolai Notarii, atque Regionarii, & Scriptorii Sanctæ nostræ Romanæ Ecclesiæ, mense Febr. indictione V. Data autem VIII. Kal. Martii per manum Leonis Primicerii Summæ Apostolicæ Sedis, Anno, Deo propitio, Pontificatus Domini nostri Domini Leonis Papæ IV. in Sacratissima Sede B. Petri Apostoli sexto, Mense, & Indictione superscripta V. Si genuinæ sunt hæc S. Leonis Quarti literæ (quemadmodum eas genuinas esse nemo hæctenus negavit) omnium antiquissimum post S. Gregorii Dialogos ex his habetur Testimonium de S. Eutychio in Tuscaniensi, seu Viterbiensi Diœcesi olim culto. Quum enim Leo Quartus Pontificatum inierit anno Christi 847. obieritque anno 855., sequitur, sextum ejus annum, quo eæ literæ datæ dicuntur, in annum Christi 852. incidisse; quo anno Ecclesia S. Eutychie una cum Ecclesia S. Laurentii, & S. Lucie in territorio Tuscaniensi memoratur. Verum Amanuensium fortasse vitio nonnulla menda in literis illis obrepere. Nam S. Leo IV., ut ostendit Pagius, Pontificatum iniit die XI. Aprilis anno 847. indictione X.; migravit autem ad Dominum die 17. Julii 855. Indictione III. Annus igitur sextus, quo literæ illæ VIII. Kalen. Mart. datæ dicuntur, inciderit, oportet, in annum Christi 852., quo tamen anno non quinta, sed decima quinta Indictio fuit. Præterea dies ille Februarii, qui in iisdem literis VIII. Kal. Mart. dicitur, fuerit, necesse est, dies 22. Februarii: quum vero, ut dictum est, Leo quartus die XI. Aprilis anno 847. Pontifex inauguratus fuerit, sequitur, diem 22. Februarii non ad annum Pontificatus sextum, sed ad quintum pertinere. Emen-

danda igitur Epocha, ita ut annus quintus Leonis quarti, & XV. Indictionis substituatur: aut dicendum cum cl. Francisco Mariani *de Etruria Metropoli* pag. 236. suspectas literas esse, propter multas difficultates, quas ipse indicat; tametsi mutata sententia, addit pag. 238. inquit: *Ego has literas veneror, atque deosculor, quæ adeo meæ Patriæ favent, ut mox videbimus, ut vehementer mirer, Tuscanellenses in iis gloriari, illisque in marmore nuper exaratis sibi plaudere.* Et jure quidem, meritoque venerandæ sunt, atque deosculandæ. Si enim propter errorem in subscriptionibus invecum rejiciendæ essent, actum esset de plerisque literis Apostolicis, quarum exempla librariorum incertitia ad nos sæpissime corrupta deveniunt in annorum, mensium, aut dierum numero: quas nihilominus literas genuinas esse, ac sinceras, etiam critici, ac morosissimi viri amplectuntur.

VII.

Ex dictis conficitur, Eutychiū Presbyterū, & Martyrem, qui Suriani colitur, eundem esse, cujus Ecclesiam Sanctus Leo IV. anno 852. laudat: cujus Corpus Suriani an. 1496. recognitum est: cujus Reliquiæ una cum Sancto Dioniso Episcopo Ferentino Viterbii coluntur: cujus deum fit mentio in Actis S. S. MM. Valentini

VII. Itaque ex productis documentis constat, primo, Ecclesiam S. Eutychie in Diocesi Viterbiensi anno 852. existisse. Secundo, sepulcrum ejusdem apud Surianum una cum sacris Reliquiis ab ipsis Dionysii Episcopi temporibus in crypta fuisse, quæ postea in Ecclesiam conversa, miraculis claruit. Tertio, eandem Ecclesiam vetustate collapsam, & circa annum 1496. a Surianensibus restructam, reperto ibi sacro Eutychie corpore celebriorem in dies evasisse. Quarto, alteram Reliquiarum ipsius Sancti partem in vetusta Viterbii Ecclesia olim depositam fuisse. Hæc autem omnia finitimos Tusciæ populos, Viterbii scilicet, Suriani, & Hortæ, non diebus nostris excogitasse, sed tam ex relatione majorum suorum, & antiqua traditione, quam ex compluribus ibi patratis miraculis, & ex vetustissimis manuscriptis codicibus accepisse: quæ proinde luce clarius demonstrant eundem esse Eutychium, qui in actis ab Henschenio, & Pennatio relatis laudatur, atque in iis etiam memoratur,

tur, quæ martyrium continent Sanctorum Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi, Gratiliani, & Felicissimæ, & Sancti Secundi martyris.

VIII. An autem hæc eadem documenta fidem indubiam faciant, eundem Eutychium fuisse, de quo S. Gregorius Papa scribit, viris ab omni partium studio alienis judicandum relinquo. Mihi semper visum fuit, his, quæ supra producta sunt recte perpensis, tam constare, Eutychium, de quo S. Gregorius, eum esse, qui apud Surianum sepultus est; quam constat, hunc Eutychium, in Surianensi Territorio sepultum, eundem illum esse, qui Ferentinæ in Tuscia urbis Presbyter fuit. Adeo sunt inter se hæc omnia connexa, ut unum ab altero separari nequeat. nam Gregorius Pontifex non de quocumque Eutychio loquitur, sed de eo, qui in Ferentina Diœcesi Ecclesiam, & Sepulcrum anno circiter Christi 566. habebat. Monumenta autem omnia, quotquot recitavimus, clamant, atque designant, Eutychium Martyrem in crypta Surianensi sepultum; quod idem est, ac Eutychium in Ferentina antiqua Diœcesi Ecclesiam, ac Sepulcrum habentem. Locus enim ille Surianensis, ubi Sancti Martyris crypta religiose visitur, quamquam in actis ejusdem dicitur *milliaribus ab urbe Ferentina plus minus quindecim distare*; prædiolum tamen tunc temporis erat sive Eutychii ipsius, sive B. Dionysii Episcopi, qui eum sepelivit, ut acta testantur: *posuerunt in prædiolo suo, & crypta sua*: adeoque ad Ferentinam Diœcesim spectabat. Ferrarius (ut notat Henschenius ad acta Sancti Eutychii Presbyteri, & Martyris pag. 461.) in lexico geographico ait, *Ferentinæ urbis etiam hodie nomen Ferento superesse, & solis quinque millibus passuum distare Viterbio, hinc vero Sorianum non nisi sex vel septem passuum millibus abesse.*

Et Pennatius pag. 81. *Acta, inquit, testantur; Feren-*

& Hilarii, Gratiliani, & Felicissimæ, & Secundi.

VIII.

Item eundem esse ostenditur Eutychiū Martyrem, cujus S. Gregorius Papa meminit.

Ferentam milliariibus fere quindecim distare ab hac crypta, quæ hodie in Territorio Surianensi est sita, quum res nobis nota sit, non plus abesse, quam octo seu novem milliariibus. Hoc tamen discrimen levi negotio conciliatur, si diversitas milliariuum ejus temporis attendatur, quæ sane minora esse dignoscuntur, quam nostrorum temporum milliaria quemadmodum complures antiquitatis studiosi affirmant, ac præsertim Holstenius, Burghinus, & alii. Accedit ad hæc, quod, quum olim per montes illos, ac silvas non esset iter apertum, alia proinde, ac longiori, quam nunc fit, via incedere opus esset. Hæc autem crypta, seu Ecclesia ruralis S. Eutychie duobus fere milliariibus a Suriano distat. Quod si quindecim fere, aut octo, seu novem milliariibus Ecclesia S. Eutychie apud Surianum sita, a Ferentina Tusciæ Civitate abest; dicant, velim, qui hunc Sanctum in Hernicis ponunt, quanto magis ab ea Ferentina urbe, seu ab ea Suriani crypta, distat Ferentina Campaniæ Civitas? In Ferentina tamen Campaniæ urbe, aut Diœcesi, & in omnibus circumquaque positis locis, nulla exstat S. Eutychie Martyris memoria, non Ecclesia, non Sepulcrum, non Reliquiarum vel minima pars, nullum denique actorum monumentum.

CAPUT V.

De ejusdem Eutychii nomine, Ecclesia, & Festo, deque aliis ab ipso diversis Eutychiis.

I.

T, inquit, alii sunt Eutychii Martyres, a Presbytero illo, qui in crypta Surianensi sepultus est, diversi, quorum catalogus in præfatione textitur. Horum aliquis in Ferentina Campaniæ urbe Ecclesiam, & Sepulcrum temporibus Gregorii Magni habebat.

Ille enim, qui Suriani colitur, Presbyter, ac Martyr fuit; qui autem a S. Gregorio in Ferentina Diocesi laudatur, simpliciter, & absolute Martyr dicitur. Præterea Eutychius Martyr, de quo S. Gregorius Papa scribit, videtur intra ipsam Ferentinam urbem in Ecclesia sui nominis, Redempto Episcopo apparuisse: sic enim S. Gregorius Papa *de visione Redempti Ferentinæ Civitatis Episcopi. Quadam die dum Parochias suas ex more circuiret, pervenit ad Ecclesiam S. Eutychii Martyris.* At Ecclesia Surianensis, ubi Eutychius Presbyter, & Martyr colitur, sita est extra Ferentinam Civitatem, imo distat ab illa quindecim fere, aut saltem octo, vel novem milliaribus. Denique in actis, quæ ab Henschenio, & Pennatio producuntur, Eutitius fere semper vocatur, non Eutychius: qui vero a S. Gregorio laudatur, non Eutitius, sed Eutychius Martyr dicitur.

II. Singula sunt expendenda: ac primum quid *Parochiarum* nomine intelligitur, quas quum Redemptus

I.

Argumenta eorum, qui S. Eutychium volunt Ferentini in Campania S. Redempto apparuisse.

II.

Quid Parochiarum nomi-

ne intelligitur,
 quas S. Redemptus
 Episcopus
 circumfisse dici-
 tur.

Ferentinæ civitatis Episcopus circuiret, pervenit ad Ecclesiam B. Eutychie Martyris.

Maurini Patres in notis ad hunc S. Gregorii locum: *Parochiæ*, inquit, dicuntur, non quidem Ecclesiæ, quæ sunt intra civitatem, sed quæ extra civitatem in Diœcesi existunt, qualis est Ecclesia S. Eutychie in crypta Surianensi extra Ferentum, Viterbium, & Hortam posita. *Hic Parochiæ dicuntur Vici, Vicaneque Ecclesiæ: quod vix in superioribus, aut etiam æqualibus Scriptoribus invenietur. Legitur tamen Parochia in eadem significatione in epistola synodica ad Egidium de novo castri Ducensis Episcopatu in Appendice operum Gregorii Turonensis col. 1341. Cangius in suo magno Glossario col. 190. & 191. evidentissime probat nomen Parochiæ significare territorium, & districtum Episcopi: Parochiarum nomen, inquit, rusticarum Ecclesiarum olim fuit, ideoque Parochiæ Civitatibus opponuntur in concilio Agathensi can. 21. In Hierolexico Dominici Macrii, & Caroli fratris: Parochia dicitur diœcesis Parocho subiecta: (nam peragratis forte Diœcesibus, quum domum venit &c. Sidon. lib. 9. epist. 16.) & è contra Parochia pro Episcopi Diœcesi non raro accipitur. Unusquisque Episcoporum habeat suæ Parochiæ potestatem. Rothland. in epist. ad Nicol. Nullus Episcopus in alterius Parochia ordinationes aliquas facere, vel negotia peragere, quæ ad eum non pertinent &c. In capit. Caroli Magni lib. 1. cap. 11. Natalis ex epistola S. Innocentii I. tom. 4. sect. 4. cap. 5. art. 7. pag. 86. Constat, inquit, in aliis Diœcesibus Parochias fuisse extra urbem Episcopalem. En Parochiæ nomen, & pro vicinis, seu rusticis Ecclesiis sumtum, qualis erat Ecclesia Surianensis, quoad Ferentinam civitatem: & pro Parochiis extra urbem Episcopalem sitis; & pro ipsa Episcopali Diœcesi. Hinc tam Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem 8. Aprilis, quam Tillemontius tom. 5. Hist. Eccl. art. 50. dum visio-*

visionem hanc S. Redempti ex S. Gregorio narrant, aperte dicunt: *Quum suæ Diœcesis Ecclesias visitaret.* Sed quomodocumque Parochiæ nomen sumatur, hæc objectio nihil eos juvaret, qui de Ferentino in Her- nicanis oppido loqui S. Gregorium contendunt; nam neque intra, neque extra illud oppidum reperire est S. Eutychie Martyris Ecclesiam, & sepulcrum, ut sæpe observavimus.

III. Quod autem B. Gregorius Eutychie Martyrem, suppresso Presbyteri nomine, appellavit; non alium designat Martyrem a Presbytero diversum; nam eidem B. Gregorio, ut legenti aurea ipsius scripta patet, familiare est, de viventibus quidem, aut iis, qui nondum inter sanctos colebantur, sic loqui, ut Diaconi, Presbyteri, & Episcopi dignitatem semper exprimat, si qua sunt insigniti; de iis vero qui ad Dominum migrarunt sanctis, illam reticere. Exempla habemus in ipsis Dialogorum libris: ubi Sanctos Stephanum, Laurentium, & Martinum, non expresso Diaconi, & Episcopi nomine vocat: ait enim lib. 1. cap. de Ancona loquens: *juxta eam namque civitatem Ecclesia B. Martyris Stephani sita est;* & lib. 3. cap. 27. de Sanctulo Provinciæ Nursiæ Presbytero: *alio quoque tempore vehemens ubique fames incubuerat, & B. Laurentii Martyris Ecclesia fuerat a Longobardis incensa.* Demum libro 2. cap. 8. de S. Benedicto Monachorum occidentalium Patriarcha: *Iluc itaque (idest ad castrum, quod Casinum dicitur) vir Dei perveniens, contrivit idolum, subvertit aram, succendit lucos, atque in ipso Templo Apollinis, oraculum B. Martini; ubi vero ara ejusdem Apollinis fuit, oraculum S. Joannis construxit.* Quis autem nescit, ibi sermonem esse de B. Martino Episcopo, deque Sanctis Diaconis Stephano & Laurentio? Sed & in Martyrologio Romano die 15. Aprilis Sancti Martyres *Maro, Eutyches, & Victorinus* coluntur hoc elogio: *Eodem die Sancto-*

III.

Familia est S. Gregorio Papa, Sanctos in Cælo regnantes laudare, suppresso Episcopi, Presbyteri, & Diaconi nomine.

98 DE S. EUTYCHIO PRESB.
rum Martyrum Maronis, Eutychetis, & Victorini;
quorum tamen duos priores constat ex actis Presbyteros
fuisse, tertium vero Episcopum Amiterninum.

Sive autem Presbyterum, & Martyrem, sive so-
lum Martyrem hunc Eutygium B. Gregorius appel-
lasset, certum est, ipsum de Ferentino in Tuscia
Martyre Eutychio, non in Hernicis loqui: nullus enim,
ut sæpe diximus, Eutygius martyr in Ferentina Cam-
paniæ Diœcesi in Ecclesia sui nominis colitur. Nemi-
ni siquidem eorum, quorum catalogum texuimus,
Martyrum, quibus *Eutygii*, sive *Eutychetis* nomen im-
positum, constat ex ipsorum actis, præter Eutygium
nostrum Presbyterum, ac Martyrem, convenire posse,
quæ a S. Gregorio Papa narrantur.

IV.
De S. Eutygii
nomine.

IV. Quod spectat nomen *Eutygii*, notant Patres
Maurini, apud S. Gregorium Papam lib. 3. Dialogorum
cap. 38., Græce quidem in quibusdam codicibus ma-
nuscriptis legi Ἰετιμῆ, *Jutici*; Latine autem in cod.
S. Germani a Pratis, & in secundo cod. S. Theodori-
ci, *Juthici*: in primo S. Petri Carnotensis, *Justici*,
consentiente Interprete Græco. In secundo Carnoten-
si, *Justini*: in Compendiensi, *Zotici*: in primo S. Theo-
dorici: *Judici*. In cæteris, Græce quidem, Εὐτυχιῆς,
Latine vero *Eutygii*, aut *Eutygii*. Equinus etiam
Episcopus narrans visionem S. Redempti ait lib. 11.
cap. 105. *pervenit ad Ecclesiam S. Zotici Martyris*.
Verum codices fere omnes Mss. & impressi habent
Eutygii, atque ita legendum esse constat ex Martyr.
Rom., in quo hic Sanctus, de quo ait S. Gregorius
Papa, non *Zoticus*, non *Justinus*, non *Judicus*, non
Justicus, non *Juticus* appellatur, sed *Eutygius*; Itali-
ce autem *Eutitius*; nomen videlicet a Latino corru-
pto *Euticio* derivatum.

V.
S. Eutygium
Ferentinum
Martyrem a

V. Bollandus tom. 1. Februarii pag. 458. num. 2. in
S. Eutygio, de quo Martyrologium Romanum ad
diem 4. Februarii, suspicatur, an sit idem *Eutygius*
Mar-

*Martyr Romæ, qui & in actis S. Secundi 1. Junii. Romano illo dif-
 Quia acta ejus, inquit, interciderunt, dubitari for- ferre, quem Da-
 tasse potest, an non hic sit S. Eutyechius Presbyter, cu- masus versibus
 jus in Actis S. Secundi Martyris 1. Junii mentio fit. exornavit.*

*Quum enim questionarii, qui S. Secundum saxo alliga-
 tum Americæ in Tiberim jecerant, Spoletium rever-
 tentes, feroci urso occurrissent, ab eo octo occisi fuere,
 reliqui vix evaserunt clamantes: Vere homo iste est
 magni Dei cultor. Et hæc dicentes venerunt ad Bea-
 tum Eutyechium Presbyterum, ubi latebat abscondi-
 tus; & mittentes se ad pedes ejus, cum lacrymis ro-
 gabant cum, ut baptizari ab eo mererentur. Quibus
 ille respondit: Vos tantum credite Christo Domino
 nostro; & quidquid unquam mali gessistis, per fidem
 Baptismatis ejus condonabitur vobis. Allata itaque
 aqua, baptizati sunt per B. Eutyechium Presbyterum
 eadem hora promiscui sexus numero duodecim: qui
 abeuntes ad sua, gratias Deo referebant cum lætitia
 magna. Hæc ibi. Addit idem Bollandus: At nus-
 quam in Martyrologiis illius B. Eutyechii mentio. For-
 tassis in tractum Spoletinum concesserat, ut lateret; &
 hinc Romam vel raptus est ad tormenta, vel ultro re-
 versus, martyrii ansam invenit sub Maximiano, sub
 quo & S. Secundus coronatus dicitur. Duplex docti viri
 allucinatio. Primum, quum ait, nusquam in Martyro-
 logiis Romanis B. Eutyechii Presbyteri mentio. Colitur
 enim die 15. Aprilis insigni elogio ex Dialogis S. Gre-
 gorii petito, ut in notis ad eam diem Baronius af-
 firmat: Ferrarius autem acta illius ediderat in Epi-
 tome, quam cl. Joannes Bollandus consulere poterat.
 Deinde Eutyechium Presbyterum S. Secundi Martyris
 æqualem confundit cum Eutychio Martyre Romano,
 cujus elogium S. Damasus Papa scripsit: nam huius
 Romani Martyris Eutyechii, ut Bollandus ipse ex Ba-
 ronio notat, corpus è dicto cœmeterio Callisti, ubi se-
 pultus fuerat, translatum est ad Basilicam S. Lauren-*

iii in Damaso, dictam ad Theatrum Pompeji. Istic sub ara majore asservari scribit Octavius Pancirolus in Thesauris absconditis Almae Urbis Regione 12. Ecclesia 3. In Indice Reliquiarum testatur, Brachium ejus unum exstare in Ecclesia S. Luciae in Silice, sive in Orphea. At vero corpus S. Eutychie Presbyteri, ac Martyris, cujus in actis S. Secundi fit mentio, ex eodem saltem Ferrario discere potuit Bollandus, in Surianensi Ecclesia coli. Etsi enim, dum in vivis esset Bollandus, acta latina S. Eutychie Presbyteri Ferentini & martyris erant inedita, adeoque de ipsis ne verbum quidem poterat proferre; Ferrarii tamen epitome jam vulgata fuerat, unde is colligere debebat Eutychie Romanum a Ferentino Martyre omnino diversum esse. Post obitum Bollandi, quum a Theseo Pennatio acta illa ad Godefridum Henschenium fuissent transmissa, quumque is acta S. Secundi Martyris Tom. 1. Junii pag. 51. edidisset, perspectis, perpensisque actis S. Martyris Eutychie Ferentini, in eam ivit sententiam, quod idem sit Eutychie noster, qui in actis S. Secundi laudatur, ut constat ex nota Tom. cit. pag. 54. Egimus nos 15. Maji de S. Eutitio Presbytero, cumque sub Maximiano potius, quam sub Claudio passum ostendimus: curabat autem Ecclesiam Ferentinam in Hetruria, modico trans alteram ripam Tiberis intervallo.

VI.
Eundem Eutychie
bium Ferentinum
differre ab Eutychie,
sive Eutychie
Martyre, Maronis
& Victorini socio.

VI. Baronius in notis ad diem 15. Aprilis distinguit quidem S. Eutychie nostrum Ferentinum, ab Eutyche, Marone, & Victorino, quorum commemoratio eadem die colitur; sed quando ille passus sit, asserit se non invenisse. Hinc ansa nonnullis est data, ut affirmarent hujus Eutychie nomen in Martyrologio Romano redundare: eundem enim esse, ac Eutychen, Maronis, & Victorini socium: de hoc siquidem Eutyche loqui Martyrologia antiqua, qui una cum Marone, & Victorino lauream Martyrii adeptus est,

est, postquam cum Beata Flavia Domitilla apud insulam Pontiam in Christi confessione exulasset, hoc brevi elogio, (1) quod legitur in vetustissimis Mss. Martyrologiis: *In Italia natalis Beatorum Martyrum, Maronis, Eutychetis, & Victorini*. Seu, ut habet Ufuardus (2) cum hac appendice: *In Italia beatorum Martyrum Maronis, Eutychetis, & Victorini, qui primo apud Insulam Pontiam in Christi confessione longum ducentes exilium, postmodum sub Principe Nerva, quum convertissent plurimos ad Fidem, jussi sunt variis interfici pœnis*. Aut demum juxta Martyrologium (3) Romanum postremo emendatum: *Eodem die (15. Aprilis) Sanctorum Martyrum Maronis Eutychetis, & Victorini, qui primo cum B. Flavia Domitilla apud Insulam Pontiam in Christi confessione exules, postmodum sub Principe Nerva liberati, quum plurimos ad fidem convertissent, in persecutione Trajani a Valeriano (4) Judice variis pœnis jussi sunt interfici*.

(1) Triplex Martyrologium Sacrosanctæ Basilicæ Vaticanæ ad diem 15. Aprilis, exstat in Archivo ejusdem SS. Basilicæ.

(2) Exempla pervetusta Ufuardi exstant in Biblioth. Vatic. Codd. MSS. 835. 5415. 5418. 4773. 4849. & Cod. MS. Alexandr. Vat. 249. 429. Typis impressit Joannes Molanus Lovanii 1568., & iterum 1573.

(3) In primis Romani Martyrologii editionibus eadem habentur de SS. Martyribus Marone, Eutychete, ac Victorino, quæ apud Ufuardum. In ea vero, quæ sub Gregorio XIII. emendata est, Baronius aliique Docti Viri quædam mutanda, & quædam addenda censuerunt, ut in citatis Martyrologii verbis videre est, a quibus non parum dissentit Ado in suo Martyrologio ad diem 15. Aprilis, & 5. Septembris, quemadmodum præter impressos, constat ex MSS. Codicibus Vaticanis Alexandrinis 511. & 512.

(4) *A Valeriano Judice*. Acta SS. Nerei, & Achillei, quæ Baronius ipse probat, *Aurelianum* habent, non *Va-*

fici. De Eutychio vero altero, quem nos Presbyterum Ferentinum dicimus, in antiquis Martyrologiis, ajunt, ne verbum quidem fieri.

Verum nos ultro concedimus Eutychie nostri memoriam in Martyrologiis antiquis non reperiri; hæc duo tamen negamus: primum, eundem alibi cultum non fuisse; deinde, non esse ipsum ab Eutyche Maronis & Victorini socio diversum. Alibi siquidem cultus fuit, idest in Ferentina, Viterbiensi, Hortana, & Surianensi Ecclesiis: quemadmodum ex dictis patet, atque ex iis maxime Henrici Bruni Hortani Episcopi verbis in Instrumento inventionis, & recognitionis corporis ejusdem anno 1496. confecto, ubi ait: *Quumque etiam Sacerdotes, & literatæ personæ dictæ terræ [Suriani] redditi certiores de inventione dictæ arcæ, seu Sepulcri ex tabulis marmoreis confecti, ad præfatam venerabilem Ecclesiam [apud Surianum sitam] cum Historia dicti Sancti accesserint, quæ singulis annis in festo dicti Sancti Sacerdotibus in Matutinis, & aliis horis Canonicis legebantur; ac cognoscentes ex Historia, & ex arcæ, seu Sepulcri compositione, & signis, illa fore ossa, & venerabiles Reliquias dicti Sancti, hoc est, Eutychie. Cujus proinde festum singulis annis a Surianensibus celebrari, & Historia ad horas Canonicas a Sacerdotibus recitari consueverat.*

VII.

Idque ostenditur tum ex Martyrio ejusdem Eutychie Ferentini Presbyteri; tum ex Actis Valentini, & Hilarii, Gratiliani, & Felicissimæ, atque Secundi Martyrum.

VII. Ab Eutyche autem, seu Eutychete Sanctorum Martyrum Victorini Episcopi, & Maronis Presbyteri socio, Eutygium nostrum Ferentinum differre, ostendunt acta tum ipsius Eutychie nostri, tum SS. Nerei, & Achillei; necnon acta SS. Valentini & Hilarii, Gratiani & Felicissimæ, Demetrii Proconsulis, atque Secundi Martyris; quæ omnia Baronius vidit, atque laudavit, præter Eutychie nostri Historiam.

Et

lerianum. Mendum ergo irrepsit in Martyrologium Romanum, in quo SS. Maro, Eutyches, & Victorinus a Valeriano Judice dicuntur jussi interfici.

Et acta quidem Sanctorum Nerei, & Achillei nobis repræsentant *Eutychem* post ipsius Martyrium, quod Trajano Imperatore contigit, sepultum fuisse juxta locum ipsum, ubi agonem suum consummavit, idest, in media via XVI. ab Urbe milliario, via Nomentana, ubi Christiani Basilicam Deo in ipsius Martyris honorem extruxerunt. En verba ipsa ex per vetustis Codicibus Mss. Vaticanis Alexandrinis 516.539. & 541. a Bollandianis Patribus descripta ad diem 12. Maji pag. 11. quæ Surius edidit, sed dictione plerumque in gratiam Lectoris nonnihil expolita, quemadmodum iidem Patres observant. *Quum Aurelianus post martyrium Nerei, & Achillei ageret, ut ad Domitillæ possit pervenire consensum; dictum est illi a quodam, quod majorem haberet caritatem cum Eutyche te, & Victorino, & Marone, quam habuerat cum Eunuchis suis Nereo, & Achilleo, qui eam docuerant Christo credere. Unde factum est, ut a Principe Nerva peteret eos sibi donari, si sacrificare noluis sent. Qui quum viriliter agerent Eutyches, Victorinus & Maro, atque minas Aureliani penitus non curarent, deposuit eos de Insula & quasi servos per sua prædia singulos divisit, Eutychem in sextodecimo ab Urbe, via Nomentana; Victorinum vero in sexagesimo; Maronem vero in centesimo trigesimo, in eadem Salaria via; jussitque eos in terram fodere per totum diem, ad vesperum vero cantabrum manducare. Sed Deus omnipotens dedit eis gratiam in locis peregrinis. Nam Eutyches conductoris loci filiam a diabolo liberavit; Victorinus autem vicedominum loci paralyticum, per tres annos de lecto non surgentem, fecit orando incolumem. Maro vero morbo hydropis laborantem procuratorem civitatis Septempeda liberavit. Interea facientes sermonem ad populum, docuerunt multos Christo credere, & facti Presbyteri, populum credentium ampliavere. Tunc diabolus replevit ira mentem Aureliani, & misit qui*
vario

vario genere pœnarum interficeret eos . Nam Euty-
 chen in media via diu cædi jussit , quamdiu spiritum
 exhalaret : cujus corpus rapuit populus Christianorum ,
 & cum honore magno sepulto , in Christi nomine super
 eum Basilicam fabricavit . Ex iisdem Actis hæc Ado
 Viennensis in suum Martyrologium ad diem 15. Apri-
 lis intulit Cod. Vat. Alexandrino 511. , & 512. Apud
 Italiam Sanctorum Martyrum Maronis , Euticetis , &
 Victorini . Qui cum B. Flavia Domitilla apud insu-
 lam Pontiam longum ducentes exilium , eamque in Chri-
 sti confessione pio foventes solatio , invidia , atque inse-
 ctatione Aureliani sponsi , & persecutoris ejus , quem
 illa ob Christum contempserat , postmodum a Principe
 Nerva eidem Aureliano in servitutem traditi sunt .
 Quos ille primum quasi servos per sua præsidia singulos
 divisit , jussitque eos terram fodere per totum diem , ad
 vesperum vero cantabrum manducare . Deinde quum
 plurimos ad fidem Christi converterent , & populum
 credentium ampliarent , repletus ira diaboli , misit , qui
 vario genere pœnarum interficerent eos . Nam Euty-
 chen in media via tamdiu cædi jussit , donec spiritum exha-
 laret , cujus corpus rapuit populus Christianorum . Per-
 git Martyrium Victorini , & Maronis , ut supra , de-
 scribere : quod & repetit die 5. Septembris , tametsi
 Victorinum Martyrem ibi cum altero Victorino Con-
 fessore Sancti Severini fratre confundit , ut optime no-
 tat Baronius die 8. Junii , & 5. Septembris , & post
 ipsum Papebrochius in Prolegomeno ad vitam San-
 cti Severini . Hic igitur Eutyches , Victorini , &
 Maronis socius Trajani temporibus via Nomentana
 sextodecimo ab Urbe milliario , & passus , & sepultus
 est , ibique Ecclesia fuit a Christianis ad ejus tumulum
 extructa : adeoque ut cl. Joannes Marangoni (1) in
 actis

(1) Acta S. Victorini Episcopi Amiterni , & Martyris il-
 lustrata &c. Auctore Jo. Marangoni Presbytero Vicentino
 Romæ 1740.

actis S. Victorini Episcopi Amiterni & Martyris pagin. 46. recte observat, *ex non levi conjectura suspicamur, fuisse haud longe ab oppido, nunc Monte Libretto nuncupato, prope quod via Nomentana, indicata in actis, via Salariae jungitur, trans aliud oppidum Ereti, vulgo Monte Rotondo. Ibi enim circa XVI. ab Urbe milliarium habetur parvum cœmeterium, de quo fit mentio a cl. viro Buldetto in suo opere lib. 2. cap. 18. pag. 575., & in quo corpus hujus Sancti Eutychetis depositum fuisse arbitramur, & in eadem crypta illi erectam fuisse ædiculam, seu Ecclesiolam, quæ in actis appellatur Basilica. Quid? quod Sigebertus in suo Chronico ad annum 969. refert, Theodoricum Mentensem Episcopum ab Amiterno Eutychem martyrem cum reliquiis Maronis, & Victorini sociorum ejus sustulisse: ac proinde certum esse videtur, jam antea corpus S. Eutychetis e memorato cœmeterio ad urbem Amiternum translatum fuisse, quamvis nulla exstet apud Amiternenses memoria translationis istius. At vero Eutychius noster anno 593. quo S. Gregorius Dialogos suos scripsit, in Ferentina Diœcesi sepulcrum, & Ecclesiam habebat, atque ut ex actis ipse (1) compertum fit, postquam Ferentinam Presbyter curasset Ecclesiam, martyrium non sub Trajano, sed sub Maximiano subiit, non longe ab urbe Ferentina in Tuscia capite truncatus, cujus corpus B. Dionysius Episcopus inde, ubi passus fuerat, levatum, in crypta posuit, milliariis ab eadem Ferentina urbe fere quindecim.*

Præterea Sanctorum Martyrum Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi acta ex antiquissimo Codice eruta, qui quondam Viterbii in Ecclesia Cathedrali

O

drali

(1) Edita sunt ab Henschenio die 15. Maji, & a Pennatio in lib. cui titulus: *Vita del glorioso S. Eutizio Sacerdote e Martire* pag. 279.

drali servabatur, ex qua accepit illa Baronius, ut ipse testatur in notis ad diem 3. Novembris, nunc vero Romæ in Vallicellana Bibliotheca servantur, ut asserit Nardinus Episcopus Aquipendii, qui ea typis edidit Viterbii anno 1684. iterumque Pennatius Monte Phalisco 1721. laudant *Eutybium Presbyterum, & Martyrem*, qui sub Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus claruit. Postquam enim jussu Proconsulis in Tyberim Valentinus, & Hilarius projecti fuissent, hæc de S. Eutychio subjunguntur apud Pennatium pag. 326. *Questionarii autem, qui jactaverunt Sanctos Martyres, dum reverterentur, invasit eos ursus ferocissimus, & occidit ex eis amplius quam octo viros: & alii male mulctati fugerunt. Fugientes autem dicebant, quomodo ii servi Dei cultores veri erant Christi! Credamus igitur & nos in illum, in quem crediderunt & ipsi Beati Martyres Valentinus, & Hilarius. Et venientes perquisierunt B. Eutybium Presbyterum, qui erat absconditus: & quum invenissent, miserunt se ad pedes ejus dicentes: Pastor bone animarum Christo credentium, libera nos per tuam sanctam doctrinam, & demonstra nobis viam beatissimorum Martyrum Valentini Presbyteri & Hilarii Diaconi, quos injuste per imperium nequissimi Demetrii Proconsulis necavimus in fluvio. At B. Eutybicus indixit eis triduanum jejunium, & die sancto Dominico baptizavit eos cum omni familia eorum.* Actorum hujusmodi veritas confirmatur ex Lectionibus (1) SS. Martyrum Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi, quæ a Sacra Rituum Congregatione die 19. Augusti anno 1662. approbatæ, recitantur in Ecclesia Cathedrali Viterbieni. Nam Lectione V., eadem, quæ supra, de Beato Eutychio narrantur. Deinde in actis S. Demetrii Pro-

(1) Lectiones istæ habentur apud eundem Pennatium in *Vita S. Eutyhii* pag. 337.

Proconsulis, qui post martyrium SS. Valentini & Hilarii ad fidem Christi conversus, & pro eadem fide martyr occubuit, apud Henschenium Tom. 3. Maji pag.459., & apud Pennatium pag.339. de eodem S. Eutychio Presbytero, & Martyre hæc leguntur. *Post multum vero tempus dolore illi percussus est Demetrius Proconsul, qui æstuans, atque anhelans currit citius, & veniens ubi corpora Sanctorum Martyrum quiescebant, & projiciens se in pavimento, cepit clamare, & dicere. Succurrite mihi Servi Dei excelsi, & nolite me amplius torquere. Tunc Sancti dederunt ei soporem somni, & per visionem dixerunt ei: Fac venire ad te Eutygium Presbyterum, & ipse te salutem restituet. Tantum monita illius serva, & noli jam amplius incredulus esse.* Reliqua. Habemus hic Eutygium Presbyterum, non Maronis & Victorini, sed Sanctorum martyrum Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi, & Demetrii Proconsulis æqualem, de quibus Martyrologium Romanum die 3. Novembris; in eo vero, quod jussu Gregorii XIII. ex Typographia Dominici Basæ anno 1583. prodiit, die 14. Januarii fit commemoratio.

His accedunt acta Sanctorum Martyrum Gratiliani, & Felicissimæ, quæ ex pervetusto codice manuscripto in folio majori membraneo Sacrarii Ecclesiæ Cathedralis Castellanæ describit sæpe laudatus Pennatius pag.341. Vidit hæc acta Baronius, ut notat ad diem 12. Augusti. In his autem Sanctorum actis disertè fit mentio S. *Eutyghii Presbyteri*, a quo baptizatus perhibetur S. *Gratilianus*, quem alii *Gracilianum* vocant, & S. *Felicissima Virgo* sacro Chrismate peruncta. Et de Gratiliano quidem num.XI. hæc leguntur: *Dum hoc legisset B. Gratilianus, ambulavit ad B. Eutygium Presbyterum, & dixit ei: Conjuro te per Christum, quem tu prædicas, ut dicas mihi qualem acquisitionem a Christo acquirant, qui & eum*

confessi fuerint, & crediderint ei. Respondit autem Euty chius Presbyter, dicens: Quicumque crediderint Christo, habebunt vitam æternam, & remissionem peccatorum. Tunc dicit ei Gratilianus: Per lectiones Evangeliorum divinas te conjuro, ut non tardes mihi fidem Christi demonstrare, & baptizare me. Et fecit eum catechumenum, & post triduum baptizavit eum in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Felicissima vero, postquam ejusdem Gratiliani precibus a cæcitate curata est, ab eodemque Baptismum recepit, ad B. Euty chium missa dicitur, ut sacro Chrismate liniretur. Et dum baptizata esset, agens gratias Deo, & Beato Gratiliano, qui eam illuminavit per Christi virtutem; dicit ei B. Gratilianus: Ambulate ad B. Euty chium Presbyterum, & ipse vos linibit Chrismate salutis, ut perfectam cognoscatis viam Christi. Ambulantes vero ad B. Euty chium Presbyterum, miserunt se ad pedes ejus dicentes: Per Christum te conjuramus, quem cognovimus per famulum ejus Gratilianum, ut non tardes nos linire Chrismate salutis, quia ipse nos huc ad vos direxit. Et linivit, & consignavit eam Chrismate salutis, & docebat eam, ut Christum diligeret. Nisi dicamus hunc Actorum locum (1) corruptum esse, aut de unctione Chri smatis in vertice, non in fronte, intelligi: Pennatius pag. 45. & 357. Antiquitati, inquit, consonum reperitur hoc B. Euty chii factum: primis enim sæculis post Baptismum Confirmatio; post Confirmationem, eodem

tem-

(1) Eadem fere habentur in Actis S. Secundi Martyris: sed in iis dicuntur Quæstionarii a S. Euty chio Presbytero baptizati, & confirmati in Fide S. Trinitatis. Unde suspicamur, hic quoque de S. Felicissima olim scriptum fuisse, quod ab eodem Euty chio confirmata sit in Fide S. Trinitatis: Quæ verba postmodum a recentiori amanuensi ad Sacramentum Confirmationis sint traducta.

tempore sacra Eucharistia initiatis conferebatur; ut observat Schelstratius tom.1. antiquit. dissert.2. cap.7. num.2. pag.200., & Pagius junior in Breviario secul.V. in S. Hilar. Papa num.14. pag.213. Confirmantur hæc ex Epistola Sanctissimi Domini Nostri BENEDICTI XIV. cujus titulus, *Instructio Pastoralis super nonnullis dubiis circa Cophtorum ritum*, edita die 4. Maji 1745., in qua Doctissimus Pontifex ad primum dubium sic pronunciat. *Præterea licet apud Occidentales etiam Ecclesias in more posita quandoque fuerit Baptismatis, & Confirmationis simultanea collatio, & hæc consuetudo in aliquibus Diœcesibus antea-cto tempore inoleverit juxta exempla relata a Vicecomite in tract. de Confirmat. cap.14., & a Martene de antiquis Eccl. ritibus lib.1. cap.2. art.1.* Idem videre est in vita S. Sufannæ apud Surium die XI. Augusti cap.12. de Claudio & Maximo a Cajo Pontifice post Baptismum Chrismate consignatis, quibus sacra Eucharistia fuit postremo loco porrecta. Sed inter illa acta, & ista S. Eutychie, hoc interest, quod ibi Cajo Episcopus, non Gabinius Presbyter, Maximum & Claudium Chrismate linivit; hic vero Eutychie Presbyter Sacramentum Confirmationis administrasse dicitur: id quod nisi ex delegatione Summi Pontificis, peragi nequivit. Eam autem delegationem in iis præsertim Persecutionis temporibus factam Eutychie oportet, si fides actis est adhibenda: ut conjicit cl. vir Franciscus Mariani in erudita dissertatione de *Etruria Metropoli* pag.263. ad annum Christi 306. ubi ait, S. Eutychie vacantis tunc Ecclesiæ Tuscaniensis Episcopi vices gessisse. Sed quidquid sit de eo Eutychie facto, passi sunt *Gratilianus*, & *Felicissima* Martyres *C. Galerio Maximiano Imperatore*, ut arbitratur Pennatius pag.234., ubi nomen *Claudii*, quod in actis SS. Martyrum Eutychie, Gratiliani & Felicissimæ obrepfit, ostendit esse amanuensium sphalma, quod non
istis

istis tantummodo, sed aliis quamplurimis actis accidisse, certum est, & apud eruditos viros indubitatum. Eutychius vero una cum Marone, & Victorino sociis, sub Nerva, & Trajano Imperatoribus, in Christi confessione claruit; adeoque inter utrumque Eutychium, spatium ducentorum annorum intercessit.

Tandem utriusque Eutychii discrimen comprobatur ex iis, quæ de S. Secundo Martyre ex manuscriptis Codicibus Eugubino, & Bodecensi refert cl. Henschenius ad diem 1. Junii pag. 53. Hunc enim Martyrem sub Diocletiano passum fuisse exponitur in Martyrologio Romano his verbis: *Ameria S. Secundi Martyris, qui sub Diocletiano in Tyberim projectus, martyrium consummavit.* In Actis autem hujus Martyris, quæ Baronius laudat in hæc verba: *de quo Tabula Ecclesie Amerina, & vetera monumenta ejusdem Ecclesie, quibus ejus acta descripta habentur: disertam fit mentio B. Eutychii Presbyteri, a quo baptizati dicuntur Quæstionarii, qui sanctum Secundum in Tyberim dejecerant. Et completa oratione, projecerunt eum (ideest, sanctum Secundum) in Tyberim, & reversi sunt: quos statim Dei nutu invasit ferocissimus ursus, & occidit ex iis octo viros; cæteri vero dilacerati fugerunt. Confitentes vero Christum, quem credidit B. Secundus, venerunt ad B. Eutychium Presbyterum, miseruntque ad pedes ejus se, dicentes: miserere nostri Domine, & doce nos fidem Beati Secundi, quem nos injuste per jussionem Dionysii necavimus in fluvio, & fac nos Christi esse consortes. Beatus Eutychius dixit eis: Si ex toto corde in Christum creditis, omnia condonantur vobis. At illi una voce dixerunt: credimus in Christum, in quem credidit B. Secundus. Et accepta aqua, baptizavit eos, & confirmatos in fide Sanctæ Trinitatis dimisit in pace; erant autem viri duodecim. Eadem habet manuscriptus Codex Ecclesie*

Pergulanæ apud eundem Henschenium pag. 56. *Postmodum missus ad Ameliam, plumbum bulliens mergitur in os ejus; & projectus in Tyberim cum mola ad collum: quæstionariis redcuntibus venit ursus, & occidit octo ex eis, alii autem qui evaserunt, baptizati sunt a S. Eutitio.* Eutitius enim, & Euty chius promiscue vocatur: de quo idem Henschenius in notis ad Codicem Eugubinum, & Bodecensem pag. 54. *Egimus nos 15. Maji de S. Eutitio Presbytero, eumque sub Maximiano potius, quam sub Claudio, passum ostendimus; curabat autem Ecclesiam Ferentinam in Hetruria, modico trans alteram ripam Tyberis intervallo.* Scio, hæc, quæ de quæstionariis post S. Secundi martyrium narrantur, verbum fere ad verbum haberi in actis SS. Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi, quæ supra retulimus. Verum non est hic nostrum, quæcumque in actis Martyrum exponuntur, ad lydiæ examinis lapidem revocare. Quamplura sunt acta, quæ additiones hujusmodi retinent, sive de tractiones, aut mutationes: quæ tamen non sunt idcirco penitus rejicienda, quum hoc nihil referat quantum ad historiæ veritatem, sed *Scriptorum culpæ sit adscribendum, dum de emendatis in emendata scriptitant, ut ait S. Hieronymus Præfat. in librum Paralipomenon: hujusmodi enim corruptelæ, eodem Hieronymo teste in Præfat. ad Evangelia, inde provenire solent, vel quia a vitiosis Interpretibus quædam sunt male red-dita; vel a præsumptoribus imperitis emendata per-versus, vel a librariis dormientibus aut addita, aut mutata.* Eminentissimus Baronius in notis ad Martyrologium Romanum sæpissime corruptelas hujusmodi in actis sanctorum deprehendit, censorio calamo perstringit, & emendat; quin tamen acta ipsa penitus rejiciat. Instar omnium, quæ huc congerere possem, hoc unum satis sit. In notis ad diem 1. Septembris de S. Prisci Episcopi & Socjorum vita sic pronunciat.

Quis-

Quisquis fuerit ejus Auctor, constat quidem inscitia rerum, ac temporum, nonnulla veritati contraria admiscuisse, ut ea, quæ in ejus principio leguntur de Valente, & Valentiniano Augustis, quos dicit acerbissime Dei Ecclesiam persecutos esse, eorumque auctoritate hos sanctos Episcopos Africa pulsos, navique cariosæ impositos, ac maris tempestati commissos. Id factum Baronius ad Vandalicam potius persecutionem refert: Quæ enim in persecutione Vandamica facta sunt, inconsulte admodum Auctor ille Valentiniano, atque Valenti Imperatoribus adscripsit. Quidquid autem sit, sive auctor vitæ S. Secundi Martyris hoc factum ex actis SS. Valentini, & Hilarii mutuatus fuerit: (quod vero propius existimo, quum hæc acta sint longe vetustiora:) sive potius id post obitum SS. Valentini & Hilarii gestum dicatur, quod in aliis Codicibus de S. Secundo Martyre legebatur; sive demum utrumque factum ita vere contigerit, uti utrobique narratur; constat tamen ex utraque Sanctorum Martyrum vita, B. Eutychem Presbyterum Ferentinum, tam Sanctorum Valentini, & Hilarii, quam S. Secundi æqualem fuisse; ac proinde Diocletiani & Maximiani temporibus claruisse; ab eoque Eutyche differre, qui Sanctæ Flaviæ Domitillæ, Maronis, & Victorini socius, Trajano imperante lauream martyrii est adeptus.

VIII.

Eutychem Ferentinum differre etiam ab aliis Eutychiis quorum Sigebertus, & alii meminere.

VIII. Sigebertus in Chronico ad annum 969. binos *Eutychos* memorat, quorum Reliquias ex Italia in Gallias a Theodorico Metensi Episcopo, & ab Imperatore Othone translatas affirmat: unum videlicet, quem supra diximus, socium Victorini & Maronis fuisse; alterum, quem ipse Sigebertus appellat *socium S. Elpidii Confessoris*. Hoc anno, inquit, Theodoricus Metensium Episcopus, Imperatori (Othoni I.) sanguine, dilectione, ac familiaritate cæteris devinctior, dum in Italia expeditione per triennium sub eo militaret, multa capita, & pignora Sanctorum de di-

ver-

versis Italiae locis, quocumque modo potuit, collegit. Primum è Marsia S. Elpidium Confessorem, cujus socium Eutybium Episcopum ipse Imperator jam sustulerat. Ab Amiternis Eutychetem Martyrem cum Reliquiis Maronis, & Victorini sociorum ejus. Hactenus Sigebertus. Meminit hujus translationis Baronius tam in annalibus ad annum 969., quam in notis ad Martyrologium Romanum die 2. Septembris. Verba ejus hæc sunt. *Scribit Sigebertus, sacras Reliquias S. Elpidii socii S. Eutybii Episcopi a regione Marsorum translatas esse in Gallias anno Domini 969.* Quis vero fuerit Eutychius ille Episcopus, non exponit. Elpidium autem Abbatem fuisse, cujus nomine oppidum in Piceno idcirco appellatum, quod sacrum ejus corpus se possidere congaudet, ibidem tradit: quem & Petrus in catalogo lib.8. cap. 28. Cappadocem genere fuisse ait: adeoque ille Baronio videtur, de quo præclara Palladius narrat cap.37. Ut ut sit, Eutychius iste Episcopus & Confessor a nostro Eutychio Presbytero Ferentino differt, non modo ob dignitatem Episcopalem, qua ornatus fuisse dicitur; sed etiam quia socius Elpidii Abbatis fuit, & quia sacræ ejus Reliquiæ in Gallias sunt translatae: ubi noster Eutychius adhuc in Surianensi Crypta colitur, estque Presbyteratus, & Martyrii honore insignis.

IX. Idem dicendum de aliis Eutychiis martyribus, quos supra recensui. Nemini eorum conveniunt, quæ de Eutychio Presbytero Ferentino ac Martyre ex certa majorum traditione, & ex authenticis documentis sunt producta; Acta scilicet, martyrium, locus sepulturæ, Ecclesia demum Surianensis, in qua sacrum ejus Corpus fideles venerantur. Ubi cæteri, quorum Catalogum supra texui, Martyres Eutychii, neque in hac Tusciæ parte sunt passi, neque ibi sepulti, aut Ecclesiam habuere: sed ut ex Martyrologiis constat, sanguinem pro Christo fuderunt Carrhis

IX.
Item alium esse Eutybium Ferentinum ab Eutyche illo, qui in Umbria claruit.

in Mesopotamia, Alexandria in Ægypto, in Mauritania Cæsariensi, in Thracia, Ancyra in Galatia, in Asia, in Cilicia, Cyzici, Thessalonicæ, Messanæ, Syracusis, Aquilejæ, Puteolis, Comi. Is verò, quem Acta S. Concordii Presbyteri, & Martyris Spoletini apud Ufuardum die 1. Januarii exhibent, *Eutyches* in Umbria quidem floruit; verum solitariam ibi vitam sub Anthimo Umbriæ Episcopo egit, non Presbyter fuit, neque Ferentinam Ecclesiam sub Dionysio Episcopo rexit, neque martyrium passus legitur, aut quo mortis genere ex hac luce migraverit, de ipso narratur. Nulla ergo auctoritate, nullo fundamento de aliis Eutychiis posset quis id affirmare, quod nos ex S. Gregorio I., ex S. Leone IV., ex perantiquis Sanctorum Actis, & ex Instrumento Inventionis, & Recognitionis sacrarum Reliquiarum de S. Eutychio nostro Presbytero Ferentino, & Martyre demonstravimus.

X.
De Ecclesia, &
Festo ejusdem
S. Eutychie Presbyteri & Martyris, apud Surianenses, de que manna & sanguine inde scaturientibus.

X. Hujus quidem Ferentini Eutychie nomen, quum in antiquis Martyrologiis, ut diximus, nequaquam inscriptum fuerit, non est tamen dubitandum, quin ejus cultui certum diem Ferentini, Viterbienses, Hortani, ac Surianenses olim assignaverint, in iis præsertim Ecclesiis, ubi ipsius Reliquiæ habentur. In Manuscripto Hortano, quod ex Autographo Ferentino exaratum videtur, prodiit autem apud Pennatium pag. 279., passus dicitur *die XV. Maji. Tunc spiculator tenens gladium, uno ictu percussit, & migravit ad Dominum Idibus Maji.* Eadem leguntur in Codice MS. Ecclesiæ Cathedralis Viterbiensis, quem publici juris fecit cl. Henschenius ad diem 15. Maji pag. 460. *Tunc Spiculator tenens gladium, uno ictu percussit, & migravit ad Dominum sub die Iduum Maji, hoc est die decima quinta mensis Maji.* Hanc autem diem XV. Maji Eutychio Presbytero, & Martyri olim apud Surianenses, qui sacrum ipsius Corpus

pus possident, nuncupatam fuisse, liquet ex Instru-
 mento recognitionis Corporis ejusdem ab Henrico
 Bruno civitatis Hortanæ, & Castellanæ Episcopo an-
 no 1496. factæ, ubi Acta illa, quæ ex manuscripto
 Ecclesiæ Viterbiensis supra laudavimus, in quinque
 Lectiones divisa, *singulis annis in festo ejusdem sancti
 Martyris a Sacerdotibus in Matutinis, & aliis Ho-
 ris Canonice recitari consuevissent perhibentur.* Addit
 Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ex Tabulis
 Ecclesiæ Hortanæ, & Surianensis, ubi S. Euty chius
 præcipue uti Tutelaris, ac Patronus colitur, non eum
 tantum diem sacrum Euty chio esse, sed alios præterea
 dies: *Cujus Corpus, inquit, a Beato Dionysio Episco-
 po a Clericis adjuto noctu sepelitur in crypta: ex qua
 aqua infirmis sanitatem impertiens, usque in præsens
 scaterere dicitur, & manna pluries colligi, præsertim in
 festo Paschatis, Pentecostes, Assumptionis, & hac die
 (XV. Maji) quibus anni temporibus ad Eutitii Eccle-
 siam (quæ in Hortana Diœcesi constructa, haud me-
 diocrem apud finitimos populos venerationem habet) Pro-
 cessione fieri consuevit.* Andreas Guidus in Appendice ad
 Tullium Cimam, qui Martyrium S. Euty chii de La-
 tino in Italicum sermonem transtulerat, apud Hen-
 schenium pag.463. præter memoratos a Ferrario dies,
 etiam primum Maji in honorem S. Euty chii celebrari
 affirmat. *Insuper feria secunda Pasche, & simili fe-
 ria Pentecostes, nec non die prima, & decimaquinta
 Maji, solet dicta Ecclesia ab immemorabili tempore
 processionaliter visitari a Clero, atque a Confrater-
 nitatibus quinque ibidem canonice crectis intervenien-
 tibus cum Magistratu loci præcipue cujusque notæ per-
 sonis.* Denique ex eodem Tullio Cima, ejusque con-
 tinuatore Andrea Guido cl. Henschenius pag.462. tra-
 ctatum integrum actis Euty chianis subjungit, cui Ti-
 tulus: *Analecta de Ecclesia S. Eutitii & Manna ibi-
 dem scaturiente: qua de re fusius post Henschenum,*

agit Splendianus Andreas Pennatus lib. 4. cap. 8. & seqq. in erudito Opere, quod Italice composuit, hoc titulo prænotatum: *Vita di S. Eutizio Sacerdote e Martire*; evulgavit autem *Monte Phalisco*, typis Seminararii anno 1721. Idem Auctor lib. 4. cap. 11. non solum Manna scribit ex Tiburtini lapidis tabula scaturire; sed etiam Sanguinem bis emanasse; anno scilicet 1686. die 19. Martii, & anno 1714. die 2. Aprilis, cujus facti authenticum documentum asserit fuisse confectum, ejusque tria exempla servari: primum apud Surianensem S. Eutychiei Confraternitatem: alterum in Cancellaria Episcopi Hortani: tertium denique Romam ad Sacram Rituum Congregationem transmissum. Qui enim S. Gregorii Papæ temporibus Redempto Episcopo apparens, publicam Italiæ calamitatem prænuñciavit, idem nunc quoque manifestis hisce signis cultores suos monere non cessat, *ut fugiant a facie arcus.*

CAPUT VI

De actis S. Eutychii Presbyteri & Martyris.

I.

CTA S. Eutychii Martyris, uti ex Codicibus Hortano, Viterbiensi, & Surianensibus sunt descripta, genuina esse, & sincera, contendit Pennatius a pag. 167. ad pag. 233., Nos, inquit pagin. 231. *antiquitatis argumenta in his actis supra vindicatis, præter enumerata in face prodroma num. XI., & enumeranda pluteo 3. cap. 1. num. 8. hoc loco selegimus a stylo, a concordia, & similitudine cum aliis Actis sinceris, a vocibus, a phrasibus, & a vetustatis moribus relatis. Acta nostra S. Martyris Eutychii stylo simplici sunt constata, sicut & alia Acta recensita, quod est symbolum antiquitatis, ut diximus hoc pluteo, cap. 2. object. 2. præcip. num. 4. Habent hæc Acta concordiam, & similitudinem cum aliis Actis sinceris, ut videre est ex not. 1. 3. 4. 9. 23. 28. 29. 37. 40. 47. 52. 54. 60. 68. 74. 76. 78. 79. In Appendice vero not. 1. Voces antiquæ sunt illæ præcipue, Apparitores, Tribunus, Spiculator, Magi, idest Christiani, ut Ethnici sæculis illis fideles vocitabant, & advertimus not. 21.; & in Acta SS. Gratiliani, & Felicissimæ not. 27. Phrases antiquissimæ sunt illæ, de Christi negotio, not. 6. celebrare divina mysteria, not. 7., & 12., & in Acta SS. Gratiliani; & Felicissimæ not. 15. Intimabo doctrinam tuam Claudio not. 52. florent orationes Sanctorum, not. 79. Mos antiquus vigilandi in sepulcris Martyrum, not. 76. Pergit acta etiam vindicare SS. Valen-*

I.

Propugnantur acta S. Eutychii Martyris tamquam sincera.

lentini & Hilarii , & SS. Gratilani & Felicissimæ , iisdem fere argumentis .

II.
Notantur ta-
men aliquos
menda , quæ in
iisdem actis ob-
repere .

II. Nos vero , antiquitatem quidem Actorum huiusmodi libenter cum Pennatio admittimus : exstant enim in pervetustis Codicibus Ecclesiarum Viterbii , Suriani , & Hortæ , eaque Baronius ipse , si habuisset , non secus amplexus fuisset , ac illa acta , quæ idem probat SS. Gratiliani & Felicissimæ , SS. Valentini & Hilarii , & S. Secundi , in quibus pars rerum ab Eutychio Martyre gestarum continetur . Eorum præterea diserta fit mentio anno 1496. in Instrumento Inventionis & recognitionis corporis S. Eutychie confecto ab Henrico Bruno Episcopo Hortano , ut supra notavimus . Verum eadem Acta mendis nonnullis scaterere , fateri cogimur cum Tillemontio , qui doctas in illa observationes scripsit , quas mox referemus . Hoc & Pennatius ipse non negat , quum pagin. 231. ingenue pronunciat : *Neceffe est tamen , ut memoria occurrat (quod multis in locis repetitum est) sphalmata , & Actorum naves per amanuenses , & sciolos , Satana adnitente , fuisse ut plurimum immixtos , ut illorum obliteratione , fructum ex ipsis in Ecclesia Dei dispergeret , atque inter literariam Rempublicam tricas , & jurgia disseminaret . Sed justitiæ leges non patiuntur , ut oculi emissitii in huiusmodi vitia a demone disseminata tantummodo conjiciantur ; a pretiosis vero venerabilis antiquitatis gemmis , quæ in Actis rutilant , removeantur . Respiciendum bonum ; respiciendum malum , si quid in ipsis arte demonum , ut loquitur Arnobius alibi citatus , inveniatur immixtum .*

III.
Statuitur S.
Eutychie mar-
tyrium non sub
Claudio , sed
sub C. Galerio
Maximiano .

III. Quæ igitur in hisce Actis Tillemontio displicent , hæc sunt . Acta illa , inquit tom. 5. hist. Eccles. not. 58. in persecutionem Diocletiani , Sanctum Eutychieum notant sub magna persecutione , quæ insurrexit , ut eadem testantur , tempore Claudii Imperatoris . Et revera S. Gratilianus , de quo illa loquuntur , passus est

est sub Claudio, si ipsius Actis credendum est: hoc autem asserunt contigisse quarto hujus Imperatoris anno: quod tamen intelligi nequit de Claudio II., qui nec tribus regnavit annis: neque de Claudio I., qui nullam Christianis intulit persecutionem. Occurritur huic objectioni, dicendo, Claudii nomen pro C. Galerio Maximiano obrepisse. In I. Lectione SS. Martyrum Valentini & Hilarii nomen Maximiani exprimitur: Tandem Viterbium appulerunt Maximiano Augusto Imperatore. Item in Actis S. Secundi, & in Martyrologio Romano die 1. Junii dicitur S. Secundus sub Diocletiano in Tiberim projectus. Hanc in rem multa exempla scite congerit Pennatius pag. 245. & seq. ut ostendat non statim tota Sanctorum acta rejicienda esse ob investum nominum, vel locorum, aut annorum errorem.

IV. Addit Tillemontius: *Explicatio illa in Actis apposta, quod Idibus Maji sit dies decima quinta mensis, multam sapit novitatem. Insuper oratio illa S. Eutychii: Precor te, ut omnes, qui nomen meum invocaverint, & ad te conversi fuerint; habeant partem nobiscum in aeterna secula; & qui in isto seculo de quacumque infirmitate, vel tribulatione digne clamaverint, petitiones suas impetrare mereantur; hæc, inquam, oratio satis est, ut hæc acta ulterius non expendamus.* Non est opus hic multum immorari: nam diximus supra, sinceris etiam actis Martyrum, nonnulla a librariis addita, inter quæ explicationem illam recensemus, & orationem S. Eutychii: quidquid dicat Pennatius pag. 175., ubi eandem orationem tamquam genuinam actorum partem propugnare conatur. Hujusmodi additamenta nihil actorum substantiæ officere, ostendunt exempla quamplurima apud Ruinartium de S. Sotere pag. 380. Florentinium de Tuscia Christiana pag. 268. de S. Romulo Episcopo Fesulano: Baronium tom. 3. de S. Petro Martyre Episcopo

IV:
Nævi aliquot
in iisdem actis
notantur.

scopo Alexandrino , & alios . Habes quoque exemplum de Chronico Eusebiano , cui fuerunt additi anni Christi , quos *certum est* (ut inquit Schelstratius tom.1. antiq. dissert.3. cap.1.) *nec ab Eusebio positos, nec a D. Hieronymo ; quandoquidem hic modus numerandi auctore Dionysio Exiguo primum introductus sit post seculum quintum , tempore Justiniani Imperatoris.* Demum in Actis Sanctorum , quæ a Simeone Metaphraste sunt edita , longe majora cernuntur additamenta , quibus tamen veritas historica non offenditur .

V.
Corollarium .

V. Ex hætenus dictis manifeste , ut opinor , colligitur , Ferentinæ in Tuscia civitati Episcopos Bonifacium , & Redemptum præfuisse : in eadem insuper urbe claruisse una cum Dionysio Episcopo , Diocletiani , & Maximiani temporibus , etiam sanctum Eutyrium Presbyterum , & Martyrem , qui vulgo Eutitius dicitur . Hunc denique Eutyrium eundem esse , qui a S. Gregorio laudatur , cujus Acta Henschenius , & Pennatius producunt , qui demum in Ecclesia Surianensi die 15. Maji , in Romano autem Martyrologio die 15. Aprilis colitur . Quæ omnia si Baronius expendisset , futurum fuisse existimo , ut pro eo , quo veritatem semper coluit , studio , neque diem 15. Aprilis sancto Eutyrio Ferentino Presbytero , & Martyri assignaret ; neque in ipsius Elogio Appendicem illam , *Ferentini in Hernicis* , quæ in priori Martyrologii editione non exstabat , apponendam censeret ; sed illud potius de ipso affirmaret , quod de S. Bonifacio scripsit , *Ferentini in Tuscia Episcopo* . Hoc sane nobis pollicemur , ingenium Sanctissimi illius Cardinalis , indolemque spectantibus , qui comperta postmodum veritate , non est veritus priorem suam sententiam disertis verbis retractare . Quum enim in ea , quam anno 1584. adornaverat , notisque illustrarat , Martyrologii Romani editione , ad diem 1. Junii S. Proculi

culi elogium his verbis texuisset: *Bononiæ Sancti Proculi Episcopi, & Martyris, qui sub Maximiano Imperatore passus est: nactus postea certiozem de eodem sancto Martyre notitiam, quem militem fuisse, non Episcopum deprehenderat; errorem ingenuè fatetur, & emendat, inquit in Annalibus ad annum 303. num. 122. Sed Bononiensis nobilis Civitas præclaros habuit Martyres Vitalem, & Agricola, Hermetem, Aggæum, & Cajum. Sed & Proculus quoque tunc ibi insignitus est corona Martyrii, clarissimus fama Martyr. Verum quod ejus Martyris Acta deperdita sunt, alia commentandi occasio data est. Sed consule a nobis notata in Romanum Martyrologium, in quo errore scripsi nomen Episcopi. Dixisset utique ad rem nostram de S. Eutychio: Consule notata a Nobis in Martyrologium Romanum, in quo per errorem scripsi, Ferentini in Hernicis: visisque hujus sancti Martyris Actis, quæ ipsius Baronii tempore in Ecclesia Surianensi jam recitabantur, ut ex Instrumento Henrici Bruni Episcopi Hortani anno 1496. confecto liquet; hanc notam apposuisset: Consule notata a Nobis in Martyrologium Romanum, in quo per errorem scripsi: Quando hic passus sit, non invenimus: Hoc denique Elogio sanctum nostrum Eutygium Ferentinum Presbyterum, ac Martyrem exornasset: Meminit ejus Ecclesiæ S. Gregorius Papa lib.3. Dialogorum cap.38, in Redempto Episcopo.*

scopo Alexandrino, & alios. Habes quoque exemplum de Chronico Eusebiano, cui fuerunt additi anni Christi, quos *certum est* (ut inquit Schelstratius tom.1. antiq. dissert.3. cap.1.) *nec ab Eusebio positos, nec a D. Hieronymo; quandoquidem hic modus numerandi auctore Dionysio Exiguo primum introductus sit post seculum quintum, tempore Justiniani Imperatoris.* Demum in Actis Sanctorum, quæ a Simeone Metaphraсте sunt edita, longe majora cernuntur additamenta, quibus tamen veritas historica non offenditur.

V.
Corollarium.

V. Ex hætenus dictis manifeste, ut opinor, colligitur, Ferentinæ in Tuscia civitati Episcopos Bonifacium, & Redemptum præfuisse: in eadem insuper urbe claruisse una cum Dionysio Episcopo, Diocletiani, & Maximiani temporibus, etiam sanctum Eutyrium Presbyterum, & Martyrem, qui vulgo Eutitius dicitur. Hunc denique Eutyrium eundem esse, qui a S. Gregorio laudatur, cujus Acta Henschenius, & Pennatius produciunt, qui demum in Ecclesia Surianensi die 15. Maji, in Romano autem Martyrologio die 15. Aprilis colitur. Quæ omnia si Baronius expendisset, futurum fuisse existimo, ut pro eo, quo veritatem semper coluit, studio, neque diem 15. Aprilis sancto Eutyrio Ferentino Presbytero, & Martyri assignaret; neque in ipsius Elogio Appendicem illam, *Ferentini in Hernicis*, quæ in priori Martyrologii editione non exstabat, apponendam censeret; sed illud potius de ipso affirmaret, quod de S. Bonifacio scripsit, *Ferentini in Tuscia Episcopo*. Hoc sane nobis pollicemur, ingenium Sanctissimi illius Cardinalis, indolemque spectantibus, qui comperta postmodum veritate, non est veritus priorem suam sententiam disertis verbis retractare. Quum enim in ea, quam anno 1584. adornaverat, notisque illustrarat, Martyrologii Romani editione, ad diem 1. Junii S. Proculi

culi elogium his verbis texuisset: *Bononiæ Sancti Proculi Episcopi, & Martyris, qui sub Maximiano Imperatore passus est: nactus postea certiolem de eodem sancto Martyre notitiam, quem militem fuisse, non Episcopum deprehenderat; errorem ingenuè fatetur, & emendat, inquiring in Annalibus ad annum 303. num. 122. Sed Bononiensis nobilis Civitas præclaros habuit Martyres Vitalem, & Agricolam, Hermetem, Aggæum, & Cajum. Sed & Proculus quoque tunc ibi insignitus est corona Martyrii, clarissimus fama Martyr. Verum quod ejus Martyris Acta deperdita sunt, alia commentandi occasio data est. Sed consule a nobis notata in Romanum Martyrologium, in quo errore scripsi nomen Episcopi. Dixisset utique ad rem nostram de S. Eutychio: Consule notata a Nobis in Martyrologium Romanum, in quo per errorem scripsi, Ferentini in Hernicis: visisque hujus sancti Martyris Actis, quæ ipsius Baronii tempore in Ecclesia Surianensi jam recitabantur, ut ex Instrumento Henrici Bruni Episcopi Hortani anno 1496. confecto liquet; hanc notam apposuisset: Consule notata a Nobis in Martyrologium Romanum, in quo per errorem scripsi: Quando hic passus sit, non invenimus: Hoc denique Elogio sanctum nostrum Eutygium Ferentinum Presbyterum, ac Martyrem exornasset: Meminit ejus Ecclesiæ S. Gregorius Papa lib.3. Dialogorum cap.38, in Redempto Episcopo.*

CAPUT VII.

*Unus ne, an duo Eutyebii Presbyteri
Ferentini fuerint.*

ANUM è tabula subduxeram, quum eruditum opus clarissimi viri Hieronymi Andreucci Societatis Jesu de SS. Valentino Presbytero, & Hilario Diacono Martyribus Viterbiensibus attentius expendenti, scrupulus injectus est circa Eutyechium nostrum Ferentinum Presbyterum; unus ne fuerit, an duo?

I.
Causa dubitandi, an duo Eutyebii Ferentini Presbyteri fuerint?

I. Dubium oritur ex actis ipsius Eutyebii Martyris, in quibus corona Martyrii redimitus dicitur sub Claudio Imperatore. *Temporibus Claudii Augusti Cæsaris persecutio magna in Christianos orta est. & paulo post. In eodem tempore B. Eutyebius Presbyter reversus fuerat in civitatem Ferentinam. Id ipsum habent acta SS. Gratiliani, & Felicissimæ, quorum æqualis Eutyebius fuit: nam Gratilianum ipse baptizavit, & Felicissimam in fide confirmavit: sic autem incipiunt: In eo tempore, quo Claudius Cæsar per omnem orbem terrarum, qui erat subjugatus ejus imperio, quarto anno Imperii sui edictum proposuit, ut ubicumque fuissent Galilæi inventi, sine auditione punirentur. Quum igitur (ut inquit P. Andreucci pag. 81.) ex laudatis actis constet S. Eutyechium sub Claudio Imperatore claruisse, qui Christianam fidem in Tuscia suburbicaria disseminavit; quumque nemo unus eorum, qui catalogum Martyrum sub Diocletiano & Maximiano coronatorum ex antiquis documentis texuere, eundem Eutyechium tunc temporis passum fuisse scribat; colligit*

git vir doctus, duos fuisse Eutychios; alterum antiquiorem de Tusciæ Christianitate bene meritum, Ferentinum Presbyterum, sub Claudio Imperatore passum, qui Suriani colitur; alterum recentiore, temporibus Diocletiani, & Maximiani, Sanctis Valentino, & Hilario æqualem: aut saltem, si unus tantum fuisse Eutychius noster dicatur, ex eo arguit, Eutychii nomen, resque gestas in actis SS. Valentini & Hilarii, & S. Secundi, amanuensium inscitia, aut fraude perperam obrepisse, quod ille longe ante illorum tempora exstiterit, sub Claudio nimirum, non sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus. Suspiciatur enim, Auctorem Actorum tum S. Secundi, tum SS. Valentini & Hilarii, populari vulgi traditione deceptum, quæcumque de S. Eutychio audiverat, ipsum videlicet primo Christi seculo evangelicam lucem Tusciæ intulisse; hæc eadem ad ipsam Eutychium transtulisse, quæ in actis SS. Secundi Ameriæ, Landi Ortæ, Valentini & Hilarii Viterbii, Gratiliani & Felicissimæ Phalari, de propagata ibidem quocumque modo, amplificataque Christiana fide legerat.

II. Et huic quidem opinioni Florentinius præivit, qui in suo opusculo *de Tusciæ prima Christianitate*, cap. 3. scribit, S. Eutychium, qui Suriani colitur, unum fuisse è sociis S. Ptolemæi Episcopi, discipuli S. Petri, & Martyris, qui ordinatus Episcopus ab eodem Petro (ut inquit Baronius in notis ad Martyrolog. Rom. die 19. Octobris:) in Tusciam missus est prædicare Evangelium; qui & martyrio coronatus est IX. Kalend. Septembris, ut ejus acta declarant, quæ accepimus ab Ecclesia Nepefina, quibus etiam complures adstipulantur Auctores. Addit Florentinius, eundem Eutychium fuisse sancti Ptolemæi Episcopi in spiritualibus Vicarium Ferenti, & in locis adjacentibus. Ferrarius autem in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem 24. Augusti, ex monumentis Ecclesiæ Nepefinæ, & Sutrinæ, & ex Le-

II.
Ex Florentinio
Suspiciatur cl.
Andreuccius,
Eutychium no-
strum fuisse S.
Ptolemæi Tu-
sciæ Apostoli so-
cium, eundem-
que patria Sy-
rum Antioche-
num.

tionibus Nepetæ in eorum Festo recitari solitis, hæc de S. Ptolemæo, ejusque sociis habet: *Ptolemæus patria Antiochenus, S. Petri Apostoli Discipulus, cum eo, Apollinare, Hermagora, & aliis Romam venit. Ubi Romanum Nepefinum Philosophum ad Christi Fidem perduxit, in eaque erudit. Uterque postea ab Apostolo Episcopus ordinatus est, Ptolemæus quidem Pentapolis in Tuscia (quæ Urbs Nepetæ, & Sutrio finitima erat:) Romanus vero Nepetæ. Quum vero prædicatione, & mirandis signis multos ad Christi cognitionem adducerent, ab Idolorum cultoribus apud Aspasium Comitem, & Tribunum a Claudio Imperatore Tusciæ præfectum accusati, comprehenduntur: ac in vincula conjecti, varie cruciantur; qui Idolorum, quibus sacra facere jubebantur, impietatem detestantes, in Christi confessione fortes perseverabant. Primum itaque verberibus cæsi, in equuleo suspensi, graviter torquentur: deinde ignibus exuruntur: demum quum nullis tormentis ad impietatem adigi possent, capitis abscissione una cum aliis triginta Christianis martyrium compleverunt, IX. Kalend. Septembris. Quorum Corpora Savinilla Deo amabilis femina aromatibus condita, in crypta sepelienda curavit. Hæc Ferrarius, a Baronio quidem dissentiens, qui in Annalibus ad ann. 46. Ptolemæum Episcopum primum Nepefinum facit, quum is Episcopus Pentapolis fuerit, ut acta illius habent: nullam tamen Eutychie Presbyteri mentionem faciens. Nardinus tamen in libello Italico, cui titulus (1): *Cathedra Episcopalis S. Ptolemæi Nepete, seu Pentapolis Nepefina*, Baronium cum Ferrario conciliat, affirmans, S. Ptolemæum & Nepefinum & Pentapolitanum Episcopum fuisse. Nepete enim Pentapo-*

(1) *La Cattedra Vescovale di S. Tolomeo in Nepi. La Pentapoli Nepefina*. Romæ apud Angelum Bernabò anno 1677.

tapoleos caput erat, hoc est, una & primaria ex quinque illis civitatibus, quibus Ptolemæus præfuit. Quum autem idem Nardinus Acta ejusdem sancti Episcopi recitat, quæ in membrana vetere apud Patres Prædicatores Conventus S. Ptolemæi juxta Nepesinam urbem descripta servabantur, nihil de Eutychio Presbytero profert. Sed neque proferre potuit: quippe qui in iis Actis ne nominatur quidem: quemadmodum etiam constat ex historia ejusdem S. Ptolemæi Episcopi, quam B. Hiacynthus de Nobilibus Italice edidit.

III. Florentinii igitur, & Andreucci, Eutygium Ferentinum Presbyterum sancto Ptolemæo Tusciæ suburbicariæ Apostolo æqualem asserentium, conjectura vel ex hoc uno capite corrui, quod antiqua omnia monumenta, in quibus res gestæ, & martyrium S. Ptolemæi describitur, de Eutychio silent. Silent vicissim de Ptolemæo Acta ipsius Eutyghii, in quibus Ferentinus Episcopus laudatur non quidem Ptolemæus, sed Dionysius. Quod argumento est, tam Florentinium, quam Andreucium, viros cæteroquin omnigena doctrina insignes, conjecturis suis plus justo indulgisse. Tantum enim abest, ut ex utriusque actis, vel seorsim sumtis, vel ad invicem comparatis, colligatur, B. Eutygium Presbyterum fuisse Sancti Ptolemæi Episcopi in Ferentina civitate Vicarium; ut potius constet, alium, tempore ejusdem Eutyghii, Ferentinis Episcopum præfuisse, nempe Dionysium.

IV. Sed audiamus, quibus rationibus adductus cl. Andreucius, hæc tria in se receperit lectoribus demonstranda. *Primum, ait pag. 48., adducor, ut pronunciem, S. Eutygium fuisse unum è sociis S. Ptolemæi Episcopi ejusque Vicarium in spiritualibus in Ferentino tractu, ex eo, quod hinc quidem certum est, S. Petrum misisse S. Ptolemæum ad prædicandum in Tuscia suburbicaria Evangelium una cum aliis sociis, eumque Pentapoleos Epi-*

III.

Acta tamen S. Ptolemæi de S. Eutyghio silent, & vice-versa.

IV.

Ex eo, quod S. Eutyghius in Tuscia partibus Christianam fidem disseminasse dicitur, non recte conficitur, ipsū

S. Ptolemæi socium & Vicarium Ferenti fuisse.

Episcopum constituisse, ex Baronio ad ann. 69., & Florentinio de Tusciæ prima Christianitate cap. 3., & Ferrario ad diem 24. Augusti: inde vero convenit inter Scriptores, S. Eutyechium, aut primum fuisse, aut unum ex primis Evangelii in ea Provincia propagatoribus, ex Florentinio ibidem. Præterea eundem Ferenti pastorem animarum curam exercuisse, quum ad ipsum confugerent quotquot ad Christianam Fidem adducebantur; ex Actis Sanctorum. Quamobrem rationi apprime consentaneum est pronunciare, illum fuisse unum e sociis S. Ptolemæi, ejusque Vicarium: alioquin cogeremur dicere, ab anno Christi 69., quo S. Ptolemæus obiit, usque ad annum 270., aut 300. neminem existitisse, qui Evangelicam lucem in proxima Romæ Provincia, & sub oculis Romani Pontificis Christi Vicarii, iis populis intulerit.

Hoc primum est cl. Andreucci argumentum. Quis vero non videt, quam debile sit, ac inane? Damus enim libenter viro docto, Sanctum Eutyechium in eo Tusciæ tractu curam animarum gessisse: id enim Acta testantur. Sed quid inde? nonne in ipsis actis diferte exprimitur nomen *Dionysii Ferentini Episcopi*, sub quo Eutyechius tamquam Vicarius curam eorum populorum gerebat? Cur ergo ad S. Ptolemæum recurramus, cujus nulla ibi mentio? Cur deseramus Dionysium Episcopum, qui conceptis verbis nominatur? At, inquit, nisi Eutyechius ad tempora S. Ptolemæi Tusciæ suburbicariæ Apostoli detrudatur, neminem habebimus, qui Evangelicam ibidem doctrinam ab anno 69. ad annum 270. aut 300. disseminaverit. Ego vero contrarium potius inde sequi pronuncio. Si enim Eutyechius Ptolemæi socius dicatur, proferat nobis vir clarissimus, quinam sint, quos ille ad Christianam fidem adduxit, aut adductos confirmavit? Non alii certe sunt, quam ii, qui in actis SS. Valentini & Hilarii, Gratiliani & Felicissimæ, & S. Se-

cun-

cundi memorantur: qui quum longe post tempora S. Ptolemæi floruerint, ut ex actis ipsorum liquet, hinc etiam manifestum redditur, eundem Eutyrium ab ætate S. Ptolemæi quam longissime distare. Quis autem tanto temporis spatio, quantum ab anno 69. ad annum 270. vel 300. effluxit, Evangelium in ea Tusciæ parte annunciaverit, nisi Eutyrius una cum Ptolemæo id præstiterit? Is, nimirum, absque Eutyrio Presbytero, *Ptolemæus* fuit, illuc a S. Petro missus, & *Romanus* Ptolemæi ipsius discipulus, ambo Episcopi, de quibus quum in antiquis Martyrologiis, & in prioribus Romani Martyrologii editionibus, anni videlicet 1583. & 1584. nulla fieret mentio, in eotandem, quod Venetiis anno 1674. prodiit, nomina eorum recitantur ad diem 24. Augusti hoc elogio: *Nepete S. Ptolemæi Episcopi discipuli B. Petri, a quo missus in Tusciam ad prædicandum Evangelium, in eadem civitate gloriosus Christi Martyr occubuit. Ibidem S. Romani ejusdem civitatis Episcopi, qui quum esset S. Ptolemæi discipulus, fuit etiam in passione socius.* Fuere etiam cum Ptolemæo & Romano Episcopis complures alii Presbyteri, Diaconi, & Clerici, qui in Actis ipsius Ptolemæi laudantur in hæc verba: *Comes, atque Tribunus in suam civitatem Pentapolim misit milites, & tenuit noctu B. Ptolemæum Episcopum, quem invenerunt cum Beato Romano in oratione cum aliis Presbyteris & Diaconibus, similiter & Clericis, in vigiliis & hymnis Deo gloriam præbebant, & erant omnes in Christo credentes numero triginta duo.* Et in pervetusto Tuscanellæ Martyrologio, cujus Nardinus pag. 18. meminit: *Tempore Claudii Imperatoris ab Aspasio Tribuno civitatis Pentapolis tenti sunt, & durissime cæsi: qui ducti sunt foras muros civitatis ad portam, quæ dicitur Triumphalis, & ibi decollati sunt: Quorum Corpora sepulta sunt in crypta non longe a Pentapoli, ubi alii triginta disci-*

scipuli, qui passi sunt ante per triginta duos dies, sepulti sunt, ubi florent orationes eorum usque in hodiernam diem. En pro uno Eutychio, habemus triginta Presbyteros, Diaconos & Clericos, qui una cum Episcopis Ptolemæo & Romano in disseminanda Christi fide laborabant. In tanta vero Scriptorum primi, secundi, ac tertii seculi penuria, non est mirum, cur post illos Episcopos, Presbyteros, Diaconos, & Clericos, quos supra laudavi, nulla ad nostram ætatem manarit Episcoporum, aut Presbyterorum illius regionis memoria, sive Nepefinorum, sive Ferentinorum. Unde Ughellus Ital. sac. tom. 1. de Nepefinis Episcopis sermonem instituens, postquam a S. Ptolemæo & Romano fundamenta Christianæ Religionis ibi jacta descripsit, subjungit de insequentibus seculis: *Itaque in Nepefina civitate Christianam fidem fundatam, adeo multi deinde Tyranni eam convellere conati sunt usque fere ad Constantini tempora, ut post Romanum primum Nepefinorum Episcopum, vix ulla memoria occurrat, qua illorum Episcoporum series coherere posse videatur: quum tamen constet, illam, ut Sanctæ Sedi viciniorem, haud fuisse suo Pastore destitutam.* Romanum vocat Ughellus primum Nepefinorum Episcopum, eo quod Ptolemæus vulgo dicitur Pentapolis Episcopus, perinde ac si duæ urbes sint, Nepete, ac Pentapolis. Cæterum Pentapolim fuisse in Etruria ex quinque civitatibus coalescentem, cujus Nepete erat caput, diffuse, & erudite narrat Nicolaus Nardinus in libro de Nepefina Episcopali Cathedra S. Ptolemæi. Ughellus vero hic quidem Ptolemæum Pentapolis præfulatum gessisse affirmat, existimans Pentapolim civitatem fuisse Nepetæ vicinam; at ubi de Florentinis agit Episcopis, Ptolemæum Nepete, Romulum Florentiæ, ambos S. Petri discipulos, fixisse suam Sedem scribit. Quamquam autem post primos Nepetæ, Ferenti, aliarumque Tusciæ urbium

bium Episcopos, vix ulla aliorum, ut ait Ughellus, memoria occurrat usque ad Constantini Magni tempora; certum tamen est, & Episcopos ibidem aliquos, quorum nomina ignoramus, exstitisse, & Christianam Religionem, quantumvis eam convellere Tyranni conarentur, non fuisse penitus deletam. Id ostendunt Acta Martyrum, qui sub Diocletiano, & Maximiano passi sunt. Andreuccius ipse admittit, & notis illustrat Acta SS. Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi, Martyrum Viterbiensium, quos ait sub Galerio Maximiano obiisse. Exstabant ergo in iis regionibus Presbyteri, & Diaconi, præter Eutyrium nostrum, tum temporibus S. Ptolemæi, tum grassante in Christianos persecutione sub Diocletiano, & Maximiano: adeoque nulla apparet necessitas detrudendi Eutyrium ad tempora S. Ptolemæi, eo, ut vult cl. Andreuccius, consilio, ut tuto affirmari liceat, ipsum Evangelicæ doctrinæ tunc temporis fuisse propagatorem.

V. Alterum cl. Andreucci argumentum pag. 84. est huiusmodi. *Adducor, ut pronunciem, sanctum Eutyrium fuisse patria Antiochenum, non autem civem Ferentinum, ut contendit Pennatius, Nardinus, & alii: eo quod rationes, quas ipsi proferunt, ut illum Ferentinum civem faciant, nullius ponderis sint: nituntur enim tantummodo recentiorum quorundam auctoritati, eique, quod Angelus ad Sanctum dixisse fertur: Revertere ad civitatem propriam Ferentinam: hoc nimirum effatum certo patriam denotare nequit, quum etiam ea civitas propria dicatur, quæ curæ ipsius pastorali, & prædicationi destinata erat, quemadmodum Capharnaum appellata fuit propria Christi civitas, eo quod ipse ibi prædicavit, & miracula patravit. E contrario rationes, quas adducit Florentinius, ut eundem Eutyrium ostendat Antiochenum fuisse, aut saltem Orientalem, valde urgent: is enim demonstrat,*

V.

Esto, S. Eutyrius patria fuerit Syrus Antiochenus, non inde sequitur, ipsum temporibus S. Ptolemæi claruisse

R

pri-

primos sancti Petri Discipulos, quos ille, quum primum in Italiam venit, tamquam Magistros, Pastores, Metropolitanas, & Episcopos in Provincias misit, fuisse Orientales: cujusmodi fuit & S. Ptolemæus Pentapoleos in Tuscia Episcopus, una cum sociis, quos inter sanctum Eutyrium collocamus. Consonat & ipsius Eutyri nomen, e Græco sermone derivatum: etsi enim idem nomen ab Occidentalibus quoque usurpatum reperitur, frequentius tamen, ac præcipue in primo Christi seculo ab Orientalibus adhibebatur. Ptolemæum, primum Tusciæ suburbicariæ Episcopum, ac Petri Apostolorum Principis Discipulum, Syrum Antiochenum fuisse, testantur cæteri Scriptores. Instar omnium esto Ughellus tom. 1. Ital. sacr. de Episcopis Nepesinis: ut non procul a Roma est Civitas Nepesina, sic in primis civitatibus fuit, quæ lucem hausere Evangelii, prædicante S. Ptolemæo Antiocheno, S. Petri Apostoli Alumno, quem secum Romam adduxerat. Syrum fuisse & sanctum Eutyrium Presbyterum, cujus corpus Suriani colitur, præter cl. Andreuccium, & Florentinum, affirmat Tullius Cima in vita ejusdem Eutyrii, quam Italice edidit anno 1658. dum Gubernatoris Suriani officio fungeretur. Quamquam autem Pennatius pag. 362. sine fundamento, & auctoritate adstrui affirmat, S. Eutyrium e Syria genus ducere, quin etiam oppositum dicat ex actis ipsius constare; nostri tamen instituti non est hic definire, quænam sententia sit alteri præferenda. Verum, ut demus etiam cl. Andreuccio, Florentinio, & Tullio Cimæ, Syrum, Antiochenum, & Orientalem fuisse S. Eutyrium, idque ipsum ex ipsius Græco nomine colligimus, num Syri, & Orientales tempore S. Petri Apostoli tantummodo in Italiam venerunt, ibique Diaconi, Presbyteri, Episcopi dignitatem gessere? Nonne complures alii insequentis seculis Umbriam, Tusciam, Romam ipsam, Syri Antifites, Monachi, Presbyteri, Cle-

Clerici exornarunt? Ut Romanos Pontifices præteream, Anicetum, Gregorium Tertium, Sisinium, Sergium, & alios bene multos Syros, & Orientales: ut etiam missos faciam Laurentium Farfensis Monasterii conditorem, postea Sabinensem Episcopum; Isaacum Eremitæ Spoletinæ decus, innumeros alios in Umbria clarissimos viros, qui e Syria, Jacobillo teste, venerant: Valentinum Presbyterum, & Hilarium Diaconum, Viterbienses Martyres, profero, qui omnibus fatentibus, nemine contradicente, sub Diocletiano, & Maximiano passi sunt; & Orientales tamen fuere, non Viterbienses. Acta Sanctorum apud cl. Andreucium pag.44. *Interea tenentur Beati Martyres Valentinus Presbyter, & Hilarius Diaconus: & perducti a quibusdam in Castello Viterbiensium ante Proconsulem: Quibus dixit Proconsul: Ex qua patria estis? Responderunt sancti Martyres, & dixerunt: Primum quidem fatemur nos Christianos esse, & Christi Discipulos. Respondit Proconsul, & dixit: De quo genere estis? Responderunt sancti Martyres, & dixerunt: Quantum ad genus, de partibus Orientis advenimus. Alia Acta eorundem apud eundem pag. 49., & pag.51. Quibus dixit Proconsul. Ex qua Patria estis? Responderunt Martyres, & dixerunt. Primum quidem fatemur nos Christianos esse; de partibus vero Orientis advenimus. Hymnus de iisdem, qui in Bibliotheca Vallicellana servatur, apud eundem pag.47.*

*Venerunt in Italiam
Ab Oriente gemini,
Perambulantes Tusciam,
Castrum intrant Viterbii.*

Lectiones eorundem a S. Rituum Congregatione die 19. Augusti 1662. probatæ, quæ in Ecclesia Cathedrali Viterbiensi recitantur, apud Pennatum pag.337. *Valentinus Sacerdos, & Hilarius Diaconus claris orti Parentibus, sed fide clariores, desiderio*

Christiane Religionis ubique locorum propaganda succensi, ab Oriente in Italiam profecti, variisque Provinciis divini verbi prædicatione illustratis, tandem Viterbium appulerunt, Maximiano Augusto Imperatore. Si igitur Valentinus, & Hilarius ab Oriente quidem in Italiam venerunt, non tamen S. Petri Apostoli temporibus, nec sub Claudio Imperatore, aut Nerone; sed sub Diocletiano, & Maximiano coronati sunt; pari ratione dicemus, ex eo quod S. Eutyechius Syrus Antiochenus, aut saltem ex alia Orientis Regione fuerit, non sequi, ipsum S. Petro, & Ptolemæo Pentapoleos Episcopo æqualem fuisse: sed potius eodem illum tempore, eademque in Provincia claruisse, ac SS. Valentinus & Hilarius, Orientales & ipsi: quemadmodum illorum Acta testantur, in quibus diferta fit S. Eutyechii Presbyteri mentio.

Accedit ratio ab eodem cl. Andreuccio petita. Hic enim in titulo eruditi operis, quod de Sanctis Valentino, & Hilario composuit, illos vocat *Primos Viterbii Apostolos*, in hæc verba: *Notizie Istoriche de' gloriosi santi Valentino Prete, & Ilario Diacono, Martiri Viterbesi, e primi Apostoli di quella Città.* Idque confirmat Eminentissimi Baronii ad annum Christi 303. num. 221. hoc elogio: *Illustratur & Tuscia compluribus sanctis Martyribus. Exantlarunt inter alios insigne pro Christo certamen Valentinus Presbyter, & Hilarius Diaconus, Martyres Viterbienses.* Si igitur Martyres illi, Valentinus, & Hilarius, qui certe sub Diocletiano, & Maximiano coronati sunt, dicuntur tamen a cl. Andreuccio *primi Viterbiensium Apostoli*, tametsi ab ætate S. Ptolemæi Episcopi, qui vere fuit primus Tusciæ suburbicariæ Apostolus, annis plus minus 235. distabant: cur nos cogimur, sanctum Eutyechium a temporibus S. Dionysii Episcopi Ferentini, qui sub Diocletiano, & Maximiano vivebat, ad tempora S. Ptolemæi Episcopi, & Neronis imperatoris

ris trahere, ex hoc argumento, quod ille Christianam fidem in Tusciæ ejusdem suburbicariæ partibus prædicabat, amplificabatque?

VI. Tertium argumentum, quo cl. Andreuccius utitur, ut S. Eutyrium ostendat non SS. Valentino, & Hilario, sed sancto Ptolemæo Episcopo synchronum fuisse. Demum, inquit pag. 85. inde adducor, ut asseram S. Eutyrium sub Claudio Nerone martyrium subivisse, quia quum in omnibus antiquis monumentis legatur, ipsum sub Claudio lauream martyrii adeptum, id factum ad primum quidem Claudium referri nequit, ut supra notavi, quum ille nullam in Christianos persecutionem excitaverit, neque edictum ullum adversus illos promulgaverit: sed neque de secundo Claudio id intelligi potest: nam iste quatuor annos in Imperio non egit, quos ipsum egisse oportet, ut vera sint Acta Sancti Gratiani & Felicissimæ. Rationi ergo consentaneum videtur, ut Baronii sententiam amplectamur ad annum Christi 69. num. 44. ubi docet, in aliquibus Sanctorum Martyrum Actis, in quibus sub Claudio legitur, id de Nerone Claudio intelligendum esse. Quod vero Acta habent sub Claudio subivisse martyrium (verba sunt maximi hujus Cardinalis:) de Nerone Claudio intelligendum est secundum ea, quæ superius in Claudio dicta sunt. De hoc Imperatore verum est, edicta ipsum, legesque adversus Christianos promulgasse, idque decimo Imperii sui anno; post mortem autem Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, eadem edicta renovasse anno decimo quarto, quum, ut scribit Orosius, per omnes Provincias ab eo mandatum est, Christianos vexari. Quamobrem Acta Sanctorum Gratiani & Felicissimæ, in quibus legitur Imperii anno quarto, emendanda sunt, Imperii anno decimo quarto; nisi ipsorum Auctor annos numerare ab eo tempore cæperit, quo persecutio excitata est: illud enim tempus in quartum annum incidit, quo novum edictum

VI.

An emendanda sint Acta SS. Valentini & Hilarii, & Secundi in quibus S. Eutyrius sub Diocletiano & Maximiano vixisse dicitur; an potius Acta ipsius Eutyrii, & SS. Gratiani & Felicissimæ, in quibus Claudii Imperatoris nomen legitur.

Etum in omnes Provincias exiit, & Sancti Ptolemæus & socii quamplurimi martyrium subierunt. Hactenus cl. Andreuccius, qui pag.86. ita concludit: Stat ergo, Sanctum Eutyrium, qui Suriani colitur, cum nostris Sanctis (Valentino, & Hilario) nequaquam convixisse: ubi autem in ipsorum Actis legitur, questionarios ad pedes S. Eutyrii Presbyteri sese advolvuisse, hanc historiam aut additam fuisse ex populari vulgi traditione, aut ex Actis S. Secundi descriptam, hucque translata; aut demum id intelligendum esse de altero Eutyrio, qui tunc temporis in vicinis locis vixerit. Eadem est Ferrarii suspicio circa Claudii Imperatoris nomen, sub quo passus Eutyrius dicitur. Quum enim, ille in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem 15. Maji Epitomen vitæ S. Eutyrii Presbyteri & Martyris Suriani in Faliscis retulisset, eumque ex monumentis Ecclesiæ Hortanæ, & Suriani, *Ferentii Christianis clam in persecutione sub Claudio Imperatore ministrasse scripsisset*, hanc adnotationem adjicit. *Sancti Eutitii Presbyteri in Actis SS. Martyrum Valentini & Hilarii fit mentio; sed dum illi sub Diocletiano & Maximiano, hic vero sub Claudio passi referuntur, error corrigendus venit; nisi forte Eutitius ibi memoratus ab hoc, de quo agimus, diversus sit.* Huic sententiæ proxime accedit Bollandus tom.1. Februarii pag.458., ubi dubium movet, an idem sit Eutyrius Martyr Romæ, de quo Martyrologium Romanum die 4. Februarii, qui & in Actis S. Secundi 1. Junii. *At nusquam, inquit, in Martyrologio Romano illius Beati Eutyrii mentio (de quo in Actis S. Secundi:) fortassis in tractum Spoletinum concesserat, ut latitaret, & hinc Romam vel raptus est ad tormenta; vel ultro reversus, Martyrii ansam invenit sub Maximiano, sub quo & S. Secundus coronatus dicitur.*

VII. Parum nostra interest, an Eutychie duo fuerint, alter sub Claudio martyrium passus, quem Surianenses colunt, alter sub Diocletiano, & Maximiano, qui in Actis SS. Valentini, & Hilarii laudatur, aut quem Acta S. Secundi Martyris memorant; an vero unus idemque Eutychie, qui sive sub Claudio, sive sub Diocletiano, & Maximiano coronatus est, cujus proinde sacras Reliquias Surianenses venerantur, quique tum in Actis S. Secundi, tum SS. Valentini, & Hilarii, Ferentinam Ecclesiam Presbyter administrabat. Quicquid enim sit hac de re, id unum nobis propositum erat, ut demonstraremus, quod & supra, ut opinamur, satis demonstratum est, nimirum sanctum Eutychie Martyrem, qui Suriani colitur, & Presbyterum Ferentinum fuisse, & a Sancto Gregorio Papa laudatum. Sive igitur ille sub uno, sive sub altero Imperatore ob Christi fidem Martyr occubuerit, nostra nihil interest: quemadmodum etiam an unus tantummodo existerit Ferentinus Presbyter & Martyr Eutychie noster; an præter nostrum alius quoque Eutychie Junior. Florentinus, Ferrarius, Bollandus & Andreucci, qui duos ponunt Eutychie, ut supra vidimus, sive unum tantummodo Eutychie agnoscunt Sancti Ptolemæi Episcopi æqualem, affirmantes, in Actis SS. Valentini & Hilarii & Secundi nomen Eutychie perperam obrepisse; hi, inquam, clarissimi Scriptores a nostra sententia ne latum quidem, ut ajunt, unguem recedunt, dum expressis verbis docent, Eutychie Ferentinum Presbyterum, & Martyrem, quem ipsi sub Claudio passum affirmant, eundem esse, cujus Corpus in Ecclesia Surianensi requiescit, quemque S. Gregorius Papa in libro Dialogorum testatur, Redempto Ferentinorum Episcopo apparuisse.

VIII. Verum, ne videamur hac responsione propositam difficultatem potius declinare, quam solve-

VII.

Sive unus, sive duo fuerint Eutychie, stat tamen, in hoc omnes convenire, Eutychie nostrum, qui Suriani colitur, & Ferentinum Presbyterum fuisse, & eundem, cujus S. Gregorius Papa meminit.

VIII.

Tria Actorum Martyrum genera sunt distinguenda.

ad argumentum illud regredimur, quod ex *Claudii* Imperatoris nomine in Actis S. Eutychii & SS. Graciliani, & Felicissimæ posito, petitum est. Tria Actorum Martyrum genera distinguit Andreuccius. Quædam enim sunt, ut ait pag. 66., Acta pura, sincera, & Proconsularia, nimirum aut a publicis Notariis tunc scripta, quum causa Sanctorum Martyrum coram Judice, seu Proconsule discuteretur: quæ proinde in publicis Archivis inter instrumenta publica recondebantur: aut ab iis Christianis descripta, quos Martyrio Sanctorum interesse contigerat, quique rerum gestarum testes oculati fuerant; aut demum ab illis fidelibus Scriptoribus olim literarum monumentis mandata, qui reddita Ecclesiæ pace, historiam Martyrum describendam susceperant, ex eorum testimonio, qui persecutionis tempore vixerant, seu ex publica voce & fama, quæ apud omnes, tamquam res nota, vigeat. Hujusmodi Acta indubiam fidem faciunt. Secundi generis acta sunt ea, quæ primis proxime accedunt: descripta videlicet sequiori ævo & vetustis Tabulariis Ecclesiarum, seu ex communi majorum traditione: in quibus proinde obrepere solent hallucinationes nonnullæ quoad locum, tempus, personas, & varias rei gestæ circumstantias; non tamen ea sunt prorsus rejiciendâ, sed pluris, minorisve faciendâ, pro majore, aut minore illorum vetustate, & quo magis, aut minus inter se, vel cum aliis receptis historiis sunt conformia. Tertium denique Actorum genus est, quæ sunt ab imperitis, aut malis amanuensibus descripta, qui amanuenses ut Sanctis, quorum res gestas describunt, majorem fidem concilient, aut omnino detrahant, quemadmodum Hæretici nonnulli præstitere, dolo malo, seu imperitia, antiquis actis multa addunt, quæ cum rei gestæ veritate prorsus cohærere nequeunt, aut ea ex cerebro confingunt, quæ numquam exsistere. Vide Ruy-
nart.

part. in Præfat. ad Acta genuina Martyrum, & Bollandum tom.1. Januarii in Præfat. cap.3. §.1. His accedit, quod unicuique etiam trium generum Actorum quæ supra exposui, accidere solent variæ mutationes ex diversis ipsorum exscriptionibus, aut editionibus, ob quas non raro ab Autographo plurimum recedunt, dum amanuenses, seu editores, quædam addere, nonnulla etiam detrahere student, aut dictione in gratiam Lectoris expolita reformare, quemadmodum inter Græcos Simeon Metaphrastes fecit, & inter Latinos Surius, & alii: id ipsum videre est in Actis SS. Valentini & Hilarii, quæ Nardinus edidit, itemque in Actis S. Eutychii a Ferrario & Pennatio promulgatis.

IX. At vero, quæ sunt ex pervetustis Ecclesiarum Viterbiensis, Hortanæ, Surianensis, & Vallicellianæ Bibliothecæ Codicibus, ac præsertim membranis descripta eorundem Sanctorum Acta, non quidem æqualem Proconsularibus fidem merentur, sed iis saltem non minorem, quæ secundi generis Acta appellantur; non enim sunt recentia, seu a recentioribus composita, ut nonnulli sentiunt; verum antiquitatem redolent, eamque antiquitatem, quæ mille annos superare videtur. Nam si de Sancti Eutychii Actis loquamur, historia illa perantiqua, quæ ante annum Christi 1496. teste Henrico Bruno Episcopo Hortano, de Sancto Eutychio legebatur, debet omnino ad ætatem S. Leonis IV., aut S. Gregorii Magni referri, quum uterque disertam Sepulcri, & Ecclesiæ ejusdem Martyris mentionem fecerit: aut certe ejusdem ætatis censeari, cujus sunt Acta SS. Valentini & Hilarii, Gratiliani & Felicissimæ, quum in utrisque S. Eutychius Presbyter & Martyr laudetur. Hæc autem Acta ante annum Christi millesimum nota erant; nam hi Sancti non modo ante annum millesimum

IX.
*Antiquitas
Actorum S. Eutychii, SS. Gratiliani, & Felicissimæ, & SS. Valentini, & Hilarii.*

noti erant, & colebantur a Fidelibus; sed pars etiam historiae, quæ de ipsis narratur, legitur apud Ufuardum, qui anno Christi octingentesimo vivebat, aut in ejus Auctariis, quæ P. Sollerius ex vetustissimis Codicibus manuscriptis edidit. Eadem insuper Acta decreto Sac. Congregationis Rituum sunt probata, & in Ecclesiis Viterbiensi, Hortana, & Surianensi ad Canonicas Matutinas horas recitantur. Et si enim probatio hujusmodi non id efficit, ut falsum quid subesse non possit in historia Sanctorum; magnam tamen Actis auctoritatem proculdubio conciliat, quemadmodum scribit P. Janningus in Apolog. prælimin. ad Acta Sanctorum tom. 1. Junii in hæc verba: *Fateor ex hujusmodi approbatione historiis auctoritatem accedere, neque ullus id negaverit Catholicus: at vero accedere talem, ut falsum subesse non possit historiis sub approbatione tali legi permixtis, aut ut viri eruditi prohibeantur circa illas disputare, ab iisque ratione bona nixi dissentire, ne ipsa quidem Sacra Congregatio prætendit.*

X.
In Actis S. Eutychii, & SS. Gratiliani, & Felicissimæ, nomen Claudii pro Maximiano obrepit.

X. Quæ quum ita sint, videamus, qua bona ratione nixi Florentinius, Ferrarius, & cl. Andreucius, duos statuere velint Eutychios. In Actis, inquit, S. Eutychii, & SS. Gratiliani, & Felicissimæ nomen *Claudii* Imperatoris exprimitur, sub quo hi Sancti coronati dicuntur. At vero in Actis SS. Valentini & Hilarii, in quibus B. Eutychius laudatur, sub Diocletiano, & Maximiano martyrium eorum contigisse narratur. Duo itaque Eutychii statuendi sunt, alter sub Claudio, alter passus sub Diocletiano & Maximiano; aut certe hujus secundi nomen in Acta SS. Valentini & Hilarii perperam est inventum.

Ego vero ita sentio cum Ferrario, ubi ait, *error corrigendus venit*, non duos Eutychios existisse, sed

fed unum eundemque, qui in Actis ipsius, & SS. Gratiliani & Felicissimæ sub Claudio, & in Actis SS. Valentini & Hilarii, atque S. Secundi, sub Diocletiano & Maximiano passus refertur: mendum enim in prioribus Actis obrepisse, in quibus nomen Claudii pro Maximiano investum est; non in posterioribus, quæ Eutychiei gesta repræsentant.

Et illud quidem, quod in Actis S. Eutychiei, & SS. Gratiliani & Felicissimæ dicitur, hos nimirum Sanctos sub *Claudio Imperatore* coronatos, emendandum esse, atque Claudii loco nomen *Maximiani Imperatoris* substituendum, ex eo constat, quia in ipsis Actis *anno quarto Imperii Claudii edictum perhibetur fuisse propositum, ut ubicumque fuissent Christiani inventi, sine auditione punirentur*; quod est mendum manifestum: neque enim secundus Claudius *annos quatuor* in Imperio egit, aut persecutionem in Christianos excitavit; neque *primus Claudius* ullam itidem Christianis molestiam intulit; neque demum id de *Nerone Claudio* intelligi potest, qui non quarto, sed decimo Imperii anno edicta adversus Christianos promulgavit. Ergo quum in iis Actis manifestus sit error, saltem in numero annorum Imperii Claudii, quumque nomen ipsum Imperatoris, etiam in sententia Florentinii, Ferrarii & Andreucci esset emendandum, & pro Claudio, *Nero Claudius* scribendum, proque anno quarto, substituendum, *anno decimo, seu anno Imperii decimoquarto*; non video, cur non sit potius hic Actorum S. Eutychiei, & SS. Gratiliani & Felicissimæ locus corrigendus ex Actis SS. Valentini & Hilarii, in quibus nulla oritur circa nomen & annum Imperatoris difficultas; quàm sine ullo veterum Scriptorum fundamento, sed ex sola conjectura, alter quidam Eutychieus fingendus; utque hic inter mortales locum habere possit, nomen, & annus Imperatoris ex cerebro

accomodandus . Vi hujus rationis adductus cl. Hen-
 fehenius pro Claudio quidem *Aurelianum*, aut potius
Maximianum reponendum censet ; duos autem Euty-
 chios pro uno substituendos, prorsus negat. Sic enim
 in notis ad Acta S. Eutychii die 15. Maji pag. 458. scri-
 bit. *Habemus integra Acta ex Mss. pluribus, etiam ejus
 loci, ubi sunt corpora: & ubique SS. Gratilianus, &
 Felicissima dicuntur passi sub Claudio Imper. quarto
 anno Imperii ejus: quod de primo hujus nominis Im-
 peratore intellectum, notaret annum Christianæ æræ 44.
 Sed hic persecutionem Christianis non indixit, solum-
 que Judæos ab Urbe expulit. Sin autem intelligas no-
 minis istius secundum, habebis quidem persecutionis ali-
 cujus tempus captæ anno 269. sed annum Imperii quar-
 tum nullum invenies: quia Tyrannus iste non multo
 plus, quam biennio regnavit, peste extinctus anno 270.,
 & frater ejus, atque successor declaratus Quintillus
 decimo septimo post die occisus est a militibus, evectus-
 que Aurelianus, qui anno 271. novis Edictis publica-
 tis persecutionem resuscitavit, ejus morte rursus con-
 sopitam anno 275. Potuit Claudii istius, & Aureliani
 persecutio gemina in unam fuisse confusa, eoque dece-
 ptus Auctor Actorum, Claudium scripsisse, ubi scri-
 bendus fuerat Aurelianus. Interim Claudium etiam
 nominat *Legenda S. Eutitii*, quam ex suorum Ma-
 jorum Chirographis nobis sub fide publica transmisit
*latinam Theseus Pennatius a Suriano, publicus Dei gra-
 tia, & Apostolica auctoritate Notarius, in Archivo
 Romanæ Curie descriptus, & Fori Episcopalis dictæ
 Terræ Suriani in Civilibus, & Criminalibus Cancellari-
 us: Additur autem memoria SS. Valentini Presby-
 teri, & Hilarii Diaconi, tamquam simul cum SS. Eu-
 titio, Felicissima, & Gratiliano coronatorum. Atqui
 istorum passio, danda die 3. Novembris, pro Claudio
 nominat Maximianum, qui nonnisi decimo sexto post
 Clau-**

Claudii mortem anno regnare cepit. Si ergo his patientibus in vivis adhuc erat Eutitius, idem non alius, de quo agimus, non solum non est is sub Claudio, sed neque sub Aureliano coronatus. Notavit hoc Doct̃or Tullius Cima, is, qui anno 1645. Suriani pro Duce Altampsis Gubernator prædictam Legendam ex Latina fecit Italicam, & deinde anno 1658. Ronciglione in Patria sua curavit excudendam; ubi Latinum contextum fere reddens verbotenus, loco Claudii substituit Diocletianum, & Maximianum Imperatores: quod profecto longe conviciatius est, quam duos pro uno Eutitios substituere, quorum alter in Actis SS. Gratiliani, & Felicissimæ, alter in passione SS. Valentini, & Hilarii commemoretur. Eundem errorem animadvertunt, emendaruntque Canonici Collegiatæ S. Sixti Viterbiensis, qui pro Claudio legunt Diocletianum in additionibus ad Martyrologium Romanum, de quo Pennatius pag. 350. in hæc verba: Corpus S. Felicissimæ fuisse inventum Viterbii, habent notæ marginales manuscriptæ caractere antiquo in Martyrologio Romano typis Basianis Romæ anno 1583. penes me. Ad diem 2. Maji pag. 99. ita exaratur: Viterbii in Ecclesia S. Sixti inventio corporis S. Felicissimæ Virginis & Martyris. Ad diem vero 12. Augusti pag. 190. Faleriæ in Tuscia natale S. Felicissimæ Virginis & Martyris, quæ sub Diocletiano Imperatore passa est, cujus corpus in Ecclesia S. Sixti Viterbiensi requiescit. Quod dicatur passa sub Diocletiano, intellige vivente, sed non imperante, sub quo, ut habet Baronius, & alii Martyres eodem tempore dicuntur passi. Ad diem autem 2. Septemb. pag. 210. Viterbii translatio corporis B. Felicissimæ Virginis & Martyris, cujus sacrum corpus una cum beatis ossibus Episcoporum Magni Tranensis, & Bonifacii Ferentini in Ecclesia S. Sixti reconditum est. Hæ notæ in Choro a Canonicis hujus

Ec-

Ecclesiæ Collegiæ S. Sixti ad præsens quoque recitantur . Claudio censet subrogandum Diocletiani nomen in Actis S. Eutychie : hunc enim Sanctis Valentino & Hilario æqualem fuisse . Quamquam autem utraque Acta novitatis arguit tom. 5. hist. Eccl. art. 50. & not. 58. , unum tamen Eutychie agnoscit , qui & SS. Valentino , atque Hilario synchronus , & is est , quem S. Gregorius Papa scribit , Redempto Ferentino Episcopo apparuisse .

XI.

*Antiquitas
Actorum SS.
Valentini , &
Hilarii , major,
quam Actorum
S. Secundi .*

XI. Quod autem circa Acta SS. Valentini , & Hilarii suspicatur cl. Andreucciis , historiam illam de Quæstionariis a S. Eutychie ad Christi Fidem conversis , aut ex populari vulgi traditione additam fuisse , aut ex Actis S. Secundi descriptam ; peroptarem , ut causam aliquam afferret , cur depravata censeat hac in parte Sanctorum Valentini & Hilarii Acta , quæ ipse affirmat pag. 43. se vidisse descripta in Codice membraneo Bibliothecæ Vallicellanæ circa seculum Christi undecimum exarato ; sincera autem , vel saltem majoris pretii facienda putet Acta S. Secundi , quæ majorem certe antiquitatem non præferunt : quin potius multo recentiora sunt , sive spectemus ipsam Sanctorum historiam , quæ ad nos in manuscriptis Codicibus devenit ; sive eorundem in antiquis Martyrologiis , & apud veteres Scriptores memoriam . Nam quoad Sanctorum Martyrum historiam in voluminibus descriptam , certum est , Acta SS. Valentini & Hilarii in Vallicellanis Codicibus exarata , longo intervallo antiquitate superare historiam S. Secundi , quæ ab Henschenio ex Codicibus Eugubino & Bodecensi ad diem 1. Junii edita est : quibus de Actis idem Henschenius pag. 52. §. 6. ita censet : *Dantur a nobis primo loco Acta martyrii (Sancti Secundi Amerini Martyris) non qualia optarem ex scriptis Proconsularibus , vel saltem insigni antiquitate venerandis,*

dis ; sed qualia seculo decimo potuerunt fuisse composita , ex majorum traditione ; ex qua nomen Judicis , locumque & modum martyrii , credimus haberi potuisse ; cætera , scilicet sermones inter Sanctum & Proconsulem habitos , accipimus ut ab Auctore ex verosimili composita . De ætate Mss. Eugubini & Bodecensis nihil habuit dicere Henschenius . Auctorem tantummodo Actorum illorum existimat decimi seculi esse potuisse . Ubi Acta SS. Valentini , & Hilarii ante annum Christi millesimum fuisse composita , argumento est , quod Codex Vallicellanus , qui ea nobis exhibet , ad eum annum proxime accedit , nec tamen ille autographus censetur , sed debet ex alio majoris vetustatis Codice fuisse exscriptus . Alia sunt præterea documenta , quæ antiquitatem Actorum SS. Valentini , & Hilarii præ Actis S. Secundi certissime commendant , ab ipso Andreuccio cap.1. enumerata . Nam Florus Monachus Ordinis sancti Benedicti in Monasterio S. Trudonis Leodiensis Diœcesis , qui anno Christi septingentesimo vivebat , in suis ad Bedæ Martyrologium additamentis , ad diem 3. Novembris disertam eorum martyrum mentionem facit , his verbis : *Passio SS. Valentini , & Hilarii martyrum* . In Auctariis ad Usuardum , qui post Florum septuagesimo circiter anno suum composuit Martyrologium , res gestæ eorumdem Sanctorum hoc elogio referuntur : *Castro Viterbiensi Valentini Presbyteri , & Hilarii Diaconi , qui sub Maximiano diu laniati , in Tyberim merfi , sed ab Angelo erepti , capitis abscissione martyrium compleverunt* . Quæ auctaria , nisi ab eodem Usuardo , saltem paulo post ejus ætatem composita , censet Sollerius . Seculo nono memoratur ipsorum Martyrum Ecclesia in Constitutione S. Leonis IV. anno Christi 852. data , quæ ab Innocentio III. refertur apud Balutium tom.2. Epist.142. his verbis : *In Vico*
Pa-

Palenzano cum suis Ecclesiis SS. Hilarii, & Valentini. Eodem seculo nono corpora eorum a Gregorio Papa IV. circa annum Christi 829. translata narrantur in Chronico Farfensi apud cl. Muratorium tom. 2. par. 2. Scriptorum rerum Italicarum pag. 387. in hæc verba: Tertius decimus huic Monasterio in regimine sancto præfuit Abbas Sichardus, longe, lateque exemplum boni certaminis cunctis per omnia ostendens. Nam Oratorium hoc, quod cernimus, in honore Domini Salvatoris, adjunctum huic Ecclesie Sanctæ Mariæ ipse construxit; ubi corpora Sanctorum Valentini & Hilarii Martyrum de Tusciæ partibus translata, cum corpore Sancti Alexandri Sanctæ Felicitatis filii, quod de Roma adduxerat concedente Gregorio IV. Sedis Apostolicæ Præsule, honorifice sepelivit. Quæ ferme descripsit Mabillonius Annal. Benedict. tom. 2. ad annum 829. pag. 527. Demum in Codice Casinensi, qui a Cajetano Abbate tom. 6. manuscriptorum descriptus in Bibliotheca Romani Sapientiæ Archigymnasii servatur, ad calcem vitæ eorundem Martyrum, de translatione Corporum ipsorum hæc leguntur: Supradictorum vero Martyrum corpora Valentini, & Hilarii in eodem loco, in quo sepulta sunt, usque ad tempora Gregorii IV. Apostolicæ Sedis Præsulis requieverunt; inde cum debito honore levans ea Riccardus (in Chron. Farfensi Sichardus) Abbas Venerabilis monasterii Sanctæ Dei Genitricis sitæ in Sabinis, collocavit in Oratorium, quod ipse construxit, & conjunxit Aulæ ejusdem Genitricis, & semper Virginis Mariæ, pariter cum corpore Sancti Alexandri filii Sanctæ Felicitatis, quod videlicet corpus Sancti Alexandri, concedente præfato Domino Papa Gregorio, de Roma adduxerat. Quæ omnia palam faciunt, Acta SS. Valentini, & Hilarii, quæ ad nos manarunt, non esse recentia, sed perquam vetusta. Nihil horum affirma-

re

re possumus de Actis S. Secundi, cujus memoria neque apud Florum occurrit, neque in Martyrologio Ufuardi; sed primum, quod sciam, fit mentio translationis ipsius a Lucio Papa III. celebratæ a suburbana tunc Tuscanellæ in Etruria S. Petri Ecclesia ad urbanam, S. Mariæ Majoris anno 1173. Deinde anno 1285. tempore Alexandri Papæ IV. e Territorio Eugubino, ubi corpus ejus, Jacobillo teste, postquam martyrium subiisset, requieverat, ad oppidum Pergulæ in Ecclesiam Eremitarum S. Augustini translatum narratur. Demum anno 1301. sub Bonifacio IX. idem Corpus ibidem recognitum: ut docet authenticum rei gestæ Instrumentum, quod profert Henschenius tom. 1. Junii pagin. 56. Ergo antiquiora habemus pro Actis SS. Valentini, & Hilarii documenta, quibus conficitur, auctorem Actorum S. Secundi potius ex illis descripsisse ea, quæ utrobique in eandem fere sententiam leguntur.

XII. Age nunc, descripserit Auctor Actorum SS. Valentini, & Hilarii ex Actis S. Secundi ea, quæ de S. Eutychio Presbytero narrat; quid aliud transcriberet, quam quod in exemplo antiquiore, ac proinde genuino, legebat? Constat itaque, S. Eutygium Diocletiano, & Maximiano imperantibus claruisse, sive ejus historia in Actis S. Secundi, sive in Actis SS. Valentini, & Hilarii, pro genuino, ac legitimo veteris Scriptoris fœtu habeatur: sub iis enim Imperatoribus, tam S. Secundus, quam SS. Valentinus & Hilarius coronati sunt, quemadmodum Acta ipsorum testantur. Quum autem in utrisque Actis certa quidem, & indubia nota temporis habeatur, in Actis vero Sancti Eutychii & Sanctorum Gratiliani & Felicissimæ, ea nota fati incerta & vaga sit; consentaneum rationi omnino videtur, hanc potius ex illa emendare, quam duos Eutychios statuere, quorum neque me-

XII.

Concluditur, unum fuisse S. Eutygium nostrum, sive Acta SS. Valentini, & Hilarii probentur, sive Acta S. Secundi.

T

mo-

moria, neque cultus in iis locis apparet, in quibus claruisse perhibentur: ac proinde concludendum nobis est cum cl. Henschenio: *Loco Claudii substituendos esse Diocletianum & Maximianum Imperatores: quod profecto longe convenientius est, quam duos pro uno Eutitios substituere, quorum alter in Actis Sanctorum Gratiliani & Felicissimæ, alter in passione Sanctorum Valentini & Hilarii commemoratur.*

APPENDIX¹⁴⁷

A D A C T A

SS. BONIFACII ET REDEMPTI

E P I S C O P O R U M

E T

S. E U T Y C H I I

P R E S B Y T E R I E T M A R T Y R I S .

I.

De S. Bonifacio Episcopo Ferentino.

De Bonifacio Ferentinæ Civitatis
Episcopo.

Ex S. Gregorii
Papæ Dialogis
lib. 1. cap. 9.

REGORIUS. Vis tibi aliquid de
Tusciæ partibus narrem, ut co-
gnoscas quales in ea viri fuerint,
& omnipotentis Dei notitiæ quan-
tum propinqui? *Petrus*. Volo,
atque omnimodo exposco. Fuit
vir vitæ venerabilis Bonifacius
nomine, qui in ea Civitate, quæ
Ferentis dicitur, Episcopatum officio tenuit, & mori-
bus implevit. Hujus multa miracula is, qui adhuc
supereft Gaudentius Presbyter narrat. Qui nutritus in
ejus obsequio, tanto valet de illo quæque veracius di-

T 2

cere,

cere , quanto eis hunc contigit interesse . Hujus Ecclesiæ gravis valde paupertas inerat , quæ bonis mentibus esse solet custos humilitatis , nihilque aliud ad omne stipendium , nisi unam tantummodo vineam habebat ; quæ quodam die ita grandine irruente vastata est , ut in ea paucis in vitibus vix parvi , rarique racemi remanerent . Quam quum Dei prædictus vir reverentissimus Bonifacius Episcopus fuisset ingressus , magnas omnipotenti Deo gratias retulit , quia in ipsa sua adhuc inopia sese angustiari cognovit . Sed quum jam tempus exigeret , ut ipsi quoque racemi , qui remanserant , maturescere potuissent , Custodem vineæ ex more posuit , eamque solerti vigilantia servari præcepit . Quadam vero die mandavit Constantio Presbytero Nepoti suo , ut cuncta vini vascula in Episcopio , omniaque dolia , ita ut ante consueverat , pice superfusa præpararet . Quod quum nepos illius Presbyter audivisset , valde admiratus est , quod quasi insana præciperet , ut vini vascula præparari faceret , qui vinum minime haberet : nec tamen præsumpsit inquirere , cur talia juberet , sed jussis obtemperans omnia ex more præparavit . Tunc vir Dei vineam ingressus , racemos collegit , ad calcatorium detulit , omnesque exinde egredi præcepit , solusque ibi cum uno parvulo puerulo remansit , quem in eodem calcatorio deposuit , & calcare ipsos paucissimos racemos fecit . Quumque ex iisdem racemis parum aliquid vini deflueret , cœpit hoc vir Dei suis manibus in parvo vase suscipere , & per cuncta dolia , omniaque vasa , quæ parata fuerant , pro benedictione dividere : ut ex eodem vino omnia vascula vix infusa viderentur . Quum vero ex liquore vini parum aliquid in vasis omnibus misisset , vocato protinus Presbytero , jussit pauperes adesse . Tunc cœpit vinum in calcatorio crescere , ita ut omnia , quæ allata fuerant , pauperum vascula impleret . Quibus quum se idonee
fatif-

satisfecisse conspiceret, ex calcatorio jussit puerum descendere, apothecam clausit, atque impresso sigillo proprio munitam reliquit, moxque ad Ecclesiam rediit. Die vero tertia prædictum Constantium Presbyterum vocavit, & oratione facta apothecam aperuit, & vasa, in quibus tenuissimum liquorem infuderat, ubertim vinum fundentia invenit, ita ut pavementum omne excrescentia vina invaderent, si adhuc Episcopus tardius intrasset. Tunc terribiliter Presbytero præcepit, ne, quousque ipse in corpore viveret, hoc miraculum cuiquam indicaret; pertimescens videlicet; ne in virtute facti favore humano pulsatus, inde intus inanesceret, unde foris hominibus magnus appareret; exemplum etiam Magistri sequens, qui ut nos viam humilitatis instrueret, de semetipso discipulis præcepit, dicens, ut ea quæ vidissent, nemini dicerent, quousque filius hominis a mortuis resurgeret.

I I.

*De S. Redempto Episcopo Ferentino,
deque Sancto Eutychio Martyre.*

De visione Redempti Ferentinæ
Civitatis Episcopi.

Gregor. Hac de re nihil, Petre, mireris: nam Redemptum Ferentinæ civitatis Episcopum vitæ venerabilis virum, qui ante hos fere annos septem ex hoc mundo migravit, tua dilectio cognitum habuit. Hic, sicut mihi adhuc in Monasterio posito valde familiariter jungebatur, hoc, quod Joannis junioris prædecessoris mei tempore de mundi

*Ex S. Gregorii
Pape Dialogis
lib. 3: cap. 38.*

di fine cognoverat , sicut longe , lateque claruerat , a me requisitus mihi ipse narrabat . Aiebat namque , quia quadam die dum Parochias suas ex more circumiret , pervenit ad Ecclesiam Beati Eutychii Martyris . Advesperascente autem die stratum fieri sibi juxta sepulcrum Martyris voluit , atque ibi post laborem quievit : quum nocte media , ut assererat , nec dormiebat , nec perfecte vigilare poterat , sed depressus , ut solet , somno , gravabatur quodam pondere vigilans animus : atque ante eum idem Beatus Martyr Eutychius adstitit dicens : Redempte vigilas ? cui respondit : vigilo . Qui ait : Finis venit universæ carnis , finis venit universæ carnis , finis venit universæ carnis . Post quam trinam vocem visio Martyris , quæ mentis ejus oculis apparebat , evanuit . Tunc vir Dei surrexit , seque in orationis lamentum dedit . Mox enim illa terribilia in cœlo signa secuta sunt , ut hæstæ , atque acies igneæ ab Aquilonis parte viderentur . Mox effera Longobardorum gens de vagina suæ habitationis educta , in nostram cervicem grassata est , atque humanum genus , quod in hac terra præ nimia multitudine quasi spissæ segetis more surrexerat , succisum aruit . Nam depopulatæ urbes , eversa castra , concremata Ecclesiæ , destructa sunt Monasteria virorum ac feminarum , desolata ab hominibus prædia , atque ab omni cultore destituta , in solitudine vacat terra , nullus hanc possessor inhabitat , occupaverunt bestiarum loca , quæ prius multitudo hominum tenebat . Et quid in aliis mundi partibus agatur , ignoro . Nam in hac terra , in qua vivimus , finem suum mundus jam non nuntiat , sed ostendit .

I I I.

*Acta S. Eutychie Presbyteri
& Martyris.*

I. **T**emporibus Claudii Augusti Cæsaris persecutio magna in Christianos orta est, ut omnes compellerentur ad sacrificandum Idolis, thuraque diis incenderent; & qui sacrificare nollent, diversa tormenta experirentur, & postea capite punirentur. Eodem tempore B. Eutychie Presbyter reversus fuerat in civitatem Ferentinam de Christi negotio, quod ei revelaverat Angelus: dum post paucos dies dixit Angelus Domini ad B. Eutychie: Surge & vade ad civitatem Falaritanam ad Sanctos Martyres Gratilianum & Felicissimam, ubi corpora eorum requiescunt in sarcophago novo, & celebra in eo loco vigiliis cum hymnis, atque divina mysteria Corporis & Sanguinis D. N. Jesu Christi, & tunc revertere in civitatem propriam Ferentinam: quia post paucos dies debes accipere coronam martyrii, & gaudebis cum omnibus Sanctis Martyribus, qui cum Christo sunt regnaturi in perpetuum.

II. Tunc B. Eutychie quasi de somno evigilans, festinus perrexit ad Sanctos Martyres prædictos, ubi sepulta sunt corpora eorum, & fecit ibi divina Mysteria, & celebravit Missam. Et venientes Parentes Gratiliani, miserunt se ad pedes B. Eutychie dicentes. Gratias agimus tibi, Pater Sancte; quia per tuam prædicationem lucratus est D. N. Jesus Christus filium nostrum Gratilianum, & nos cum ipso simul. Tunc B. Eutychie monuit eos de fide & doctrina D. N. Jesu

*Ex Codicibus
Mss. Hortano,
Alemanniano,
Cenciano, &
Pampbiliano.
Apud Penna-
tium pag. 304.*

su Christi, & eadem hora discessit, & reversus est ad propriam civitatem Ferentinam.

III. Tentus est B. Euty chius ab Apparitoribus Maximi Tribuni, & offerentes eum militibus, dixerunt. Ecce Homo, qui contempsit iussa Principum, & eorum Decreta pro nihilo computat: Deosque nostros blasphemat & in suis ædibus confregit. Igitur quum hæc nuncia audivissent, milites perduxerunt eum ad Maximum, & omnia ei per ordinem narra-
verunt.

IV. Tunc dixit ei Maximus Tribunus. Tu ne es Euty chius seductor Magorum, qui destruis iussa Domini Principis Claudii, & Deos gubernatores Reipublicæ pro nihilo æstimas? Respondit B. Euty chius. *Computavi, & pro nihilo computo Idola vana, surda, & muta; quæ oculos habent & non vident; aures habent, & non audiunt; os habent & non loquuntur; manus habent & non palpant; & pedes habent & non moventur. Vos hæc colitis figmentum hominum, & Dominum nostrum Jesum Christum, qui omnia fecit, & dignatus est plasmare nos de terræ limo, deservistis, & ignorastis eum. Nam omnia iussa, & Principes vestri tales sunt, quasi utres vento repleti. Imperia & iussa a Domino meo Jesu Christo sunt in charitate repleta: ipse enim est, qui univèrsa regit, atque gubernat. Nam ipsemet Dominus dicit: Per me Reges regnant (Prov. 8. 15.) & Tyranni obtinent terram.* Audiens hæc Maximus Tribunus iussit statim eum catenatum in custodia publica mitti, & præcepit, ut nullus introiret ad eum.

V. Altera autem die iussit Maximus impiissimus in Prætorio Tribunal præparari: & præcepit ante se adduci omne genus tormentorum, dixitque militibus. Afferte mihi Euty chium de custodia. Qui dum catenatus adduceretur ante Tribunal Judicis, inventus est ibi Dionysius Episcopus, qui præerat huic Civitati.

Hic

Hic, ut cognovit, quod comprehensus esset B. Euty-
chius Presbyter, obtulit se Maximo Tribuno, dicens.
Pietati tuæ suggero, Tribune, servum Dei, qui pro
Te, & pro Republica orat, ne truces. Tunc jussit
Maximus Dionysium Episcopum fustibus cædi, & ex-
tra civitatem emitti.

VI. Igitur Maximus Tribunus interrogare cœpit
B. Eutyrium blandis sermonibus, cogitans mentem
sanctam a bono proposito revocare, dicens B. Euty-
chio. Cognovisti quæ sacratissimus Princeps noster
Claudius per universa Regna constituit? Respondit
B. Eutyrius Presbyter: *Vere cognovi, & scio: jussa
illius sunt, sicut unius ex sceleratis hominibus, qui
Creatorem suum non cognoscunt, nec adorant: sed
adorant Deos ligneos, lapideos, marmoreos, gypseos,
& aneos: quorum imagines argenteæ, vel aureæ sunt
facturæ manuum hominum: quæ si custoditæ non sunt
a custodibus, fures & evertunt, & rapiunt: nec
adjuvare possunt stultissimos homines, qui eos adorant,
de quibus Psalmista dicit: Similes illis fiant, qui fa-
ciunt ea: & omnes, qui confidunt in eis. (Psal. 113.8.)*
Dixit itaque B. Eutyrius Maximo Tribuno. *Maxi-
me, inter Imaginem, & Factorem, quis est fortior, &
melior? Dixit ei Maximus. Ergo non debemus eos
colere, quia manibus hominum sunt facti? Dixit ei
B. Eutyrius. Jam dixi illos homines fuisse miserrimos,
qui tempore vitæ eorum male vixerunt in immunditiis,
delectationibus, & concupiscentiis mundi.*

VII. Dixit ei Maximus: *Ergo & tu non adoras
Deos nostros, & jussa Principis contemnis? Blasphe-
masti eos, quos nos adoramus & publice confundis.*
Dixit ei B. Eutyrius. *Dominus noster Jesus Christus
nobis præcipit, dicens: dum steteritis ante Reges, &
Præsides, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini:
dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini: non
enim vos estis, qui loquamini, sed Spiritus Patris*

vestri , qui loquitur in vobis . (*Matth. 10. 18.*) Dicit ei Maximus : *Et vos , qui pro ejus amore variis tormentis traditis corpora vestra , qualem remunerationem habebitis ?* Respondit B. Eutyechius , & dixit . *Illam , quam ipse promisit , dicens : Qui perdiderit animam suam propter me , inveniet eam (Matth. 10. 39.) in æternum . Et iterum Dominus dicit in Evangelio : qui reliquerit domum , vel fratres , aut sorores , aut patrem , aut matrem , aut uxorem , aut filios , aut agros propter nomen meum , centuplum accipiet , & vitam æternam possidebit . (Matth. 19. 29.)* Dixit ei Maximus Tribunus . *Est præter istam alia vita ?* Dicit Beatus Eutyechius . *Est vita alia , quæ numquam finem habet , quam repromisit Deus diligentibus se .*

VIII. Tunc dixit Maximus Tribunus ad B. Eutyechium . *Pro salute Domini nostri invictissimi Principis Claudii , si non sacrificaveris Diis immortalibus , diversis tormentis te faciam interire : si autem sacrificaveris , intimabo doctrinam tuam Claudio , & multiplicaberis divitiis & facultatibus .* Dixit ei S. Eutyechius . *Sacrificent eis , qui desperaverunt de animabus suis : nam propitiabitur mihi Dominus meus Jesus Christus , pro quo pati non timeo . Sciatis autem , qui in isto judicio adstatis , quia nisi ab eorum cultura cessaveritis , in æterno judicio damnabimini . Ubi ignis non exstinguetur , & vermis non morietur ; ubi peccatores sine fine lugebunt ; ubi diabolus est alligatus , atque innodatus in secula seculorum : ubi non ardent ligna , neque stipulæ , sed peccatorum animæ . Ad hanc prædicationem multi crediderunt in Christo Domino .*

IX. Tunc impiissimus Maximus jussit eum ante se fustibus cædi , dicens : *Deos , & Deas noli deridere , & injurias Judici noli temerario ore garrere , ne a cultura eorum populus discedat .* In ipsa hora jussit impiis-

piissimus Maximus levari in equuleo Sanctum Euty-
chium, & diu torqueri. B. Euty chius àum torqueretur,
dicebat. *Domine Jesu Christe adjuva servum tuum.*
Tunc jussit sacrilegus Maximus eum de equuleo de-
poni, & lapidibus os ejus contundi. Sanctus Euty-
chius gaudebat, & exultabat in Domino, & viriliter
agebat.

X. Quumque vidisset Maximus, quod per tormenta
vincere non posset sanctum Euty chium, jussit ex-
tra civitatem eum educi, non longe ab urbe, capite
truncari. Ductus autem foras, ut decollaretur, dixit
Spiculatoribus. *Paucas mihi inducias date, ut orem
pro me ad Dominum meum Jesum Christum.* Tunc
B. Euty chius projiciens se in terram, oculis flentibus di-
xit. *Deus Omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Chri-
sti, accipe spiritum meum, & numera me inter tuos
sanctos Martyres, quia tempus est, ut commendem
terræ corpus meum. Precor te, Domine, ut omnes, qui
nomen meum invocaverint, & ad Te conversi fuerint,
habeant partem nobiscum in aeterna secula: & in isto
seculo de quacumque infirmitate, vel tribulatione di-
gne clamaverint, petitiones suas impetrare mereantur,
& nobis frui in futuro: quia tu es Deus manens, &
regnans in secula seculorum. Amen.* Tunc Spicula-
tor tenens gladium unico ictu percussit, & migravit
ad Dominum Idibus Maji. Passio Sanctorum, qui si-
mul coronati sunt, Euty chius Presbyter, Valentinus
Presbyter, & Hilarius Diaconus, Gratilianus, & san-
cta Felicissima, & alii quos longum esset enarrare.

XI. Hæc audiens B. Dionysius Episcopus, ubi erat
occulte propter persecutionem Paganorum, abijt no-
ctu cum Clericis suis ad Corpus B. Euty chii, & leva-
verunt illud cum hymnis, & orationibus, & posue-
runt in prædiolo suo, & in crypta sua, milliariis ab
Urbe Ferentina plus minus quindecim, & jejunave-
runt in eodem loco: & manserunt, atque vigilave-

runt aliquos dies, gratias agentes Deo, quia multa miracula ostendit Dominus. Cæci illuminantur, Dæmones effugantur, & infirmi sanantur, ubi florent etiam orationes, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

XII. Post multos annos pace data Ecclesiæ Dei, cœpit Religio Christianorum crescere, & augeri: & Ecclesiam non modicam ibi constructam ex parte parietibus adornarunt: ex parte Cryptæ amplissime perfodere, quasi specus, idest fossa sub terra, unde emanat aqua modica. De ipsa aqua, qui non sunt benefani, bibunt, & per invocationem B. Eutychie salutem confestim restituntur. In eadem vero Crypta intra Ecclesiam ad dexteram partem contra Orientem posuerunt corpus B. Eutychie Presbyteri, & aliorum corpora Sanctorum cum ipso simul: ut ita corpus ejus candidis marmoreis tabulis affixerunt, ut quasi arca hinc, atque illinc. In ipso loco multa miracula ostendit Dominus usque in præsentem diem. Et juxta hoc corpus S. Eutychie, ut diximus, alia crypta est, quæ tendit in longitudinem plus minusque quam triginta pedes, ubi corpora Sanctorum requiescunt: & quotidie inde modicæ aquæ guttatim currunt, quæ per intercessionem Sanctorum bibentibus auxilium præstant. In alia vero parte sinistra construxerunt altare B. Stephani Protomartyris atque Levitæ & aliorum Sanctorum. Et in gyrum altaris columnellæ marmoreæ & capitella foliata, quasi lilia, & insuper capita tabulæ marmoreæ, quasi arcus ex omni magnitudine construxerunt. Per cunctam Ecclesiam de loco in locum altaria construxerunt ad honorem Sanctorum, atque Sanctarum Virginum Dei, quæ regnant cum Domino in perpetuum. Gaudeamus omnes in Domino, fratres charissimi, in honorem B. Eutychie Presbyteri, & Martyris, cujus hodie festa celebrantur: qui mundum contempnit, & divitias va-

vanas respuit: qui iussa Principum non timuit, & eorum supplicia pro nihilo computavit. Qui pro amore Dei certavit usque ad mortem, & multos ad fidem traxit: atque ad cœlestia regna migravit. Qui minas Judicum non timuit, & terrenam gloriam non quæsit: pro Christi amore animam suam posuit, & gladio evaginato ictu percussus est, & migravit ad Dominum, cuius potestas permanet in secula seculorum. Amen.

I V.

*Eadem Acta ex Codice Ms.
Ecclesie Viterbiensis.*

I. **T**emporibus Claudii Augusti Cæsaris persecutio magna in Christianos orta est, ut omnes compellerentur ad sacrificandum Idolis, thura Diis incenderent, & qui sacrificare nollent, diversa in eos tormenta præmium experirentur, & postea capite punirentur. In eodem tempore B. Eutitius Presbyter reversus fuerat in civitatem Ferentinam de Christi negotio, quod ei revelaverat Angelus, dum post paucos dies dixit Angelus Domini ad B. Eutitium; surge, & vade ad civitatem Falaritanam, ad Sanctos Martyres Gratilianum & Felicissimam, ubi corpora eorum requiescunt in sarcophago novo, & celebra in eo loco vigilias cum hymnis, atque divina mysteria Corporis & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi: & tunc revertere ad civitatem propriam Ferentinam: quia post paucos dies debes accipere coronam, & gaudebis cum omnibus Sanctis Martyribus, qui cum Christo sunt regnaturi in perpetuum.

Apud Bollandianos tom. 3. Maji pag. 460.

Eutychius post visitata corpora SS. Gratiliani, & Felicissimæ.

II. Tunc

*Et illius pa-
rentes in fide
confirmatos,*

*Adductus ad
Maximum Tri-
bunum.*

*Arguit vani-
tatem idolorū.*

II. Tunc B. Eutitius Presbyter, quasi de somno evigilans, festinus perrexit ad Sanctos Martyres, ubi sepulta sunt corpora eorum, & fecit ibi divina Mysteria. Et venientes parentes B. Gratiliani, miserunt se ad pedes B. Eutitii, dicentes. Gratias agimus tibi, Pater sancte, quia per tuam prædicationem lucratus est Dominus Deus noster Jesus Christus filium nostrum Gratilianum, & nos cum ipso insimul. Tunc B. Eutitius monuit eos de fide & doctrina Domini nostri Jesu Christi, & eadem hora discessit, & reversus est ad propriam civitatem Ferentinam. Tentus est B. Eutitius ab apparitoribus Maximi Tribuni, & offerentes eum militibus, dixerunt: Ecce homo, qui contempsit jussa Principum, & eorum decreta pro nihilo computat, deosque nostros blasphemat, & in suis ædibus confregit. Igitur cum audivissent milites, perduxerunt eum ad Maximum, & narraverunt omnia per ordinem.

III. Tunc dixit ei Maximus Tribunus. Tu ne es Eutitius seductor Magorum? qui destruis jussa D. Claudii Principis, & Deos Gubernatores reipublicæ pro nihilo æstimas? Respondit B. Eutitius: computavi, & pro nihilo computo Idola vana, surda & muta, quæ oculos habent & non vident, aures habent & non audiunt; nares habent & non odorant; os habent & non loquuntur, manus & non palpant, pedes & non moventur. Vos colitis figmenta hominum, & Dominum meum Jesum Christum, qui omnia fecit, qui dignatus est plasmare nos de limo terræ, destruxistis, & ignoratis. Nam omnia jussa vestra & Principes vestri tales sunt, quasi uter vento repletus. Imperia & jussa a Domino meo Jesu Christo sunt, qui univèrsa regit, atque gubernat. Nam ipse Dominus dicit: Per me Reges regnant, & tyranni obtinent terram. Audiens hæc Maximus Tribunus jussit eum catenatum in custodia publica

ca mitti, & præcepit, ut nullus introiret ad eum.

IV. Altera autem die jussit Maximus impiissimus in prætorio tribunal præparari: & præcepit ante se adduci omne genus tormentorum. Ante tribunal Judicis inventus est Dionysius Episcopus; qui præerat huic civitati. Hic ut cognovit, quod comprehensus esset B. Eutitius Presbyter, obtulit se Maximo Tribuno dicens: Pietati tuæ suggere, sacratissime Tribune, servum Dei, qui orat pro te, & pro Republica, quare trucidas? Tunc jussit Maximus Dionysium Episcopum fustibus cædi, & foras civitatem emitti. Igitur Maximus Tribunus interrogare cœpit B. Eutitium blandis sermonibus, cogitans mentem sanctam a bono proposito revocare, dicens B. Eutitio: Cognovisti quid sacratissimus noster Princeps Claudius per universa regna constituit? Respondit B. Eutitius Presbyter: & vere cognovi, & scio: jussa illius sunt sicut unius ex sceleratis hominibus, qui Creatorem suum non cognoscunt & non adorant; scilicet adorant Deos ligneos & lapideos, marmoreos, gypseos, æneos, quorum imagines argenteæ, vel aureæ, sunt factura manuum hominum: quæ si custoditæ non sunt, fures eas evertunt & rapiunt, nec adjuvare possunt stultissimos homines, qui eos adorant: de quibus Psalmista dicit, *similes illis fiant, qui faciunt, & omnes qui confidunt in eis.*

V. Dixit itque B. Eutitius Maximo Tribuno. Maxime, inter imaginem & factorem ejus, quid est fortius, & quid est melius? Dixit ei Maximus: Ergo non debemus eos colere, quia manibus hominum sunt facti? Dixit ei B. Eutitius: jam dixi illos homines fuisse miserrimos, qui tempus vitæ eorum male vixerunt, immunditiis, delectationibus, & concupiscentiis mundi. Dixit ei Maximus: ergo tu non adoras Deos nostros, & jussa Principum contempnis? Blaphemasti eos, quos nos adoramus, & publice confun-

Dionysio Ferentino Episco. po, fustigato, & ejecto.

In sua perseverat confessione.

fundis ? Dixit ei B. Eutitius : Dominus noster Jesus Christus nobis præcepit dicens : Dum steteritis ante Reges & Præsides , nolite cogitare quomodo , aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini . Non estis vos qui loquimini , sed Spiritus Patris vestri , qui loquitur in vobis . Dicit ei Maximus : & vos , qui pro ejus amore tormentis variis traditis corpora vestra , qualem remunerationem habebitis ? Respondit B. Eutitius & dixit : illud quod ipse promisit , dicens : qui perdiderit animam suam propter me , inveniet eam in æternum . Et iterum Dominus dicit in Evangelio : qui reliquerit patrem , aut matrem , aut filios , aut uxores , aut agros propter nomen meum , centuplum accipiet , & vitam æternam possidebit .

*Et tormenta
sibi intenta cõ-
semit .*

VI. Dixit ei Maximus Tribunus . Est præter istam alia vita ? Dixit ad eum B. Eutitius : Est vita alia quæ nunquam finem habet , quam & promisit Dominus diligentibus se . Tunc dicit Maximus Tribunus ad B. Eutitium : Pro salute Domini nostri invictissimi Principis Claudii , si non sacrificaveris Diis immortalibus , diversis tormentis te faciam interire : si autem sacrificaveris , intimabo doctrinam tuam Claudio , & multiplicaberis divitiis & facultatibus . Dicit ei S. Eutitius : Sacrificent eis , qui desperaverunt de animabus suis : nam propitiabitur mihi Dominus meus Jesus Christus , pro quo pati non timeo . Sciatis autem qui in isto judicio adstatis , quia nisi a Deorum cultura cessaveritis , in æterno judicio damnabimini ; ubi ignis non extinguetur , & vermis non morietur , ubi peccatores sine fine lugebunt , ubi diabolus est alligatus , atque innodatus , ubi peccatores cruciabuntur in secula seculorum , ubi non ardent ligna , neque stipula , sed peccatorum animæ . Ad hanc prædicationem multi crediderunt in Christo Domino . Tunc impiissimus Maximus jussit eum ante se fustibus cædi , di-

dicens; Deos, & Deas noli deridere, & injurias Judicibus noli temerario ore garrere, ut a cultura eorum populus discedat.

VII. In ipsa hora præcepit iniquissimus Maximus levare in equuleo S. Eutitium: & dum torqueretur B. Eutitius, dicebat: Domine Jesu Christe adjuva servum tuum. Tunc jussit sacrilegus Maximus, eum de equuleo deponi, & cum lapidibus os ejus contundi. S. Eutitius gaudebat, & exultabat in Domino viriliter agens. Cumque vidisset Maximus, quod per tormenta vincere non posset S. Eutitium, jussit adduci eum foras civitatem non longe ab urbe, & capite truncari. Ductus autem foras, ut decollarent eum, dixit spiculatoribus: Paucas mihi inducias date, ut orem pro me ad Dominum meum Jesum Christum. Tunc B. Eutitius projiciens se in terram, oculis flentibus dixit: Deus omnipotens Pater Domini nostri Jesu Christi, accipe spiritum meum, & numera me inter Sanctos Martyres, quia tempus est, ut condat terra corpus meum. Precor te, Domine, ut omnes, qui nomen meum invocaverint, & ad te conversi fuerint, habeant partem nobiscum in æterna secula; & in isto seculo de quacumque tribulatione digne ad te clamaverint, petitiones suas impetrare mereantur, & nobis frui in futuro, quia tu es Deus, manes, & regnas in secula seculorum. Amen. Tunc spiculator tenens gladium, uno ictu percussit, & migravit ad Dominum sub die Iduum Maji, hoc est die decimaquinta mensis Maji.

Post equuleum capite plexus.

Et mortuus die 15. Maji.

VIII. (Passio Sanctorum qui simul sunt coronati, Eutitius Presbyter, Valentinus Presbyter, Hilarius Diaconus, Gratilianus & Felicissima, & alii quos longum est narrare.) Hæc audiens B. Dionysius Episcopus, ubi erat occulte propter persecutionem Paganorum, abiit noctu cum Clericis suis ad corpus B. Eutitii, & levaverunt illud cum hymnis & orationibus,

Sepelitur in suo prædiolo.

& posuerunt in prædiolo suo & crypta sua; milliaribus ab urbe Ferentina plus minus quindecim; & jejunaverunt in eo loco, & manserunt, & vigilaverunt aliquos dies, gratias agendo Domino, qui eodem loco multa mirabilia ostendit: cæci illuminantur, demones effugantur, & infirmi sanantur; ubi florent orationes nunc, & semper, & in secula seculorum.

Ecclesia super sepulcrum struitur.

IX. Post multos annos pace data Ecclesiæ Dei, cœpit religio Christianorum crescere & augeri, & Ecclesiam non modicam ibi constructam ex parte parietibus adornarunt, & ex parte cryptis amplissime perfoderunt, quasi specus, idest fossas sub terra, unde emanat aqua modica. De ipsa aqua, qui non sunt bene sani, bibunt, & per invocationem B. Eutitii saluti confestim restituuntur. In eadem vero crypta intra Ecclesiam, ad dexteram partem contra Orientem posuerunt corpus B. Eutitii Presbyteri, & aliorum corpora Sanctorum cum ipso insimul: & ita Corpus ejus candidis marmoreis tabulis affixerunt, ut quasi arca hinc, atque illinc videatur. In ipso loco multa mirabilia ostendit Dominus usque in præsentem diem. Et juxta hoc Corpus Eutitii, ut diximus, alia crypta est, quæ tendit in longitudinem plus, minusque, quam triginta pedes, ubi corpora Sanctorum in sarcophago requiescunt. Et quotidie inde modicæ aquæ guttatim currunt, quæ per intercessionem Sanctorum bibentibus auxilium præstant. In alia vero parte sinistra construxerunt Altare B. Stephani Protomartyris atque Levitæ, & aliorum Sanctorum, & in gyrum Altaris columellæ marmoreæ, & capitella foliata quasi lilia, & insuper capita tabulæ marmoreæ quasi arcus ex omni magnitudine construxerunt. Per cunctam Ecclesiam de loco in locum altaria construxerunt, ad honorem Sanctorum atque Sanctarum Virginum Dei, quæ regnant cum Domino in perpetuum.

X. Gau-

X. Gaudeamus omnes in Domino, Fratres charissimi, in honorem B. Eutitii Presbyteri & Martyris, cujus hodie festa celebrantur: qui mundum contempnit, & divitias vanas respuit: qui iussa Principum non timuit, eorum supplicia pro nihilo computavit; qui pro amore Dei certavit usque ad mortem, & multos ad fidem traxit, atque ad coelestia regna perduxit: qui minas Judicum non timuit & terrenam gloriam non quæsit; pro Christi amore animam suam posuit, & gladio evaginato ictu percussus est, & migravit ad Dominum, cujus potestas permanet in secula seculorum. Amen.

Festo annuo colitur.

V.

Instrumentum Inventionis & Recognitionis Corporis S. Eutychii Mart. anno 1496.

I. **I**N nomine Domini. Amen. Cum populus, & universitas terræ Suriani civitatis Ortanæ nostræ Diocesis, tam ex relatione majorum suorum, quam etiam ex vetusta & antiquata consuetudine, ac etiam ex compluribus miraculis in compluribus personis factis & concessis a devotissimo S. Eutitio, quem Ecclesia canonizavit, eum pro peculiari Sancto & singulari Protectore apud divinam clementiam colere, ac devota mente & animi affectu maxime venerari consueverint; venerabilem Ecclesiam, in eorum territorio extra muros Suriani situatam, sub nomine dicti Sancti, collapsam tamen vetustate, cupientes debitis honoribus refarcire, & juxta eorum facultates ædificiis exornare, liberantes & ex-

Apud Bollandianos Tomo 3. Maji pag. 461.

Corpus S. Eutychii inter rudera Ecclesiæ restauranda.

solventes se ab omni menda & gravamine conscientia; ad nos Henricum Brunum Episcopum Civitatis Ortanæ & Castellanæ accesserunt, petentes dari sibi facultatem, præfatam Ecclesiam debitis exornare ædificiis, ut ceremonias, devotiones & eorum vota decen-
 tius persolvere possent. Cumque obtenta dicta licentia & facultate, complures ex præfato populo, & universitate peculiari devotione ad præfatam venerabilem Ecclesiam accesserint; & illam evacuantes, quia ruinis repleta erat, effodiendo & evacuando partem præfatæ Ecclesiæ, in qua & antiquiores, & moderni homines dictæ terræ Suriani, & etiam circumstantes oppidani, eorum vota & ceremonias persolvebant præfato Sancto, arcam marmoream invenerint, seu reppererint, in qua reliquiæ & ossa corrosa repertæ sint. Cumque etiam Sacerdotes & literatæ personæ dictæ terræ redditæ certiores de inventione dictæ arcæ, seu sepulcri, ex tabulis marmoreis confecti, ad præfatam venerabilem Ecclesiam cum historia dicti Sancti accesserint, quæ singulis annis in festo dicti Sancti Sacerdotibus in Matutinis & aliis Horis canonicis legebatur, ac cognoscentes ex historia, & ex arcæ seu sepulcri compositione & signis, illa fore ossa & venerabiles reliquias dicti Sancti, maxima cum devotione, ac quibus poterant ceremoniis præfatas reliquias venerati sint. Sed quia potuissent dictus populus, & universitas subjici reprehensioni & emendationi nostræ, qui pastoralem curam de eorum animabus gerimus; per Reverendissimum D. Cardinalem de Ursinis, Sanctissimum D. N. Alexandrum VI. Romanum Pontificem consuli fecerunt, ut servatis solemnitatibus, & diligenti indagine & perquisitione habita super præfatis venerabilibus reliquiis, talis observetur modus, ut eo omnis mentis macula & defectus in venerandis Reliquiis abstergeretur.

In area marmorea quam inveniissent Surianenses.

Alexander VI. ab iis rogatus.

II. Hinc

II. Hinc est quod nos Henricus Episcopus prædictus, & S. D. N. Papæ & Sacri Collegii Secretarius, & in hac parte per literas ejusdem Sanctissimi Domini Nostri in forma Brevis nobis directas, & per providos Viros Petrum Pennacem, Cichum Ferracuti, Mag. Joannem Lombardum, & Sebastianum Jannotti, Officiales dictæ communitatis præsentatas, Commissarius, cujus quidem Brevis tenor sequitur, & est talis. Alexander Papa VI. Venerabilis frater, salutem & apostolicam benedictionem. Exponi nobis fecerunt communitas & homines terræ nostræ Suriani, tuæ Diœcesis, quod ipsi olim repererunt in quodam pilo marmoreo apud Altare Ecclesiæ S. Eutitii sito, plures & diversas reliquias, quas licet ipsius Sancti fore arbitrentur, tamen illas publice ostendere, ac pro ipsius Sancti reliquiis affirmare non audent. Nos igitur eorum in hac parte supplicationibus inclinati, ac de præmissis certam notitiam non habentes, fraternitati tuæ, de qua in his & aliis specialem in Domino fiduciam obtinemus, per præsentem committimus & mandamus, ut ad dictam Ecclesiam te personaliter conferas, & de præmissis, an illæ sint veræ Reliquiæ ipsius Sancti, diligenter inquiras; & si ita repereris, dictas reliquias, infra, vel post Missarum solemnias, cum debita veneratione & reverentia, universo populo publices & ostendas, ac veras ipsius Sancti Reliquias esse declares, ac per universos Christianifideles venerari decernas. Non obstantibus Constitutionibus & ordinationibus apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die xiv. Aprilis Mccccxvi. Pontificatus nostri anno IV.

*Committit ejus
inspectionem
Episcopo Hor-
tano.*

III. Viso imprimis tenore dicti Brevis, ac potestate, & commissione nobis ipsius vigore per Apostolicam Sedem attributa, & commissa, volentes ad executionem procedere, ad dictam Ecclesiam

*Hic locū adit,
omnibusque
examinatis.*

fiam S. Eutitii Nos personaliter contulimus; & diligenter ipsam, & specum, seu Cryptam nostris oculis subjicientes, ac Historiam & Legendam dicti Sancti legi facientes; visa & diligenter perscrutata dicta Ecclesia & crypta, visa & audita dicta Historia, sive Legenda ipsius Sancti Eutitii: visa arca, sive sarcophago ex tabulis marmoreis facto, & Reliquiis in eo existentibus, & in eadem parte Ecclesiæ invento, prout ipsa narrat Historia: visis dictis & attestationibus plurimorum testium fide dignorum, super hujusmodi negotio examinatorum: auditis plurimis miraculis ibidem per summum Creatorem & Redemptorem nostrum, intercessione dicti Sancti factis, & ostensis: visis demum omnibus, ac singulis super hujusmodi negotio opportunis; Christi, gloriosissimæ ac beatæ Mariæ Virginis Matris, & S. Eutitii nominibus invocatis, sedentes pro Tribunali in ipsa Ecclesia præfati Sancti, dicimus, pronunciamus, & declaramus, dictas Reliquias in ipsa Ecclesia, & dicto sarcophago, sive arca, fuisse & esse dicti S. Eutitii Presbyteri & Martyris, & eas devote venerari debere, prout decet Sanctorum Reliquias; ac præmissa omnia publice & palam prædicari, & populis annuntiari. De quibus omnibus & singulis rogamus fieri publicum Instrumentum per Dominos Ogerium de Gazinis de Canellis Aquensis Diocesis, & Lucam Marzarium de Curtismilio Albensis Diocesis, Notarios publicos, & Sigilli nostri impressione muniri in roboris firmitatem.

*Declarat esse
verum corpus
S. Eutychie.*

*Per publicum
instrumentum.*

IV. Lata, data, & judicialiter facta fuit superscripta pronuntiatio & declaratio per Rev. D. Episcopum, & Commissarium sedentem ubi supra, ac descripta ex mandato ipsius Reverendissimi Domini Commissarii in dicta Ecclesia per me Lucam Marzarium Notarium publicum, præsentibus venerabilibus Dominis Presbyteris Joanne Francisco Serpetri, Nicolao An-

Antonii Franchini, Petro Paschalis Lipici, omnibus de loco Suriani, ac maxima parte populi Suriani, & aliis quampluribus viris & mulieribus ex oppidis circumstantibus. Anno Dominicæ Nativitatis Mccccxcvi. Indictione xiv. die xv. mense Maji, Pontificatus S. D. N. Domini Alexandri divina providentia Papæ VI. anno IV. ✱ Ego Lucas Marzarius de Curtimilio Albensis Diœcesis publicus Sacri Imperii auctoritate Notarius, præmissis omnibus & singulis una cum prænominatis testibus rogatus interfui, & rogatus pariter cum præfato ven. D. Ogerio Gazino Notario publico manu propria subscripsi, hicque me subscripsi cum appositione soliti mei signi Tabellionatus in fidem præmissorum.

V I.

Instrumentum Inventionis Reliquiarum S. Dionysii Episcopi, & S. Eutychii Martyris.

HIC mense Decembri decesserat Bartholomæus Nerijs, Prior Ecclesiæ Parochialis S. Mariæ novæ: cujus cadaveri humando cum locus aptus requireretur, qui sepulcrali lapide, elogium Defuncti habituro, posset inferni; electus est unus quinque solum pedibus distans ab ara S. Carolo Borromæo dicata, altiorque communi Ecclesiæ pavimento duobus gradibus, per quos ad ipsum Sacellum ascenditur. Ibi fodientes, invenerant arcam lapideam longam palmos duos & uncias septem, inscriptam litteris ferme Latinis, subinde inter se connexis, cum nonnullis Breviaturis satis ordinariis, quas

Apud Bollandianos Tom. 7. Maji pag. 775.

quas sic extendo . HIC REQUIESCUNT CORPORA SANCTORUM , VIDELICET DIONYSII EPISCOPI , ET EUTICII PRESBYTERI . IMA TENET UNUM , SUMMA ALTERUM DEPOSITUM . Inventa arca , jussu Vicarii inclusa decenti loco fuit , & sigillis obfignata die V. Decembris , quoadusque veniret Episcopus Stephanus Brancaccius . Venit autem post annum die XXVIII. Decembris : & coram omnibus fere Canonicis arcam aperiens , reperit duo ossa femorum , duo tiliarum , cum suis fibulis , sed ruptis ; duos orbiculos genuum ; plures particulas digitorum , ad pedes pertinentium ; mandibulam inferiorem cum dentibus ; partem ossis sacri , cum sine spinæ dorsualis ; tres vertebrae colli , varias particulas pedum , partem brachialem a cubito ad humerum , claviculam humeralem , costam unam , duos alios dentes ; aliaque fragmenta varia , terræ pulveribusque permixta ; prout hæc omnia descripta sunt in Archivo Cancellariæ Episcopalis . Et Inventio quidem inscripta primæ parti libellorum , & Instrumentorum spectantium ad annum MDCLXXVI. folio I. ; Recognitio autem , secundæ eorundem libellorum parti , spectantium ad annum sequentem fol. 314. sub hoc titulo : Inventio corporum Sanctorum Dionysii & Eutycii .

V I I.

Acta Martyrii SS. Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi.

I. **T**emporibus illis, quibus Maximianus Augustus regnavit, post recessum patris sui Diocletiani Augusti in Dalmatiam, ipso tempore interfecit sororem suam nomine Arthemiam Christianam filiam Diocletiani propter Religionem Christianorum; & misit Edictum per Provincias, & Civitates, ut ubicunque Christiani inventi fuissent, sine auditione punirentur. Multi autem Christiani erant absconditi in vicinia Viterbii, & præcipue Ministri Valentinus Presbyter, & Hilarius Diaconus sub domo cujusdam religiosæ feminæ Christianissimæ nomine Eudoxiæ, quæ quotidianis diebus eis alimenta ministrabat.

Apud Pennatium in vita S. Eutychii pag. 324.

Item apud cl. Andreuecium ex Cod. castinensi pag. 61.

II. Unde cum in vigiliis, & hymnis Deo gratias redderent, factum est, ut Demetrius Proconsul, qui erat Viterbii, cœpit curiose quærere Christianos, ut Augusto Maximiano placeret. Et cum nunciatum esset ei, quod duo Christiani execratores, & injurias Deorum exercentes quotidie, seducebant populum, & multos in eorum errores pertrahebant; misit milites, & tenuit Beatos Valentinum Presbyterum, & Hilarium Diaconum, qui cum ante Proconsulem adducti fuissent, dixit eis Proconsul. Ex qua Provincia estis? Responderunt sancti Martyres, & dixerunt. *Primum quidem fatemur, nos Christianos esse, & Christi Discipulos.* Respondit Proconsul, & dixit: *De quo genere estis?* Responderunt sancti Martyres, & dixerunt: *De partibus Orientis advenimus, & de genere præcla-*

ro nati sumus . Tunc dixit eis Proconsul . Sacrificate diis omnipotentibus , & estote primi Sacerdotes deorum nostrorum . Sancti Martyres autem responderunt . Nos quidem servi sumus Domini nostri Jesu Christi , & numquam inclinabimus cervices nostras vanis lapidibus , & dæmoniis , quia testatur scriptura dicens : Similes illis fiant , qui faciunt ea , & omnes , qui confidunt in eis .

III. Hæc audiens Proconsul in iram suam exarsit, & jussit ambos ad Tyberim perducere, ibique demergi. Quo ducti Martyres Christi, prospicientes in cœlum, dixerunt. *Domine Jesu Christe Fili Dei vivi misere-re nobis peccatoribus , & mitte Angelum tuum sanctum de cœlo , qui suscipiat animas nostras , & ad tuum sanctum conspectum faciat pervenire , quia tu es benedictus in secula seculorum amen .* Et completa oratione, ligaverunt eis molam magnam ad collum, & jactaverunt eos in fluvium. Angelus autem Domini descendit, & dirupit vincula eorum, & salvos, atque incolumes eos de fluvio eduxit.

IV. Quæstionarii autem, qui jactaverunt sanctos Martyres, dum reverterentur, invasit eos ursus ferocissimus, & occidit ex eis amplius, quam octo viros, & alii male mulctati fugerunt. Fugientes autem dicebant: quomodo ii servi Dei cultores veri erant Christi; credamus igitur, & nos in illum, in quem crediderunt & ipsi Beati Martyres Valentinus, & Hilarius. Et venientes perquisierunt Beatum Eutychium Presbyterum, qui erat absconditus: & cum invenissent, miserunt se ad pedes ejus, dicentes. Pastor bone animarum Christo credentium, libera nos per tuam sanctam doctrinam, & demonstra nobis vitam Beatissimorum Martyrum Valentini Presbyteri & Hilarii Diaconi, quos injuste per imperium nequissimi Demetrii Proconsulis necavimus in fluvio. At Beatus Eutychius indixit eis triduanum jejunium, & die san-

Sancto Dominico baptizavit eos cum omni familia eorum.

V. Venientes autem sancti Martyres Valentinus Presbyter, & Hilarius Diaconus, adiverunt Demetrium Proconsulem, eique dixerunt. *Ecce quanta bona præstat misericors Deus servis suis iis, qui diligunt illum. Tu nos in profundum aquæ mergi iussisti; Deus autem noster concite Angelum suum misit, qui nos ab undis aquarum absolvit: Et ecce iterum venimus, ut prædicemus tibi, ut pœnitearis, & credas Christum Dei Filium, qui a Judæis fixus est in Cruce.* Tunc iratus Proconsul, iussit eos fustibus cædi. Illi autem clamabant. *Gratias tibi agimus Domine Jesu Christe Pastor bone, qui nos inter servos tuos vocare dignatus es.* Tunc iussit eos levari a terra, & diu torqueri, dicitque ad eos Proconsul. *Sacrificate Deo magno Herculi.* At Sancti Martyres dixerunt. *Miser, cui nos jubes sacrificare? Lapidi surdo, & muto: qui oculos habet & non videt, aures habet & non audit, pedes habet & non ambulat. Ecce talis sis tu, qualis est Deus tuus.*

VI. Tunc Demetrius Proconsul ira majori effervescens, dixit. *Injuriam Deorum meorum ferre non possum, modo extinguam pertinaciam vestram: iussitque eos statim duci ad Pontem Camillarium prope Viterbium in via Cassia, ibique capite truncari.* Quo ducti ambo Sancti Martyres Christi cum magno gaudio, capite plexi sunt tertio Nonas Novembris anno Domini CCCVI. & eadem hora magnum Herculis Templum funditus corruit: aliaque evenere prodigia, quæ fidei Christianæ veritatem apertissime testata sunt.

VII. Superveniente autem nocte Eudoxia religiosa mulier, magna pietate & lacrymarum copia, Sanctorum corpora prope martyrii locum sepulturæ mandavit. Quod cum Demetrio relaturn esset, illam ad

se adduci præcepit ; & cognito quod Christianæ Religionis cultrix , & Sanctorum Martyrum familiaris esset , crudeliter eam interfici iussit .

VIII. Neque vero diu protractum est , cum Demetrius Proconsul gravissimo dolore laterum correptus , ultricem in se iusti Dei timens indignationem , poenitentia ductus , divinoque lumine perfusus , Christi fidem amplecti decrevit ; & aqua Baptismali lotus , corporis & animæ sanitatem recepit . Et pro Christi fide paulo post martyrium libentissime pertulit , magna admiratione omnium Viterbiensium : pro quorum salute florent in cœlis orationes Valentini , Hilarii , Eudoxiæ , ac Demetrii , nunc , & semper , & in secula seculorum . Amen .

V I I I.

*Lectioes Sanctorum Martyrum
Valentini Presbyteri, & Hilarii
Diaconi, a Sac. Rituum Con-
gregatione approbatæ die
9. Augusti 1662.*

L E C T I O I V.

*Apud Penna-
tium pag. 337.
Et apud cl. An-
dreuccium pa-
gin. 14.*

Valentinus Sacerdos & Hilarius Diaconus claris orti parentibus , sed fide clariores , desiderio Christianæ religionis ubique locorum propagandæ succensi , ab Oriente in Italiam profecti , variisque Provinciis divini verbi prædicatione illustratis , tandem in Viterbium appulerunt , Maximiano Augusto Imperatore : & ab Eudoxia nobili Matrona

trona hospitio recepti sunt. Cumque sacrilego Idolorum cultui totam fere civitatem addictam comperissent, ad veram Christi fidem traducere conati sunt. Qua re cognita Demetrius Proconsul utrumque comprehendi, & ad se accersiri præcepit: eisque post multa ludibria & contumelias imperavit, ut Herculi magno, quem Viterbienses præcipuo cultu venerabantur, sacrificium offerrent. Sed invicti Christi pugiles hanc impietatem summopere detestantes, Deo vero, & non Idolo sacrificandum esse constanter asseruerunt.

L E C T I O V.

Sanctorum verba ægre ferens impius Judex, & gravissime concitatus, jussit eos præcipites in Tyberim demergi. Qua lata sententia carnifices ingenti saxo collo Martyrum alligato, vinctos in fluvium projecerunt: Angelus autem a Deo missus, solutis vinculis ad alteram fluminis ripam incolumes transvexit. Porro satellites dum Martyres irridendo, quos jam extinctos putabant, Viterbium redeunt, ursum ferocissimum obvium habuere, cujus unguibus, & morsibus quidam eorum dilaniati, & occisi sunt: alii vero multati, & patrati facinoris poenitentia ducti, Christi fidem amplexi sunt, & ab Eutychio Presbytero, qui Viterbii degebat, instructi & baptizati. Gloriosi interim Athletæ ope divina ab aquis erepti, denuo Proconsulem adeuntes, ejusque arguentes immanitatem, gravi oratione hortati sunt, ut abjecto gentilitatis errore, Deum verum agnosceret, Christique fidem, cujus potentia a submersione liberati fuerant, profiteretur. His vero auditis Proconsul quasi quibusdam furiis agitatus, eos iterum in carcerem trudi, & fustibus acriter cædi mandavit.

L E C T I O V I.

IN his tormentis magna perfusi lætitia Martyres, Deo gratias agebant, quod digni habitū essent pro ejus nomine tormenta & contumelias pati. Qua de causa iniquus Judex iratus jussit, eos funibus in sublime attolli, graviora minatus supplicia, nisi Herculi sacrificent. Ad quæ illi nihil perterriti, cum lapidi furdo & muto se nunquam sacrificium oblaturus assererent, ut deorum contemptores, capitali sententia damnati sunt. Ducti igitur ad Pontem, qui tunc Camillarius dicebatur prope Viterbium via Cassia, capitibus obruncatis, martyrii palmam acceperunt tertio Nonas Novembris, anno Domini trecentesimo sexto: quo tempore magnificum Herculis fanum subito terræmotu concussum funditus corruit. Horum corpora cum ibi inhumata manerent, Eudoxia noctu rapuit, & propè martyrii locum sepulturæ mandavit. Inde solemnī pompa sexto Kalendas Februarii anno millesimo trecentesimo tertio in Ecclesiam Cathedralem Viterbiensem translata fuere: ibique sub ara eorum nomini dicata honorifice condita reconduntur.

I X.

*Acta Martyrii SS. Gratiliani
& Felicissimæ.*

I. **I**N eo tempore , quo Claudius Cæsar per omnem Orbem terrarum , qui erat subjugatus: *Apud Pennantium pag. 342.* ejus imperio , quarto anno imperii sui Edictum proposuit , ut ubicunque fuissent Galilæi inventi , sine auditione punirentur . Hanc vero calamitatem intrepido animo , in Domino Jesu Christo sperans Gratilianus , non trepidavit , sed constanter in Christi nomine passionem excepit . Quo ita facto , dum fuisset parentibus suis unicus , curam magnam parentes filio impendebant . Factus est vero juvenis intimatus doctrina Christi , & accepit Evangeliorum librum , & legit in eo loco , ubi Christus dicit ; *Qui vult venire post me , abneget semetipsum , & tollat crucem suam , & sequatur me . Et : qui amat patrem , aut matrem , sive fratrem plusquam me , non est me dignus .*

II. Dum hoc legisset B. Gratilianus , ambulavit ad Beatum Eutyrium Presbyterum , & dixit ei . *Conjuro te per Christum , quem tu prædicas , ut dicas mihi , qualem acquisitionem a Christo acquirant , qui & eum confessi fuerint , & crediderint ei .* Respondit autem Eutyrius Presbyter , dicens . *Quicumque crediderint Christo , habebunt vitam æternam , & remissionem peccatorum .* Tunc dicit ei Gratilianus . *Per lectiones Evangeliorum divinas te conjuro , ut non tardes mihi fidem Christi demonstrare , & baptizare me .* Et fecit eum Catechumenum : & post triduum baptizavit eum , in nomine Patris , & Filii , & Spiritus sancti ; & indutus est vestimentis albis , celebraverunt mysteria
Chri-

Christi . Depositis vero albis suis , participati sunt Corpus , & Sanguinem Domini nostri Jesu Christi .

III. Reversus vero ad parentes suos , dixit eis . *Ut cognoscatis , quia Christianus sum , & in Dominum Jesum Christum confido , numquam immolabo Diis vestris .* Tunc parentes ejus dixerunt ei . Non nos despicias fili , neque florem juventutis tuæ amittas : quoniam si hoc audierit Comes Trafon , diversis pœnis te affliget . Dicit eis Gratilianus . *Per Christum Filium Dei , quia numquam pertimesco terrores vestros : ego enim spero , in quem speraverunt tres pueri Hebræi : quia ipse me liberabit de omnibus inimicis meis ; & viam veritatis me docuit .* Dicit ei Maximianus pater ejus . Quid est veritas ? Respondit sanctus Gratilianus , & ait . *Dominus Jesus Christus ipse est veritas , & lumen , quia ipse sic prædicavit : Ego sum via , veritas , & vita : qui credit in me , non morietur in æternum .* Tunc dicit pater ejus . Sacrifica diis magnis , & esto filius noster . Mater vero ejus lugebat filium suum , dicens . Heu me , quomodo me deseruisti fili , & florem tuæ juventutis amittis , & viscerum meorum orbitatem : proclamans pectore , & afflictus pater , & mater lugebant quotidie filium suum .

VI. Interim hoc audiens Comes civitatis Falaritanæ nomine Trafon , misit suos Apparitores , & tenuerunt eum . Cumque adductus fuisset ante Comitem , arripuit Comes hos sermones , dicens . Cur stultissime Religionis lustratus es Christianorum Magorum , ut audio , & tu Magus effectus es ? Dicit ei Gratilianus . *Ego non stultitiæ credidi , sed veritati , quia Christus veritas est : & quicumque ei crediderit , non morietur in æternum : & quicumque non crediderint Christo , supplicium æternum suscipient .* Dicit ei Comes . Deliras Gratiliane , quia stulte loqueris : sacrifica Deo magno Apollini , & redde te parentibus tuis : quia ami-

amicus noster est genitor tuus, & reddas te natalibus tuis, & non perdas florem juventutis tuæ. Dicit ei Gratilianus. *Ego quidem Christianus sum, & in timore ejus permanec: & numquam me seducent blandimenta vestra, & a Christi amore non discedam, sed ei confiteor diu noctuque.*

V. Tunc Comes, ut vidit ejus constantiam, jussit eum recludi in carcerem privatam. At misit Trafon Comes relationem Claudio Cæsari per scripta sua, injungens ei: quod quidem Maximianus habet filium in Civitate vestra servilem Falari unicum viscerum suorum nomine Gratilianum primæ juventutis florentem, & detentus est apud nos Christianus. Quod jubeat clementia vestra de eo. Et rescripsit ei Claudius Cæsar, dicens. Omnium bonorum dignus est Trafon Comes noster. Claudius invictissimus Augustus: diligentissime, & bene a nobis jussa nostra custodiens præponentes secundum Edictum nostrum. Si autem non sacrificaverit diis magnis, diversis eum poenis examina, & morti trade: si autem consenserit cæremoniis nostris, hunc eum nobis dirige, & ego illum faciam unum a latere meo. Bene vale charissime Trafon.

VI. Dum legisset Trafon Comes jussionem Claudii Cæsaris, jussit sibi præsentari Gratilianum: Cumque adductus fuisset ante Comitem B. Gratilianus, dicit ei Comes. Ecce quam relationem misi de te Claudio Principi: & hoc mihi dignatus est scribere, ut diis magnis sacrifices: Si autem non sacrificaveris, morti traderis. Respondens B. Gratilianus dicit. *Sacrificent eis, qui sunt eorum, & qui suas animas dederunt Diabolo cum diis vestris.* Tunc vidit Comes, quia non consentiebat ei ad sacrificandum, jussit eum alapis cædi, dicens ei. Jussa Principum noli contemnere: & jussit eum detrudi in carcerem usque dum pertractaret de eo, qua morte puniret. Parentibus

vero ejus nulla consolatio penitus dabatur, sed lugebant quotidianis diebus filium suum.

VII. Dum esset B. Gratilianus in carcere, magna mirabilia faciebat; cæcos illuminabat, & paralyticos curabat: etiam & mortuos in nomine Domini Jesu Christi suscitabat. Audiens vero quædam mulier vidua nomine Fortunata de opinione S. Gratiliani, quia multa mirabilia faciebat positus in custodia: hæc habuit filiam unicam: erat enim oculis corporeis obcæcata, pulchra nimis, & decora facie, virgo prudentissima, & Domino dilecta; venit noctu ad B. Gratilianum in custodia cum filia sua nomine Felicissima Virgine Domino devota: rogare cœpit eum, ut dignaretur manus suas ponere super oculos ejus, ut per virtutem Christi, & ejus orationem Christus eam illuminaret. Tunc dicit ad eam B. Gratilianus. *Si credideris ex toto corde tuo, modo illuminaberis, non solum quia illuminabuntur oculi corporis tui, verum etiam cordis, & animæ simul Christus illuminabit.* Dicit ei Fortunata: si non voluissem eam illuminatam videre, non eam ad te duxissem: sed ut eam illuminaveris, mox credet in Christo. Et posuit manum suam super oculos ejus orans, & flens, dicens. *Illuminet te Christus Filius Dei vivi, qui illuminavit cæcum, & fecit lutum ex sputo suo: ipse te illuminet in corpore, & anima, ut credas, quia non est alius Dominus, nisi Christus Filius Dei vivi.* Et fecit ei signum Crucis in oculos ejus, & vidit lumen cœli, & faciem S. Gratiliani: & rogavit eum S. Felicissima dicens. *Per Christum te conjuro, quem tu prædicas, famule Dei Gratiliane, ut modo facias mecum misericordiam, & mihi ostendas sequi Christum.* Tunc dicit ei B. Gratilianus: *Ego quidem ostendo tibi soror mea viam Christi.* Et tunc obtulit ei B. Felicissima urceum cum aqua per illuminationem suam; & baptizavit eam, astante matre sua. Et dicit ei B. Gratilia-

tilianus : *Baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Et dum baptizata esset, agens gratias Deo, & B. Gratiliano, qui eam illuminavit per Christi virtutem. Dicit ei B. Gratilianus. *Ambulate ad B. Eutygium Presbyterum, & ipse vos linibit Chrismate salutis, ut perfectam cognoscatis viam Christi.*

VIII. Ambulantes vero ad B. Eutygium Presbyterum, miserunt se ad pedes ejus, dicentes. *Per Christum te conjuramus, quem cognovimus per famulum ejus Gratilianum, ut non tardes nos linire Chrismate salutis, quia ipse nos huc ad vos direxit.* Et linivit, & consignavit eam Chrismate salutis : & docebat eam, ut Christum diligeret. Dicit autem Fortunata B. Eutygio : *Ego vadam, & revertar ad vos, ut ego cognoscam Christum.*

IX. Cucurrerunt autem Carcerarii ad Comitem, & nunciaverunt ei, dicentes omnia quaecumque audierant, & viderant facta a B. Gratiliano. Et dicit eis Comes. *Ite & comprehendite eos sicut potestis.* Tulit ergo carcerarius de officio Comitis viros, & ambulaverunt, ubi erat B. Felicissima. Cumque venissent ad domum B. Eutygii, ingressi sunt, & apprehenderunt eam; Beatus autem Eutygius exilivit de manibus eorum, & timens fuga lapsus est: & duxerunt eam ad carcerem, ubi erat S. Gratilianus inclusus.

X. Alia vero die sedit pro Tribunali in foro, & jussit eos vinctos adduci. Adducti verò cum fuissent ante Comitem, dixit Comes B. Gratiliano. *Ubi didicisti ista maleficia, ut seducas homines per maleficia tua.* Respondit autem S. Gratilianus, & dixit ei. *Ista non sunt maleficia, sed sunt beneficia Christi, qui me non permittit vinci a diabolo patre tuo.* Et dicit ei B. Felicissima. *Quid te coarctat diabolus in Servos Dei ista exercere?* Tunc jussit, ut cum lapidibus os ejus tunderetur. Et iratus jussit eos foras

portas civitatis decapitari non longe ab urbe Falarris juxta rivum . Cumque ducti fuissent S. Gratilianus & S. Felicissima , oraverunt dicentes . *Dominus omnium rerum visibilium & invisibilium , qui misisti unicum Filium tuum , ut nos redimeret a peccatis nostris , Dominum nostrum Jesum Christum , dignare modo mittere Sanctum Angelum tuum , qui suscipiat in pace animas nostras , & ad tuum conspectum juveas adstare , qui es benedictus in secula seculorum . Amen .* Et extensis cervicibus suis statim decapitati sunt a spiculatoribus diaboli , B. Gratilianus , & B. Felicissima . Factus est vero , ut decollaverunt eos , sanguis , qui egressus est de corpore B. Gratiliani , albus , sicut nix .

XI. Parentes vero ejus lugebant quotidianis diebus filium suum : & auferentes corpora eorum sepelierunt ea in agro B. Gratiliani , quem emit pater suus ad nomen ejus pridie Idus Augusti , in loco , qui appellatur Maulanus .

XII. Et lamentum magnum habebant parentes sui , & lugebant quotidianis diebus filios suos . Et post triduum venit improvise silentio noctis cum Beata Felicissima Beatus Gratilianus & duo juvenes cum eis induti vestimentis albis ad parentes B. Gratiliani , dicens eis . *Videte me filium vestrum sanum esse per virtutem D. N. Jesu Christi , non quasi mortuos nos lugeatis ; quia in Choro Sanctorum Apostolorum , & Martyrum sumus conjuncti : & soror mea Felicissima cum Regina Matre D. N. Jesu Christi permanet . Et annuncio vobis pacem , quæ data est Ecclesie Dei ; & in isto mense interficietur Trajan inimicus Christianorum , & a Claudio occidetur , morti tradetur a Cesare . Non me lugeatis quasi mortuum , parentes mei , sed credite in Domino Jesu Christo , qui vobis potest donare remissionem omnium peccatorum vestrorum , & vitam præstare æternam in secula .* Ablati sunt ab oculis eorum . Post

XIII. Post diem tertiam misit Tribunum Eleutherium nomine Claudius Cæsar, & vincitum Comitem Trafonem perduxit ante Claudium Cæsarem, eo quod deprædatus fuisset Provinciam, & Civitatem: & iussit eum ligari ad caudam equorum indomitorum, & sic est interemptus, ut partes carniū ejus per loca plura dispersæ permanerent. Et sic D. N. Jesus Christus defendit suos Martyres, qui pro ejus nomine passi sunt. Parentes vero ejus dum vidissent, quia completum fuerat id, quod filius suus in visione dixerat, crediderunt Christo, & intimati sunt doctrina Christi, non habuerunt aliquam tristitiam de filio suo: quia cum Christo gaudentem susceperunt, qui vivit, & regnat cum Patre, & Spiritu sancto in secula seculorum. Amen.

X.

Acta Martyrii S. Secundi.

I. **O**Mnia, quæ a sanctis gesta sunt, vel geruntur, si quis studiose voluerit perquirere, & sibi, & pluribus ædificationis exhibet fructum; ut quasi arbor fructifera non sine causa probetur terram occupare; quæ dum vivit, tum ipsa suis pomis ornatur, & omnes, qui ex ea volunt fructum percipere, saginantur. Scribimus, ut ex gestis audivimus, quid egerint, quid locuti sint, quid passi sint Sancti. Ideo audientes, ostendite vos esse Catholicos, qui Christi semper victorias legitis, & libenter auditis.

Apud Bollandianos Tom. 1. Junii pag. 52. ex Mss. Eugubino, & Bodecensi.

Prologus:

II. Tempore imperii Maximiani Cæsaris exiit editum ab Urbe Roma, per Provincias, & Civitates, seu per Castella, ut ubicumque Christiani inventi fuissent, sine auditione punirentur. In illis vero temporibus

S. Secundus sub Maximiano latens Eugubii.

ribus pervicinas civitates multi Christiani erant absconditi; inter quos Beatissimus Secundus, ex genere Aureliani Imperatoris ortus, sub cujusdam domo religiosæ, & Christianissimæ feminæ, nomine Eudoxiæ, erat absconditus in civitate Julia, quæ Eugubia est dicta, quæ continuis diebus alimoniam ei administrabat: eratque B. Secundus totus in fide Apostolorum eximius, & prudens Christi minister, & susceptor Sanctorum, vigiliis, & orationibus serviens Deo die, & nocte. Et quia nequit lucerna sub modio abscondi, neque Civitas supra montem posita; factum est, sub Dionysio Proconsule in civitate Spoletina constituto, dum ei fuisset jussio injuncta Maximiani Augusti, cœpit studiose quærere Christianos per loca diversa: unde accidit, ut vicini vicinos, propinqui propinquos, amici amicos traderent.

III. Ex quibus pervenit ad aures Proconsulis fama B. Secundi. Iste vero Proconsul Dionysius, audiens de B. Secundo, quod Christianus esset, in furorem nimium accensus, missis Apparitoribus, qui eum arcerent, quam celeriter jussit suis aspectibus præsentari. Qui venientes cum magno strepitu, invenerunt eum hora tertia in cubiculo Eudoxiæ Matronæ: & statim sine misericordia rapientes eum, ligaverunt funibus, & perduxerunt Spoletum. Proconsul vero audiens adventum ejus, gaudio gavisus est magno: qui statim eum sibi præsentari jussit, cui & dixit: Ex qua Provincia es Juvenis? B. Secundus læta voce respondit: Christianus sum, & Christi discipulus. Dixit ei Proconsul: de quo genere es? B. Secundus ait: quantum ad nobilitatem, de genere sum Aureliani Imperatoris, renatus in fide Sanctæ Trinitatis. Dixit ei Proconsul: sacrificia diis omnipotentibus, & esto amicus Cæsaris, ut decet virum de tanta profapia. B. Secundus respondit; Ego me ipsum offero sacrificium Deo in odorem suavitatis: nam dii gentium dæmonia; Dominus

Capitur, & ductus Spoletum, fidem profitetur.

nus autem coelos fecit ; dii vero tui impositis nominibus ab hominibus mortuis , lignum , & lapides esse probantur . Proconsul dixit ; ergo non sunt dii , quos elegit Romana Religio ? B. Secundus respondit : Non sunt dii : nam ut legitur in Codicibus vestris , quam male nati sunt : quam iniquos , crudeles , & sceleratos habuere parentes ! & quia semper dolose vixerunt , pessima morte vitam finierunt , ituri ad mortem perpetuam , unde te adhuc revocare potes .

IV. Proconsul hæc audiens , iracundia plenus , iussit eum expoliari , & nudum sub voce præconia cædi , dicens ; quos Cæsar , & Romana Religio colit , blasphemare noli . Et tamdiu passus est B. Secundus , quousque tortores deficerent : & exinde iussit eum Proconsul in obscurissimi loci ima retrudi . Qui dum inclusus esset , statim lux de cælo circumfulsit eum , & facta est ei vox , audientibus eis , qui circumstantabant carcerem ; Secunde , age , quod agere coepisti , quia corona martyrii laureatus , possidebis gaudia cæli . Altera autem die eductus de carcere adstitit ante Præsidentem , qui ei dixit : Secunde , noli proterve agere , consule tuæ nobilissimæ juventuti , & sacrifica deo Herculi , & esto amicus Cæsaris . B. Secundus respondit : Ex quo invisibilis , & verus Deus coepit a credentibus coli , pax , & exaltatio Religionis Christianæ fuit , quæ promittit illam sperantibus retributionem , quam daturus est Deus his , qui diligunt illum : Vobis vero cæcis , qui omnia bona , quæ a Creatore omnium seculorum , omniumque creaturarum Domino Jesu Christo conceduntur , non Creatori , sed creaturis , & idolis manufactis , furdis , & mutis adscribitis , nisi conversi fueritis de vanitatibus , & superstitionibus vestris pessimis , æternus retribuetur interitus .

V. Proconsul vero torvo vultu , plenus furore , respondit ; Quid variaris per multa ? nihil tibi prodest

Crudeliter cæsus , divinitus confortatur.

Recusans Herculi sacrificare . in equuleo

torquetur. Precibus evertit idolum.

vana loquacitas: sacrificata deo Herculi: sin autem, per salutem Maximiani Imperatoris, maximis te interficiam poenis, & crudeli morte superbus superbe finieris. Dixit ei B. Secundus; erras Dionysi suadens ut dimittam Deum cœli, & terræ, qui genus humanum condidit, & creavit, & adorem Idola lignea & lapidea manufacta. Respondit ei Proconsul: elige unum de duobus: aut sacrificata diis omnipotentibus, aut diversis te interficiam poenis. Dicit ei B. Secundus: numquam tibi bene sit, canis perditæ, fili iniquitatis, & perditionis. Et iratus Proconsul iussit eum in equuleo levari, & diu torqueri. Dumque levatus fuisset B. Secundus in equuleo, acriter torquebatur. Tunc respexit cum lacrymis ad cœlum, & dixit: Domine Jesu Christe, qui condidisti cœlum, & terram, & omnem ornatum eorum, & fecisti hominem ad imaginem tuam, & dixisti: Ego sum Deus, & non alius præter me; exaudi servum tuum indignum in ista hora, & mitte Angelum tuum sanctum, qui Idolorum Tempia subvertat, quia tu es benedictus in secula seculorum. Amen. Et subito factus est Terræmotus, & eversum est Templum Herculis, in quo sacrificabat Imperator semel in anno, & erat Templum pulchritudinis, & amplitudinis magnæ.

Iterum torquetur.

VI. Et dum nuntiatum fuit Dionysio Proconsuli, scidit vestimenta sua dicens: o quam cito artes tuæ magicæ prævaluerunt, ut Dominum nostrum Herculem in pulverem converteres! & iussit eum deponi de equuleo, & iterum in carcerem retrudi sine cibo, & potu. Beatus vero Secundus exultans ibat, & signo sanctæ Crucis se muniens, vanas declinans delirationes, & pro nihilo ducens tormenta momentanea, quasi quis ad epulas invitatus, delectabatur: & iterum Angelicis visitationibus consolatus est. Die vero quinto decimo impius Proconsul B. Secundum præsentari fecit, & cum carduis flagellari, & plumbum bulliens in

in os ejus mergi : ipse vero gratias agens dicebat ; conforta me servum tuum Deus meus , & destrue minas adversariorum meorum . Converterte eos , Domine , ut cognoscant te , & resipiscant ab Idolorum cultura , quia tu es benedictus in secula seculorum . Cumque egisset orationem B. Secundus , statim terramotus factus est magnus , ita ut fugeret Proconsul .

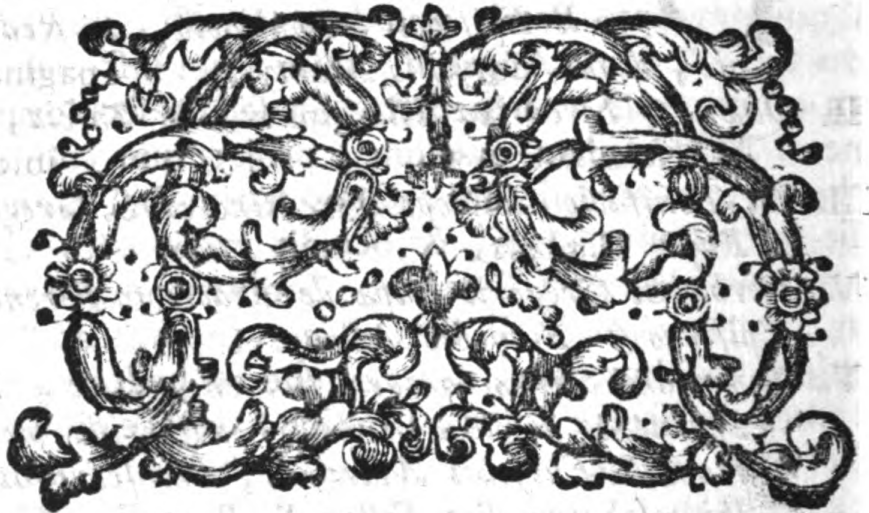
VII. Et die altera jussit dari sententiam , ut duceretur B. Secundus ad Ameliam Civitatem , præcipiens Quæstionariis , ut ligato magno saxo in collo ejus demergeretur in Tyberim . Cumque pervenisset B. Secundus ad Ripam fluminis , ligaverunt ei milites saxum molare ad collum . Ipse vero genibus flexis orabat dicens ; Domine Jesu Christe , Fili Dei vivi , qui præcepto Patris mundum salvasti , miserere servo tuo , & mitte Angelum tuum , qui suscipiat servum tuum , qui es benedictus in secula seculorum . Amen . Et completa oratione , projecerunt eum in Tyberim , & reversi sunt . Quos statim Dei nutu invasit ferocissimus ursus , & occidit ex iis octo viros ; cæteri vero dilacerati fugerunt . Confitentes vero Christum , quem credidit B. Secundus , venerunt ad B. Eutyrium Presbyterum , miseruntque ad pedes ejus se , dicentes ; Miserere nostri , Domine , & doce nos fidem B. Secundi , quem nos injuste per jussionem Dionysii necavimus in fluvio , & fac nos Christi esse confortes . B. Eutyrius dixit eis : si ex toto corde in Christum creditis , omnia condonantur vobis . At illi una voce dixerunt . Credimus in Christum , in quem credidit B. Secundus . Et accepta aqua baptizavit eos , & confirmatos in fide sanctæ Trinitatis dimisit in pace : erant autem viri duodecim .

VIII. Piscator quidam nomine Maurus , dum quadam die piscaretur , invenit Corpus S. Secundi juxta ripam fluminis sine mola : statimque apprehendens recondidit sub arbore . Quæ cum divulgata fuissent , ivit

Amelia cum saxo submergitur . Puniuntur lictores, & a S. Eutyrio Presbytero baptizantur .

Corpus S. Secundi sepelitur .

supradicta Eudoxia ; & tulit Corpus B. Secundi ; & transfudit in Civitatem Juliam , quæ Eugubia dicitur , unde dictus Sanctus ductus fuerat : & sepelivit eum prope jam dictam Civitatem Eugubiam milliario XVI. in pace . Ubi florent orationes ejus in multorum virtute miraculorum usque in hodiernum diem ad honorem D. N. Jesu Christi , cui cum Patre , & Spiritu sancto est honor , & gloria in secula seculorum . Amen .

I N D E X.

De Sanctis Ferentinis in Tuscia, BONIFACIO,
ac REDEMPTO Episcopis, deque Presbytero
& Martyre EUTYCHIO

D I S S E R T A T I O.

- I. **D**issertationis occasio ex Dialogis S. Gregorii Papæ, in quibus agit de Ferentinis Episcopis, Bonifacio, ac Redempto, deque Eutychio Martyre. pagina 1
- II. Quænam Ferentina illa civitas? in Tuscia, an in Hernicis? ibidem
- III. De Bonifacio Episcopo Ferentino ex S. Gregorii Papæ Dialogis. 2
- IV. Verba S. Gregorii Papæ de Redempto Ferentino Episcopo & Eutychio Martyre. 3
- V. Tamquam certum quidem statuendum est, in Ferentina Ecclesia celebrari consuevisse memoriam S. Eutychii Martyris, non secus atque ibi colebatur dies Festus S. Proculi, Gregorio Papa Teste. 5
- VI. In antiquis tamen Martyrologiis nomen Eutychii Martyris non reperitur inscriptum. 6
- VII. Quot, & quales Eutychii Martyres a Latinis, & Græcis coluntur. ibid.
- VIII. Quandonam Eutychii Martyris nomen Martyrologio Romano inscriptum, cujus B. Gregorius Papa meminit? & quo Elogio? 12.
- IX. Baronius acta Eutychii Martyris Ferentini non viderat. 14

- X. *Ex actis tamen SS. Valentini & Hilarii, Gratiiliani & Felicissima, quæ idem Baronius laudat, Eutychium Martyrem in Tuscia ponere debuerat, non in Hernicis.* pag. 14
- XI. *Quemadmodum Baronius nonnulla correxit in duabus prioribus Martyrologii Romani editionibus, quæ sub Gregorio XIII. prodierant: ita in tertia ejusdem Martyrologii editione Eutychium Martyrem Ferentinum in Tuscia dixisset, non in Hernicis.* 16
- XII. *Unum Eutychium Martyrem Ferentinum esse, & hunc non in Hernicis, sed in Tuscia.* 18

C A P U T I.

De Ferentinis Italiae locis.

- I. **Q**uatuor loca Italiae Ferentina dicta. pag. 19
- II. Ferentum, & Ferentani in Apulia. 20
- III. Alias Forentum, & Forentini. ibid.
- IV. Ferentinum ad radices Albani montis. Alias Lucus Ferentinæ & caput Ferentinæ: idest Aqua. 22
- V. Ferentinum in Latio, Campania, seu Hernicis oppidum. Populi Ferentini, Ferentimates, Ferentinenses, Ferentanenses. 25
- VI. Episcopi Ferentimates in Campania. 30
- VII. Ferentis, Ferentia, Ferentinum, Tusciae oppidum. Recentioribus Ferentum. 31
- VIII. Populi Ferentini, Ferentani, Ferentenses, Ferentinenses, & Ferentimates. 33
- IX. An etiam dicti Ferentes a Ferente? ubi expenditur locus D. Gregorii Papæ. 35
- X. De Verento & Verentanis. 36

Unum

I N D E X.

	189
XI. <i>Unum Ferentinum oppidum in Tuscia ; non plura .</i>	pag. 36
XII. <i>Status hodiernus Ferentini in Tuscia oppidi .</i>	37
XIII. <i>De Antiquis Ferentinis Tusciæ Episcopis .</i>	ibid.
XIV. <i>De Agnello Tarracinensi Episcopo , qui Ferentinus perperam dicitur .</i>	40
XV. <i>Polymartiana Ecclesia Ferentina in Tuscia conjungitur .</i>	43
XVI. <i>Polymartiani & Ferentini Episcopi .</i>	45
XVII. <i>De excidio Ferentinæ urbis in Tuscia .</i>	48
XVIII. <i>De anno & causa ejus excidii .</i>	50

C A P U T I I.

De S. Bonifacio Ferentino Episcopo :

I. S <i>Anctus Bonifacius Ferentinus in Tuscia Episcopus .</i>	pag. 53
II. <i>S. Bonifacii Corpus , Alba & Amictus apud Viterbienses ,</i>	54
III. <i>Ejusdem Ecclesia diruta inter Ferentii rudera .</i>	56
IV. <i>Scrupulus P. Henschenio eximitur dubitanti , an S. Bonifacius Ferentinus in Tuscia , an in Hernicis Episcopus fuerit .</i>	ibid.
V. <i>Ejusdem Henschenii allucinatio Bonifacium Ferentinum Episcopum cum Bonifacio Martyre confundentis .</i>	ibid.
VI. <i>S. Bonifacii Episcopi ætas sub Justino Seniore , non Juniore .</i>	58

C A P U T I I I.

De S. Redempto Episcopo .

- I. **F** *Erentinorum Episcoporum Bonifacii, & Redempti nulla in antiquis Martyrologiis commemoratio.* pag.61
- II. *Diversa Bonifacii & Redempti elogia in diversis Martyrologii Romani editionibus sub eodem Gregorio XIII.* ibid.
- III. *Ostenditur Sanctum Redemptum Ferentinæ in Tuscia, non in Hernicis, civitatis Episcopum fuisse, ex verbis S. Gregorii Papæ, & ex priori editione Martyrologii Romani.* 62
- IV. *Baronius, Ferrarius, Ughellus, & alii nonnulli non recte statuunt, S. Redemptum in Hernicis Ferentinum fuisse Episcopum.* 63
- V. *Hanc Baronii, aliorumque sententiam, quam antea tenuerat, Henschenius postea retractat.* 64
- VI. *Tillemontius, Cima, Pennatius, & Marianus affirmant, Ferentinæ in Etruria urbi S. Redemptum Episcopum præfuisse.* 65
- VII. *Argumenta pro Ferentina Tusciæ civitate, ubi Sanctorum Redempti & Eutychii Ecclesiæ, Reliquiæ, Imagines, acta, dies Festus: nihil horum in Ferentino Campaniæ oppido.* 69
- VIII. *Enumerantur Ecclesiæ & Reliquiæ Ferentini Campaniæ: ubi nihil de SS. Redempto & Eutychio.* 70
- IX. *Imagines SS. Redempti Episcopi, & Eutychii Martyris non procul ab antiqui Tusciæ Ferentii ruinis.* 72
- X. *Reliquiæ S. Redempti in Viterbiensi Ecclesia.* ibi Re-

- XI. *Reliquiæ Sancti Dionysii Episcopi Ferentini in Tuscia, & Sancti Eutychie Martyris in urbe Viterbiensi.* pag.73
- XII. *Ecclesia, & Corpus S. Eutychie Martyris apud Surianum.* ibid.
- XIII. *Reliquiæ S. Eutychie Martyris in oppido Carboniani.* 74
- XIV. *Memoria S. Eutychie apud Bassanellum Etruriæ oppidum.* ibid.
- XV. *Quo tempore vixerit S. Redemptus Ferentinus Episcopus.* 75

C A P U T I V.

De S. Eutychio Ferentino Presbytero
& Martyre .

- I. **Q**uod S. Eutychius Ferentinus Presbyter, ac Martyr idem sit, qui a S. Gregorio laudatur & in Ecclesia Surianensi colitur. pag.78
- II. *Quatuor Codices Mss. quibus ejusdem S. Eutychie martyrium continetur, ex autographo Ferentino descripti. I. Hortanus. H. Alemannianus. III. Cencianus. IV. Pamphilianus.* ibid.
- III. *Instrumentum Inventionis, & Recognitionis Corporis ejusdem S. Eutychie in Crypta Surianensi confectum ab Episcopo Hortano anno 1496.* 83
- IV. *Instrumentum Inventionis Reliquiarum ejusdem S. Eutychie Presbyteri, & Martyris, atque Dionysii Episcopi Ferentini confectum Viterbii anno 1676. ab Episcopo Viterbiensi.* 86
- V. *Viterbiense Instrumentum cum Surianensi seu Hortano collatum palam facit, Dionysium Episcopum, & Eutychium Presbyterum eosdem esse*

- esse , de quibus in codicibus illis , Hortano , Alemanniano , Cenciano , & Pamphiliano agitur . 88
- VI. S. Leo IV. in Epistola ad Episcopum Tuscaniensem , quæ ab Innocentio III. confirmata est , Ecclesiam S. Eutychie commemorat in Diœcesi Tuscaniensi positam usque ab anno 852. 90
- VII. Ex dictis conficitur , Eutychie Presbyterum , & Martyrem , qui Suriani colitur , eundem esse , cujus Ecclesiam S. Leo IV. anno 852. laudat : cujus Corpus Suriani anno 1496. recognitum est : cujus Reliquiæ una cum Sancto Dionysio Episcopo Ferentino Viterbii coluntur : cujus demum fit mentio in Actis Sanctorum Martyrum Valentini , & Hilarii , Gratiliani , & Felicissimæ , & Secundi . 92
- VIII. Item eundem esse ostenditur Eutychie Martyrem , cujus S. Gregorius Papa meminit . 93

C A P U T V.

De ejusdem Eutychie nomine , Ecclesia , & Festo , deque aliis ab ipso diversis Eutychiis .

- I. **A**rgumenta eorum , qui S. Eutychie volunt Ferentini in Campania Sancto Redempto apparuisse . pag. 95
- II. Quid Parochiarum nomine intelligitur , quas Sanctus Redemptus Episcopus circuisse dicitur . 96
- III. Familiare est S. Gregorio Papæ , Sanctos in Cælo regnantes , laudare , suppresso Episcopi , Presbyteri , & Diaconi nomine . 97
- De

I N D E X:

- IV. *De S. Eutychie nomine.* pag.98
- V. *S. Eutychie Ferentinum Martyrem a Romano illo differre, quem Damasus versibus exornavit.* 98
- VI. *Eundem Eutychie Ferentinum differre ab Eutychie, sive Eutyche Martyre, Maronis & Victorini socio.* 100
- VII. *Idque ostenditur tum ex Martyrio ejusdem Eutychie Ferentini Presbyteri: tum ex Actis Valentini & Hilarii, Gratiliani & Felicissime, atque Secundi Martyrum.* 102
- VIII. *Eutychie Ferentinum differre etiam ab aliis Eutychiis, quorum Sigebertus, & alii meminere.* 112
- IX. *Item alium esse Eutychie Ferentinum ab Eutyche illo, qui in Umbria claruit.* 113
- X. *De Ecclesia, & Festo ejusdem S. Eutychie Presbyteri & Martyris, apud Surianenses, deque manna & sanguine inde scaturientibus.* 114

C A P U T V I.

De actis S. Eutychie Presbyteri & Martyris.

- I. **P**ropugnantur acta S. Eutychie Martyris tamquam sincera. pag.117
- II. Notantur tamen aliquot menda, quæ in iisdem actis obrepere. 118
- III. Statuitur B. Eutychie martyrium non sub Claudio, sed sub C. Galerio Maximiano. ibid.
- IV. Novi aliquot in iisdem actis notantur. 119
- V. Corollarium. 120

C A P U T V I I.

Unus ne, an duo Eutychni Presbyteri
Ferentini fuerint.

- I. **C**ausa dubitandi, an duo Eutychni Presbyteri fuerint? 122
- II. Ex Florentinio suspicatur cl. Andreuccius, Eutychnum nostrum fuisse S. Ptolemæi Tusciæ Apostoli socium, eundemque patria Syrum Antiochenum. 123
- III. Acta tamen S. Ptolemæi de S. Eutychno silent, & viceversa. 125
- IV. Ex eo, quod S. Eutychnus in Tusciæ partibus Christianam fidem disseminasse dicitur, non recte conficitur, ipsum S. Ptolemæi socium & Vicarium Ferenti fuisse. ibid.
- V. Esto, S. Eutychnus patria fuerit Syrus Antiochenus, non inde sequitur, ipsum temporibus S. Ptolemæi claruisse. 129
- VI. An emendanda sint Acta SS. Valentini & Hilarii, & Secundi, in quibus S. Eutychnus sub Diocletiano & Maximiano vixisse dicitur; an potius Acta ipsius Eutychni, & SS. Gratiliani & Felicissimæ, in quibus Claudii Imperatoris nomen legitur. 133
- VII. Sive unus, sive duo fuerint Eutychni, stat tamen, in hoc omnes convenire, Eutychnum nostrum, qui Suriani colitur, & Ferentinum Presbyterum fuisse, & eundem, cujus S. Gregorius Papa meminit. 135
- VIII. Tria Actorum Martyrum genera sunt distinguenda. ibid.
- IX. Antiquitas Actorum S. Eutychni, Sanctorum Gra-

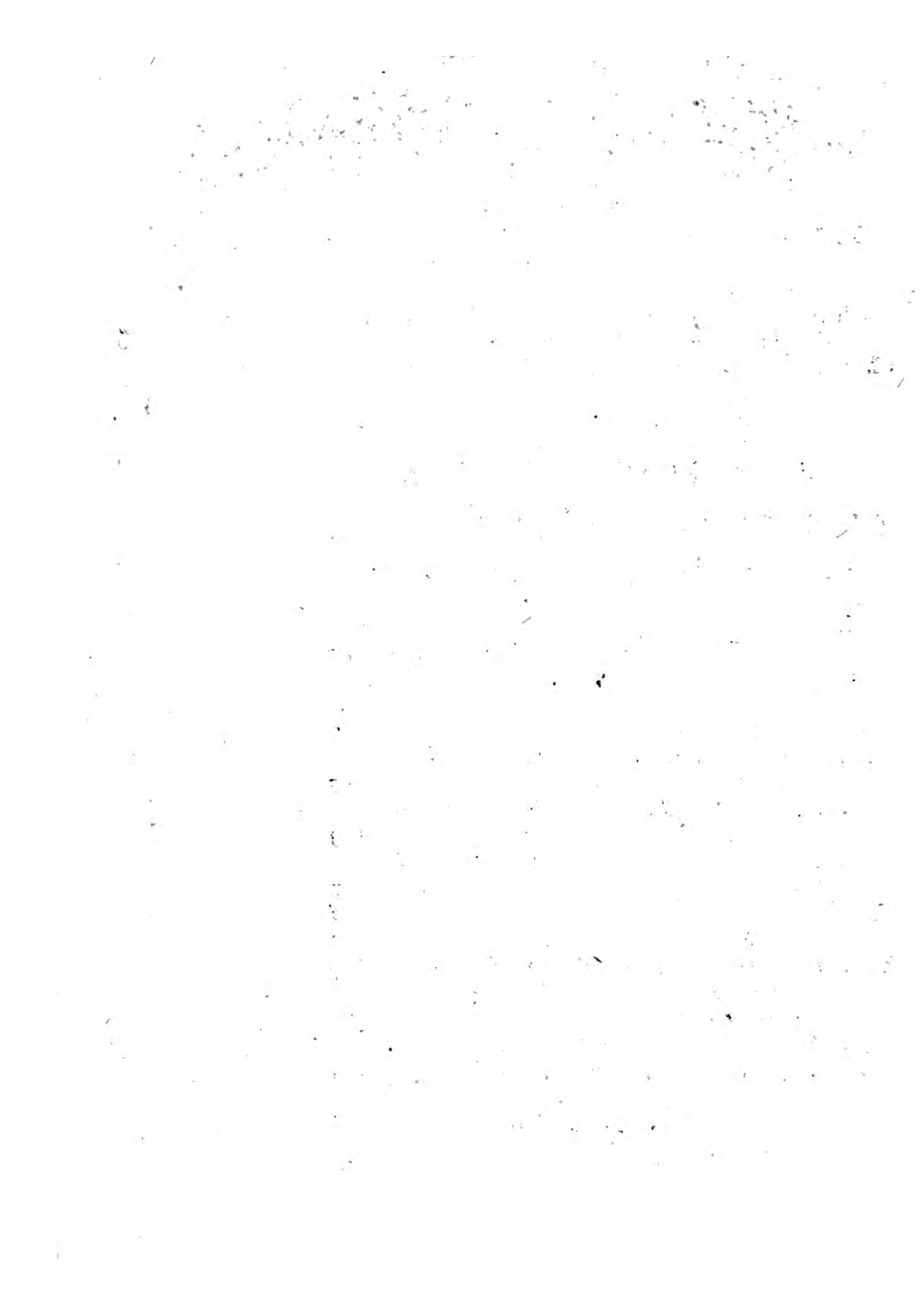
I N D E X.		195
	<i>Gratiliani & Felicissima, & Sanctorum Valentini & Hilarii.</i>	137
X.	<i>In Actis S. Eutychie, & SS. Gratiliani, & Felicissima, nomen Claudii pro Maximiano obrepfit.</i>	138
XI.	<i>Antiquitas Actorum Sanctorum Valentini, & Hilarii, major quam Actorum S. Secundi.</i>	142
XII.	<i>Concluditur unum fuisse S. Eutygium nostrum, siue Acta SS. Valentini & Hilarii probentur, siue Acta S. Secundi.</i>	145

A P P E N D I X

Ad acta SS. BONIFACII & REDEMPTI Episcoporum, & EUTYCHII Presbyteri & Martyris.

I.	D E S. Bonifacio Episcopo Ferentino . pag. 147	
II.	De S. Redempto Episcopo Ferentino, deque Sancto Eutychio Martyre .	149
III.	Acta S. Eutychie Presbyteri & Martyris .	151
IV.	Eadem Acta ex Codice Ms. Ecclesie Viterbiensis .	157
V.	Instrumentum Inventionis & Recognitionis Corporis S. Eutychie Martyris anno 1496 .	163
VI.	Instrumentum Inventionis Reliquiarum S. Dionysii Episcopi, & S. Eutychie Martyris .	167
VII.	Acta Martyrii SS. Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi .	169
VIII.	Lectiones Sanctorum Martyrum Valentini Presbyteri, & Hilarii Diaconi, a Sac. Rituum Congregatione approbate die 9. Augusti 1662 .	172
IX.	Acta Martyrii SS. Gratiliani & Felicissima .	175
X.	Acta Martyrii S. Secundi .	181

F I N I S.

Vertical line of text on the left margin.

Vertical line of text on the left margin.

